

במדבר - רש"י

• [פרשת במדבר](#) • [פרשת נשא](#) • [פרשת בהעלתך](#) • [פרשת שלח לך](#) • [פרשת קרח](#) • [פרשת](#)
[חקת](#) • [פרשת בלק](#) • [פרשת פינחס](#) • [פרשת מטות](#) • [פרשת מסעי](#)

[פרשת במדבר](#)

[פרק-א](#) [פרק-ב](#) [פרק-ג](#) [פרק-ד](#)

[פרשת נשא](#)

[פרק-ה](#) [פרק-ו](#) [פרק-ז](#)

[פרשת בהעלתך](#)

[פרק-ח](#) [פרק-ט](#) [פרק-י](#) [פרק-יא](#) [פרק-יב](#)

[פרשת שלח לך](#)

[פרק-יג](#) [פרק-יד](#) [פרק-טו](#)

[פרשת קרח](#)

[פרק-טז](#) [פרק-יז](#) [פרק-יח](#)

[פרשת חקת](#)

[פרק-יט](#) [פרק-כ](#) [פרק-כא](#)

[פרשת בלק](#)

[פרק-כב](#) [פרק-כג](#) [פרק-כד](#) [פרק-כה](#)

פרשת פינחס

[פרק-כו](#) [פרק-כז](#) [פרק-כח](#) [פרק-כט](#) [פרק-ל](#)

פרשת מטות

[פרק-לא](#) [פרק-לב](#)

פרשת מסעי

[פרק-לג](#) [פרק-לד](#) [פרק-לה](#) [פרק-לו](#)

במדבר

פרשת

במדבר פרק-א

[א] וידבר. במדבר סיני באחד לחדש. מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה. **[א]** כשיצאו ממצרים מנאן, וכשנפלו בעגל מנאן לידע **[ב]** מנין הנותרים, כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם, באחד בניסן הוקם המשכן, ובאחד **[ג]** באייר מנאם: **[ב]** למשפחתם. דע מנין כל **[ד]** שבט ושבט: לבית אבתם. מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר, יקום **[ה]** על שבט אביו: לגלגלתם. על ידי שקלים **[ו]** בקע לגלגלת: **[ג]** כל יצא צבא. מגיד, שאין יוצא בצבא פחות **[ז]** מבן עשרים: **[ד]** ואתכם יהיו. כשתפקדו אותם, יהיו עמכם **[ח]** נשיא כל שבט ושבט: **[טז]** אלה קרואי העדה. הנקראים לכל דבר **[ט]** חשיבות שבעדה: **[יז]** האנשים האלה. את שנים עשר נשיאים **[י]** הללו: אשר נקבו. לו כאן, בשמות:

[יח] ויתילדו על משפחתם. הביאו ספרי יחוסיהם **(כ)** ועידי חזקת **(ל)** לידתם, כל אחד ואחד, להתייחס על השבט: **[מט]** אך את מטה לוי לא תפקד. כדאי הוא לגיון של מלך להיות **(מ)** נמנה לבדו, **(במ"ר א, יב)** דבר אחר, צפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר, אמר, אל יהיו אלו בכלל, לפי שהם שלי **(נ)** שלא טעו בעגל: **[נ]** ואתה הפקד את הלויים. כתרגומו מני, לשון מנוי שררה **(ס)** על דבר שהוא ממונה עליו, כמו ויפקד המלך פקידים **(אסתר ב, ג)**: **[נא]** יורידו אותו. כתרגומו יפרקו, **(ע)** כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע, היו מפרקין אותו מהקמתו **(פ)**, ונושאים אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם, ומקימין אותו: **והזר הקרב**. לעבודתם **(צ)** זו: **יומת**. בידי **(ק)** שמים: **[נב]** ואיש על דגלו. כמו שהדגלים סדורים בספר זה, שלשה שבטים לכל דגל: **[נג]** ולא יהיה קצף. אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף, ואם לאו, שיכנסו זרים בעבודתם זו, יהיה קצף. **(יז)** כמו שמצינו במעשה **(ש)** קרח כי יצא הקצף וגו' **(במדבר יז, יא)**:

במדבר פרק-ב

[ב] באתת. כל דגל יהיה לו אות, מפה צבועה תלויה בו, **(ת)** צבעו של זה לא כצבעו של זה, צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחשן, ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו. דבר אחר, באותות לבית אבותם, באות שמסר להם יעקב אביהם **(א)** כשנשאוהו ממצרים, שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום **(בראשית ג, יב)**, יהודה ויששכר וזבולון ישאוהו מן המזרח, וראובן ושמעון וגד מן הדרום וכו' כדאיתא בתנחומא **(במדבר יב)** בפרשה זו: **מנגד**. מרחוק מיל, **(ב)** כמו שנאמר ביהושע אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה **(יהושע ג, ד)**, שיוכלו לבא בשבת. משה ואהרן ובניו והלויים, חונים בסמוך לו: **[ג]** קדמה. לפנים הקרויה קדם, ואיזו, זו רוח **(ג)** מזרחית, והמערב קרוי אחור: **[ט]** ראשונה יסעו. כשרואין הענן מסתלק, **(ד)** תוקעין הכהנים בחצוצרות, ונוסע מחנה יהודה תחלה. וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן, **(ה)** הלויים והעגלות באמצע, דגל יהודה במזרח, ושל ראובן בדרום, ושל אפרים במערב, ושל דן בצפון: **[יז]** ונסע אהל מועד. לאחר שני **(ו)** דגלים הללו: **כאשר יחנו כן יסעו**. כמו שפירשתי, הליכתן כחנייתן, כל דגל מהלך לרוח הקבועה לו: **על ידו**. על מקומו, ואין לשון יד זו ממשמעו, רוח של צדו קרוי על ידו, הסמוכה לו לכל הושטת ידו, אינשו"ן איש"א בלע"ז: **[כ]** ועליו. כתרגומו, **(ז)** ודסמיכין עלוהי:

במדבר פרק-ג

[א] ואלה תולדת אהרן ומשה. ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה, מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו: **ביום דבר ה' את משה**. נעשו אלו התולדות שלו, **(ה)** שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: **[ד]** על פני אהרן. **(ט)** בחייו: **[ו]** ושרתו אותנו. ומהו השירות, ושמרו את משמרתו, **(י)** לפי ששמירת המקדש עליו שלא יקרב זר, כמו שנאמר אתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש, **(במדבר יח, א)** והלויים הללו מסייעין אותם, זו היא השירות: **[ז]** ושמרו את משמרתו. כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו, קרוי משמרת, בכל המקרא ובלשון משנה, כמו שאמרו בבגתן ותרש, והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה, **(מגילה יג:)** וכן משמרות כהונה ולויה: **[ח]** ואת משמרת בני ישראל. שכולן היו זקוקין לצרכי המקדש, אלא שהלויים באים תחתיהם בשליחותם, לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן, שנאמר כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם **(במדבר יח, לא):** **[ט]** נתונים המה לו. **(כ)** לעזרה: מאת בני ישראל. כמו מתוך בני ישראל, כלומר **(ל)** משאר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום, והוא נתנם לו, שנאמר ואתנה את הלויים נתונים וגו' **(שם ח, יט):** **[י]** ואת אהרן ואת בניו תפקוד. לשון פקידות, ואינו לשון מנין: ושמרו את כהנתם. קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים: **[יב]** ואני הנה לקחתי. ואני מהיכן זכיתי בהן: מתוך בני ישראל. שיהיו ישראל שוכרין אותם לשירות שלי, על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים תמורתם, לפי שהיתה העבודה בבכורות וכשחטאו בעגל נפסלו, והלויים שלא עבדו עבודת אלילים נבחרו תחתיהם: **[טו]** מבן חדש ומעלה. משיצא מכלל נפלים, הוא נמנה לקרות שומר משמרת הקדש. אמר רבי יהודה ברי' שלום, למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן, שנאמר אשר ילדה אותה ללוי במצרים, **(שם כו, נט)** עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותה ונמנית בשבעים נפשות, **(מ)** שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחת, והיא השלימה את המנין: **[טז]** על פי ה'. אמר משה לפני הקב"ה, היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם, אמר לו הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי, הלך משה ועמד על פתח האהל, והשכינה מקדמת לפניו, ובת קול יוצאה מן האוהל ואומרת, כך וכך תינוקות יש באוהל זה, לכך נאמר על פי ה': **[כא]** לגרשון משפחת הלבני. כלומר לגרשון היו הפקודים, משפחת הלבני **(ג)** ומשפחת השמעני, פקודיהם **(ס)** כך וכך: **[כה]** המשכן. **(ע)** יריעות התחתונות: והאהל. **(פ)** יריעות עזים העשויות לגג: מכסהו. עורות **(צ)** אלים ותחשים: ומסך פתח. הוא **(ק)** הוילון: **[כו]** ואת מיתריו. של משכן והאוהל, **(ר)** ולא של חצר: **[כט]** משפחת בני קהת יחנו וגו' תימנה. וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה, **(ש)** אוי לרשע ואוי לשכנו, לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש **(ת)** עם קרח ועדתו, שנמשכו עמהם במחלוקתם:

[לא] והמסך. היא הפרוכת, שאף היא קרויה (פרכת) המסך: **[לב] ונשיא נשיאי הלוי.** ממונה (א) על כולם, ועל מה היא נשיאותו, פקודת שומרי משמרת הקדש, על ידו היה פקודת כולם: **[לח] משה ואהרן ובניו.** וסמוכין להם (ב) דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולן, טוב לצדיק טוב לשכנו, לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה, שנאמר יהודה מחוקקי (תהלים ס, ט), ומבני יששכר יודעי בינה וגו' (דברי הימים-א יב, לב) מאתים ראשי סנהדראות, ומזבולן מושכים בשבט סופר (שופטים ה, יד): **[לט] אשר פקד משה ואהרן.** נקוד על ואהרן, לומר שלא היה (ג) במנין הלויים (בכורות ד.): **שנים ועשרים אלף.** ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים, בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות, בני קהת שמונת אלפים ושש מאות, בני מררי ששת אלפים ומאתים. ולמה לא כללן עם השאר, ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על המנין לפדיון, אמרו רבותינו במסכת בכורות (ה.) אותן שלש מאות לויים, בכורים היו, ודים שיפקיעו (ד) עצמם מן הפדיון: **[מ] פקד כל בכור זכר וגו' מבן חדש ומעלה.** משיצא מכלל ספק נפלים: **[מה] ואת בהמת הלויים וגו'.** לא פדו בהמות הלויים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם, ושה (ה) אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל, תדע שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה (ו) העודפים בבהמה: **[מו] ואת פדויי השלשה וגו'.** ואת הבכורות הצריכין להפדות בהם, אלו השלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם ויתרים על הלויים, מהם תקח (ז) חמשת שקלים לגלגלת, כך היתה מכירתו של יוסף עשרים כסף שהיה בכורה של רחל: **[מט] העודפים על פדויי הלויים.** על אותן שפדו הלויים בגופן: **[נ] חמשה וששים ושלוש מאות ואלף.** כך סכום החשבון חמשת שקלים לגלגלת, למאתים בכורות אלף שקל, לשבעים בכורות שלש מאות וחמשים שקל, לשלש בכורות חמשה עשר שקל, אמר כיצד אעשה, בכור שאומר לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלויים, מה עשה, הביא שנים ועשרים אלף פתקין (ח) וכתב עליהם בן לוי, ומאתים ושבעים ושלושה פתקין כתב עליהן ה' שקלים, בללן ונתנן בקלפי, אמר להם בואו וטלו פתקיכם לפי הגורל (סנהדרין יז. במד"ר ד, ט):

במדבר פרק-ד

[ב] נשא את ראש וגו'. מנה מהם את הראויין לעבודת משא (ט), והם מבן שלשים ועד בן חמשים שנה, והפחות משלשים לא נתמלא כחו, מכאן אמרו בן שלשים לכח, והיותר על בן חמשים כחו מכחיש מעתה: **[ד] קדש הקדשים.** המקודש שבכולן, הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרוכת וכלי שרת: **[ה] ובא אהרן ובניו וגו'.** יכניסו כל כלי

וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו, ולא יצטרכו הלויים בני קהת אלא לשאת: **בנסוע המחנה**. כשהענן מסתלק (י) הם יודעין שיסעו: **[ז]** קערת וכפת קשות ומנקיות. כבר פירשתי במלאכת המשכן: הנסך. הכסוי לשון מסך, אשר יוסך בהם: **[ט]** מלקחיה. כמין צבת, שמושך בה את הפתילה לכל צד שירצה: **מחתתיה**. כמין כף קטנה, ושוליה פשוטין ולא סגלגלים, ואין לה מחיצה לפנים אלא מצדיה וחותרה בה את דשן הנרות כשמטיבן: **נרתיה**. לוצי"ש בלע"ז שנותנים בהן (כ) השמן והפתילות: **[י]** אל מכסה עור תחש. (ל) כמין מרצוף (כלים פ"כ מ"א): **[יב]** את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש. בתוך המשכן שהוא קדש, (מ) והן כלי הקטרת שמשרתין בהם במזבח הפנימי: **[יג]** ודשנו את המזבח. מזבח הנחשת: **ודשנו**. יטלו את (נ) הדשן מעליו: **ופרשו עליו בגד ארגמן**. ואש שירדה מן השמים, רבוצה תחת הבגד כארי (יומא כא:): **[ס]** בשעת המסעות ואינה שורפתו, שהיו כופין עליה (ע) פסכת של נחשת (עירובין קד:): **[יד]** מחתת. שבהן חותים גחלים לתרומת הדשן, שעשויה כמין מחבת, שאין לה אלא שלש מחיצות, ומלפניה שואבת את הגחלים: **המזלגות**. צינוריות של נחשת, שבהן מכין באברים שעל המזבח להפכן, כדי שיתעכלו יפה ומהר: **יעים**. הם מגרפות ובלע"ז ווידי"ל והן של נחשת, ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח: **[טו]** לכסות את הקודש. הארון והמזבח: **ואת כל כלי הקודש**. המנורה וכלי שרת: **ומתו**. שאם יגעו חייבין (פ) מיתה בידי שמים: **[טז]** ופקדת אלעזר. שהוא ממונה עליהם לשאת אותם: **שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה**. עליו מוטל לצוות ולזרז (צ) ולהקריב בעת חנייתו: **פקדת כל המשכן**. ועוד היה ממונה על משא בני קהת, לצוות איש איש (ק) על עבודתו ועל משאו, והוא המשכן וכל אשר בו כל האמורים למעלה בפרשה זו, אבל משא בני גרשון ומררי שאינן מקדש הקדשים, על פי איתמר היה, כמו שכתוב בפרשת נשא ולקמן פסוק כח): **[יח]** אל תכריתו. אל תגרמו להם (י) שימותו: **[כ]** ולא יבאו לראות כבלע את הקדש. לתוך נרתק שלו, כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלונית, ובלוע שלו (ש) הוא כסויו: חסלת פרשת במדבר:

נשא

פרשת

[כב] נשא את ראש בני גרשון גם הם. כמו שצויתוך על בני קהת, (א) לראות כמה יש (ב) שהגיעו לכלל עבודה: **[כג]** את יריעות המשכן. עשר (ג) התחתונות: **ואת אהל מועד**. יריעות עזים (ד) העשויות לאהל עליו: **מכסהו**. עורות אילים (ה) מאדמים: **מסך פתח**. וילון (ו) המזרחי: **[כו]** אשר על המשכן. כלומר הקלעים והמסך של חצר, הסוככים ומגינים על המשכן (ז) ועל מזבח (ח) הנחשת סביב: **ואת כל אשר יעשה להם**. כתרגומו וית כל דיתמסר להון, (ט) לבני גרשון: **[כז]** על פי אהרן

ובניו. ואיזה מהבנים ממונה **(י)** עליהם, ביד איתמר בן אהרן הכהן: **[לב] ויתדתם ומיתריהם.** של עמודים, שהרי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו, ויתדות ומיתרים היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח, ויתדות ומיתרים היו לעמודים **(כ)** סביב, לתלות בהם הקלעים **(ל)** בשפתם העליונה בכלונסות וקונדסין, **(מ)** כמו ששנויה במלאכת המשכן: **[מז] עבדת עבדה.** הוא השיר במצלתים וכנורות, שהיא עבודה **(נ)** לעבודה אחרת: **ועבדת משא.** **(ס)** כמשמעו: **[מט] ופקדיו אשר צוה ה' את משה.** ואותן הפקודים היו במצוה מבן שלשים שנה **(ע)** ועד בן חמשים:

במדבר פרק-ה

[ב] צו את בני ישראל וגו'. פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן, ושמנה פרשיות נאמרו בו ביום, **(א)** כדאיתא במסכת גיטין בפי הנזקין (גיטין ס.ו.): **וישלחו מן המחנה.** שלש מחנות היו שם **(ב)** בשעת חנייתן, תוך הקלעים היא מחנה שכינה, חניית הלויים סביב כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לוייה, ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל. הצרוע נשתלח **(ג)** חוץ לכולן. הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים, וטמא לנפש מותר אף בשל לוייה ואינו משולח אלא משל שכינה. **(ד)** וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים: **(ס.ו.ז.)**, **טמא לנפש.** דמסאב לטמי נפשא דאנשא, אומר אני שהוא לשון עצמות **(ה)** אדם בלשון ארמי, והרבה יש בב"ר אדריאנוס שחיק טמא, שחיק עצמות: **[ו] למעל מעל בה'.** הרי חזר וכתב כאן פרשת גוזל ונשבע על שקר, היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וגו' (ויקרא ה, כא), ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה, האחד שכתוב והתודו, לומר שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר, והשני על גזל הגר שהוא ניתן לכהנים: **[ז] את אשמו בראשו.** הוא הקרן **(ח)** שנשבע עליו (בבא קמא קי.). **לאשר אשם לו.** למי **(א)** שנתחייב לו (כתובות יט.). **[ח] ואם אין לאיש גאל.** שמת התובע שהשביעו, ואין לו יורשים: **להשיב האשם אליו.** כשנמלך זה להתודות על עונו. **(ב)** ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים, או בן או בת או אח או שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה עד יעקב, אלא זה הגר **(ג)** שמת ואין לו יורשים: **האשם המושב.** זה הקרן **(ד)** והחומש: **לה' לכהן.** קנאו השם, **(ה)** ונתנו לכהן שבאותו **(ו)** משמר: **מלבד איל הכפורים.** האמור בויקרא **(ז)** שהוא צריך להביא: **[ט] וכל תרומה וגו'.** אמר רבי ישמעאל, וכי תרומה מקריבין לכהן, והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות, ומה תלמוד לומר אשר יקריבו לכהן, אלו הבכורים שנאמר בהם תביא בית ה' אלהיך, (שמות כג, יט) ואיני יודע מה יעשה בהם, תלמוד לומר לכהן לו יהיה,

בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנין לכהן: **[י]** ואיש את קדשיו לו יהיו. לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה, יכול יבואו ויטלום בזרוע, תלמוד לומר ואיש את קדשיו לו יהיו, מגיד שטובת הנאתן לבעלים. **(ח)** ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי. ומדרש אגדה, ואיש את קדשיו לו יהיו, מי שמעכב מעשרותיו ואינו נותן, לו יהיו המעשרות, סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה **(ט)** לעשות: **איש אשר יתן לכהן**. מתנות הראויות לו: **לו יהיה**. ממון הרבה: **[יב]** **איש איש כי תשטה אשתו**. מה כתוב למעלה מן הענין, ואיש את קדשיו לו יהיו, **(י)** אם אתה מעכב מתנות הכהן, חייך שתצטרך לבא אצלו להביא לו את הסוטה: **איש איש**. ללמדך שמועלת בשנים, באיש מלחמה שלמעלה, ואישה מלמטה: **כי תשטה אשתו**. שנו רבותינו, אין המנאפין נואפין עד שתכנס בהן רוח שטות, **(כ)** דכתיב כי תשטה, וכתוב בו נואף אשה חסר לב. **(משלי ו, לב)** ופשוטו של מקרא, כי תשטה, תט מדרכי צניעות **(כז)** ותחשד בעיניו, כמו שטה מעליו ועבור, **(שם ד, טו)** אל ישט אל דרכיה לבך **(שם ז, כה)**: **ומעלה בו מעל**. ומהו המעל: **[יג]** **ושכב איש (מ) אותה: איש**. פרט לקטן ומי שאינו איש **(סוטה כו:)**: **אתה שכבת זרע**. שכיבתה פוסלת אותה, ואין שכיבת אחותה פוסלת אותה **(יבמות צה.)**, **(נ)** כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו: **ונעלם מעיני אישה**. פרט לסומא, **(סוטה כז.)** הא אם היה רואה **(ס) ומעמעם (ס"א ומעלים)** אין המים בודקין אותה: **ונסתרה**. שיעור שתראה **(ע) לטומאת ביאה: ועד אין בה**. הא אם יש בה אפילו עד אחד **(פ) שאמר נטמאת, לא היתה שותה: ועד אין בה**. בטומאה אבל יש עדים לסתירה: **נתפשה**. נאנסה, **(צ)** כמו ותפשה ושכב עמה **(דברים כב, כח)**: **[יד]** **ועבר עליו**. **(ק) קודם לסתירה: רוח קנאה וקנא**. פירשו רבותינו לשון התראה, שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני: **והיא נטמאה או עבר עליו וגו'**. כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו, ואין ידוע **(ר)** אם נטמאה אם לאו: **[טו]** **קמח**. שלא **(ש) יהא מסלת: שעורים**. ולא חטים, היא עשתה מעשה בהמה, וקרבנה מאכל בהמה **(סוטה יד.)**: **לא יצק עליו שמן**. שלא יהא קרבנה מהודר, שהשמן קרוי אור **(ת)** והיא עשתה בחשך: **ולא יתן עליו לבונה**. שהאמהות נקראות לבונה, שנאמר אל גבעת הלבונה, **(שיר השירים ד, ו)** והיא פירשה מדרכיהן: **כי מנחת קנאות הוא**. הקמח הזה, קמח לשון זכר: **מנחת קנאות**. מעוררת עליה שתי קנאות, קנאת המקום וקנאת הבעל: **[יז]** **מים קדשים**. שקדשו בכיור, לפי שנעשה הכיור מנחשת מראות הצובאות, וזו פירשה מדרכיהן, שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח, וזו קלקלה לאחר, תבדק בו: **בכלי חרש**. היא השקתה את הנואף יין משובח בכוסות משובחים, לפיכך תשתה מים המרים במקידה בזויה של חרס **(סוטה ט.)**: **[יח]** **והעמיד הכהן וגו'**. והלא כבר נאמר והעמידה לפי ה', אלא מסייעין **(ת)** היו אותה ממקום למקום, כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה: **ופרע**. סותר את קליעת שיערה, **(א) כדי לבזותה, (סוטה ח.)** מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש **(ב)** גנאי להן **(כתובות עב. ספרי יא.)**: **לפני ה'**. בשער נקנור, **(ג)** הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים **(ספרי ט.)**: **ונתן על כפיה**. ליגעה, **(ד)** אולי תטרף דעתה ותודה, ולא ימחה שם המיוחד **(ה)** על המים: **המרים**. על שם

סופן **(ו)** שהם מרים לה: **המאררים**. המחסרים אותה מן העולם, לשון סלון ממאיר. (יחזקאל כח, כד) ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושים הן, ולא ארורים כתב הכתוב אלא מאררים את אחרים. ואף אונקלוס לא תרגם ליטיא אלא מלטטיא, שמראות קללה בגופה של זו: **[יט] והשביע** וגו'. ומה היא השבועה, **(ז)** אם לא שכב הנקי, הא אם שכב חנקי (ס"א לא תנקי), שמכלל לאו אתה שומע הן, אלא שמצוה לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות: **[כ] ואת כי שטית**. כי משמש **(ח)** בלשון אם: **[כא] בשבעת האלה**. שבועה של קללה: **יתן ה' אותך לאלה** וגו'. שיהיו הכל מקללין ביד, יבואך כדרך שבא לפלונית: **ולשבעה**. שיהיו הכל נשבעין ביד, לא יארע לי **(ט)** כדרך שאירע לפלונית וכן הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה לבחירי (ישעיה סה, טו), שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים, וכן לענין הברכה ונברכו וגו' (בראשית יב, ג) בך יברך ישראל לאמר (שם מח, כ): **את ירכך**. בקללה הקדים ירך לבטן, לפי שבה התחילה בעבירה תחלה: **צבה**. כתרגומו נפוחה: **[כב] לצבות בטן**. כמו להצבות בטן, זהו שמוש פתח שהלמד נקודה בו, וכן לנחותם הדרך (שמות יג, כא), לראותכם בדרך אשר תלכו בה (דברים א, לג), וכן לנפיל ירך להנפיל ירך, שהמים מצבים את הבטן ומפילים את הירך: **לצבות בטן ולנפל ירך**. בטנו וירכו של בועל, או אינו אלא של נבעלת, כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך צבה, הרי של נבעלת אמור: **אמן אמן**. קבלת שבועה, **(י)** אמן על האלה אמן על השבועה, אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר, אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה: **[כד] והשקה את האשה**. אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה הקריב מנחתה, **(יב)** אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבואו בה למרים. לפי שנאמר בטן וירך מניין **(יג)** לשאר כל הגוף תלמוד לומר ובאו בה, בכולה, אם כן מה תלמוד לומר בטן וירך, לפי שהן התחילו בעבירה תחלה לפיכך התחיל מהם הפורענות: **למרים**. להיות לה רעים **(יד)** ומרים: **[כה] והניף**. מוליך ומביא מעלה ומוריד, **(טו)** ואף היא מניפה עמו, שידה למעלה **(טז)** מידו של כהן: **והקריב אותה**. זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח **(יז)** קודם קמיצה, כשאר מנחות: **[כו] אזכרתה**. הוא הקומץ, שעל ידי הקטרות, המנחה באה לזכרון לגבוה: **[כז] והשקה את המים**. לרבות שאם אמרה איני שותה **(יח)** לאחר שנמחקה המגלה, **(יט)** מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה, אלא אם כן אמרה טמאה אני (סוטה כ): **וצבתה בטנה** וגו'. אף על פי שבקללה הזכיר ירך תחלה, **(ק)** המים אינן בודקין אלא כדרך כניסתן בה: **והיתה האשה לאלה**. כמו שפירשתי, שיהיו **(י)** הכל אלין בה: **בקרוב עמה**. הפרש יש בין אדם המתנוול במקום שניכר, **(יג)** לאדם המתנוול במקום שאינו ניכר: **[כח] ואם לא נטמאה האשה**. בסתירה **(י)** זו: **וטהרה הוא**. ממקום אחר: **ונקתה**. ממים המאררים, ולא עוד **(יא)** אלא ונזרעה זרע, אם היתה יולדת בצער תלד בריוח, אם היתה יולדת שחורים יולדת לבנים (סוטה כו): **[ל] או איש**. כמו או נודע (שמות כא, לו), כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה: **[לא] ונקתה האיש מעון**. אם בדקוה המים אל ידאג לומר, חבתי במיתתה, נקי הוא מן העונש (ספרי כא).

דבר אחר, משישקנה תהא אצלו בהיתר ונקה מעון, שהסוטה (ב) אסורה לבעלה:

במדבר פרק-ו

[ב] כי יפלא. יפריש. למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, (ג) לומר לך שכל הרואה סוטה (ד) בקלקולה יזיר עצמו מן היין (סוטה ב.), שהוא מביא לידי ניאוף: **נזיר נזיר.** אין נזירה בכל מקום אלא פרישה, אף כאן שפירש מן היין: **להזיר לה'.** להבדיל עצמו מן היין לשם שמים: **[ג] מיין ושכר.** כתרגומו מחמר חדת ועתיק, שהיין (ה) משכר כשהוא ישן: **וכל משרת.** לשון צביעה במים או בכל משקה, (ו) ובלשון משנה יש הרבה, אין שורין דיו וסממנים, נזיר ששרה פתו ביין: **[ד] חרצנים.** הם הגרעינין: **זג.** הם הקליפות שמבחוץ, שהחרצנים בתוכן כענבל (ז) בזוג (נזיר לד): **[ה] קדש יהיה.** השער שלו, (ח) לגדל הפרע של (ט) שער ראשו (ספרי כה): **פרע.** נקוד (י) פתח קטן (סגול) לפי שהוא דבוק לשער ראשו, פרע של שער ופירוש של פרע גידול של שער, וכן את ראשו לא יפרע (ויקרא כא, ט), ואין קרוי פרע פחות (כ) מלי יום: **[ח] כל ימי נזרו קדש הוא.** זו קדושת הגוף (כ) מלהטמא למתים: **[ט] פתע.** זה אונס: **פתאם.** זה שוגג, ויש אומרים פתע פתאום דבר אחד הוא, מקרה (מ) של פתאום: **וכי ימות מת עליו.** באהל (נ) שהוא בו: **ביום טהרתו.** ביום הזייתו, (ס) או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי, תלמוד לומר ביום השביעי, אי ביום השביעי יכול אפילו לא הזה, תלמוד לומר ביום טהרתו: **[י] וביום השמיני יביא שתי תורים.** להוציא את השביעי, או אינו אלא להוציא את התשיעי, קבע זמן, (ע) לקרבין וקבע זמן למקריבין, מה קרבין הכשיר שמיני ומשמיני והלאה, אף מקריבין שמיני ומשמיני והלאה: **[יא] מאשר חטא על הנפש.** שלא נזהר מטומאת המת, רבי אלעזר הקפר אומר, שציער (פ) עצמו מן היין: **וקדש את ראשו.** לחזור ולהתחיל מנין נזירותו: **[יב] והזיר לה' את ימי נזרו.** יחזור וימנה נזירותו כבתחלה: **והימים הראשונים יפלו.** לא יעלו מן המנין: **[יג] יביא אותו.** יביא את עצמו, וזה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש כן. כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה, (ויקרא כב, טז) את עצמם. כיוצא בו ויקבור אותו בגי (דברים לד, ו), הוא קבר את עצמו: **[טו] ומנחתם ונסכיהם.** של עולה ושלמים, (צ) לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שיטעינו לחם, החזירן לכללן שיטעינו נסכים, כדין עולה ושלמים: **חלות בלולות, ורקיקי מצות.** עשר (ק) מכל מין (מנחות עח): **[יז] זבח שלמים לה' על סל המצות.** ישחט את השלמים (ר) על מנת לקדש את הלחם: **את מנחתו ואת נסכו.** של (ש) איל: **[יח] וגלח הנזיר פתח אהל מועד.** יכול יגלח בעזרה, הרי זה דרך בזיון, (ת) אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים, (א) שכתוב בהן

ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג, ב. ספרי לה) : **אשר תחת זבח השלמים**. תחת הדוד שהוא מבשלין בו, (ב) לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה, (ג) שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל ולהניף לפני ה' : **[יט] הזרע בשלה**. לאחר (ד) שנתבשלה : **[כ] קדש הוא לכהן**. החלה והרקיק והזרוע, (ה) תרומה הן (ו) לכהן : **על חזה התנופה**. מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים, (ז) מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה. לפי שהיו שלמי נזיר בכלל, (ח) ויצאו לידון בדבר החדש להפרשת זרוע, הוצרך להחזירן לכללן לידון אף בחזה ושוק : **[כא] מלבד אשר תשיג ידו**. שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על ק' עולות ועל ק' (ט) שלמים : **כפי נדרו אשר ידור כן יעשה**. מוסף על תורת נזרו. על תורת הנזיר מוסף ולא יחסר. (י) שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על ג' בהמות הללו, אין אני קורא בו כאשר ידור כן יעשה : **[כג] אמור להם**. כמו זכור (כ) שמור בלע"ז דישנ"ט : **אמור להם**. שיהיו כולם (כ) שומעים (ספרי לט) : **אמור**. מלא, לא תברכם בחפזון ובבהלות, אלא בכוונה ובלב שלם (במ"ר יא, ד) : **[כד] יברכך**. שיתברכו נכסיד : **וישמרך**. שלא יבואו עליך שודדים ליטול ממונך, שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם, וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו, אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר. והרבה מדרשים דרשו בו בספרי : **[כה] יאר ה' פניו אליך**. יראה לך פנים שוחקות, פנים צהובות. **ויחנך**. יתן לך חן (ספרי מא) : **[כו] ישא ה' פניו אליך**. יכבוש כעסו : **[כז] ושמו את שמי**. יברכום בשם המפורש (ספרי מג) : **ואני אברכם**. לישראל, ואסכים (מ) עם הכהנים. דבר אחר, ואני אברכם, (נ) לכהנים :

במדבר פרק-ז

[א] ויהי ביום כלות משה. כלות כתיב (ר"ל בפת"ח ולא כלות בשו"א ודו"ק), יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה (במ"ר יב, ח) : **כלות משה**. בצלאל ואהליאב וכל חכם לב עשו את המשכן, ותלאו הכתוב במשה, לפי שמסר נפשו (ט) עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה, ולא טעה בתבנית אחת. וכן מצינו בדוד, לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש, שנאמר זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגו' (תהלים קלב, א-ב), לפיכך נקרא על שמו, שנאמר ראה ביתך דוד (מלכים-א יב, טז) : **ביום כלות משה להקים**. ולא נאמר ביום הקים, מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו, ובאותו היום העמידו ולא פרקו, לכך נאמר ביום כלות משה להקים, אותו היום כלו הקמותיו, וראש חודש ניסן היה, בשני נשרפה הפרה, (ע) בשלישי הזו הזיה ראשונה, ובשביעי (פ) גלחו (גיטין ס:) : **[ב] הם נשיאי המטות**. שהיו שוטרים עליהם במצרים (צ) והיו מוכים עליהם, שנאמר ויכו שוטרי בני

ישראל וגוי' (שמות ה, יד. ספרי מה): **הם העומדים על הפקודים**. שעמדו עם משה ואהרן כשמונו את ישראל, שנאמר ואתכם יהיו וגוי' (במדבר א, ז): **[ג] שש עגלת צב**. אין צב אלא מחופים, וכן בצבים ובפרדים (ישעיה סו, כ), עגלות מכוסים קרוים צבים: **ויקריבו אותם לפני המשכן**. שלא קבל משה מידם עד שנאמר לו **(ק) מפי המקום**. אמר רבי נתן, מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה, אלא כך אמרו הנשיאים, יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין, כיון שראו שהשלימו צבור את הכל, שנאמר והמלאכה היתה דים (שמות לו, ז), אמרו מעתה מה לנו לעשות, הביאו את אבני השוהם והמלואים לאפוד ולחשן, לכך התנדבו כאן תחלה: **[ח] כפי עבדתם**. שהיה משא בני גרשון קל משל מררי, שהיו נושאים הקרשים והעמודים והאדנים: **[ט] כי עבדת הקדש עליהם**. משא דבר הקדושה, הארון והשלחן וגוי', לפיכך בכתף ישאו: **[י] ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח**. לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן, נשאם לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו: **ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח**. כי לא קבל משה מידם עד שנאמר לו **(י) מפי הגבורה**: **[יא] יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח**. ועדיין לא היה יודע משה היאך יקריבו, אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות, עד שנאמר לו מפי הקב"ה יקריבו **(ש) למסעות איש יומו: [יב] ביום הראשון**. אותו היום נטל עשר עטרות, ראשון למעשה בראשית, ראשון לנשיאים וכו' כדאיתא בסדר עולם: **למטה יהודה**. יחסו הכתוב על שבטו, ולא שגבה משבטו והקריב, **(ת) או אינו אומר למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא, תלמוד לומר זה קרבן נחשון, משלו הביא: [יג] שניהם מלאים סלת**. למנחת **(א) נדבה: [יד] עשרה זהב**. כתרגומו, משקל עשר שקלי הקדש **(ב) היה בה: מלאה קטרת**. לא מצינו קטרת ליחיד **(ג) ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד, והוראת שעה היתה: [טו] פר אחד**. מיוחד **(ד) שבעדרו: [טז] שעיר עזים אחד לחטאת**. לכפר על קבר **(ה) התהום (עין ברא"ם) וטומאת ספק: [יז] הקריב נתנאל בן צוער**. **[יט] הקרב את קרבנו**. מה תלמוד לומר הקריב בשבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים, לפי שבא ראובן וערער ואמר, אחר שקדמני יהודה אחי אקריב אני אחריו, אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לדגליהם, לכך אמר הקרב את קרבנו והוא חסר יו"ד, שהוא משמע הקרב לשון צווי, שמפי הגבורה נצטוה הקרב. ומהו הקריב הקריב שני פעמים, שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים, אחת שהיו יודעים בתורה שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דברי הימים א יב, לג), ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו, וביסודו של רבי משה הדרשן מצאתי, אמר רבי פנחס בן יאיר, נתנאל בן צוער השיאן עצה זו: **קערת כסף**. מנין **(ו) אותיותיו בגימ' תתק"ל, כנגד שנותיו של אדם הראשון: שלשים ומאה משקלה**. על שם שכשהעמיד תולדות לקיום העולם בן מאה ושלשים שנה היה, שנאמר ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו וגוי' (בראשית ה, ג): **מזרק אחד כסף**. בגימ' תק"כ על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה, ועל שם

עשרים שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו, כמו שפירשתי אצל והיו ימיו מאה ועשרים שנה, (שם ו, ג) לפיכך נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנאמר בקערה, לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין: **שבעים שקל**. כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו: **[כ] כף אחת**. כנגד התורה שנתנה מידו של הקב"ה: **עשרה זהב**. כנגד עשרת הדברות: **מלאה קטרת**. גימטריא של קטרת תרי"ג מצות, ובלבד שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק: **[כא] פר אחד**. כנגד אברהם שנאמר בו ויקח בן בקר (שם יח, ז): **איל אחד**. כנגד יצחק ויקח את האיל וגוי' (שם כב, יג): **כבש אחד**. כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב (שם ל, מ): **[כב] שעיר עזים**. לכפר על מכירת יוסף שנאמר בו וישחטו שעיר עזים (שם לו, לא): **[כג] ולזבח השלמים בקר שנים**. כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים: **אילים עתדים כבשים**. ג' מינים כנגד כהנים ולוים וישראלים, וכנגד תורה נביאים וכתובים, שלש חמשות כנגד חמשה חומשין, וחמש הדברות הכתובין על לוח אחד וחמש הכתובין על השני. עד כאן מיסודו של רבי משה הדרשן: **[כד] ביום השלישי נשיא** וגוי'. ביום השלישי היה נשיא (ז) המקריב לבני זבולון וכן כולם, אבל בנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל, נופל אחריו הלשון לומר נשיא יששכר, לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו, ובשאר שלא נאמר בהן הקריב, נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני, אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני: **[כד] ביום המשח אותו**. בו ביום שנמשח הקריב, ומה אני מקיים אחרי המשח, שנמשח תחלה ואחר כך הקריב. או אחרי המשח לאחר זמן, ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום, כשהוא אומר ביום משחו אותם (ויקרא ז, לו), (ח) למדנו שנמשח ביום, ומה תלמוד לומר ביום המשח אותו, ביום שנמשח הקריב: **קערת כסף שתים עשרה**. הם הם שהתנדבו (ט) ולא אירע בהם פסול (ספרי נג): **[כה] שלשים ומאה הקערה האחת** וגוי'. מה תלמוד לומר, לפי שנאמר שלשים ומאה משקלה ולא פירש באיזו שקל, (י) לכך חזר ושנאה כאן, וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש: **כל כסף הכלים** וגוי'. ללמדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלן, שוקלן אחד אחד ושוקלן כולן כאחד, (יא) לא ריבה ולא מיעט (ספרי נד): **[כו] כפות זהב שתים עשרה**. למה נאמר, לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב, היא של זהב (יב) ומשקלה עשרה שקלים של כסף, או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב, ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף, תלמוד לומר כפות זהב, של זהב היו (ספרי נה): **[כז] ובבא משה**. שני כתובים המכחישים זה את זה בא שלישי והכריע ביניהם, כתוב אחד אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד, (ויקרא א, א) והוא חוץ לפרכת, וכתוב אחד אומר ודברתי אתך מעל הכפרת (שמות כח, כב), בא זה והכריע ביניהם, משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים, הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יצא לאהל מועד: **וישמע את הקול**. יכול קול נמוך, תלמוד לומר את הקול, הוא הקול שנדבר עמו בסיני, וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל (במ"ר יד, כא): **מדבר**. כמו מתדבר, כבודו של מעלה

לומר כן, מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו: **וידבר אליו**. למעט את אהרן מן הדברות (ספרי נח): חסלת פרשת נשא:

בהעלתך

פרשת

במדבר פרק-ח

[ב] בהעלתך. למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו, כשלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות: **בהעלתך**. **(א)** על שם שהלהב עולה כתיב בהדלקתן לשון עלייה, שצריך להדליק עד שתהא השלהבת עולה מאליה. ועוד דרשו רבותינו מכאן, שמעלה היתה **(ב)** לפני המנורה שעליה **(ג)** הכהן עומד ומיטיב: **אל מול פני המנורה**. אל מול נר האמצעי, שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה: **יאירו שבעת הנרות**. ששה שעל ששת הקנים, שלשת המזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן, **(ד)** וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי, ולמה, כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך: **[ג] ויעש כן אהרן**. להגיד שבחו של **(ה)** אהרן שלא שנה (ספרי ט): **[ד] וזה מעשה המנורה**. שהראהו הקב"ה **(ו)** באצבע לפי שנתקשה בה, לכך נאמר וזה (ספרי טא): **מקשה**. בטדי"ץ בלע"ז לשון דא לדא נקשן (דניאל ה, ו), **(ז)** עשת של ככר זהב היתה, ומקיש בקורנס וחותרך **(ח)** בכשיל לפשט איבריה כתקונן, ולא נעשית איברים איברים על ידי חבור: **עד ירכה עד פרחיה**. ירכה היא השידה שעל הרגלים, חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים: **עד ירכה עד פרחיה**. כלומר גופה של מנורה **(ט)** כולה וכל התלוי בה: **עד ירכה**. שהוא אבר גדול: **עד פרחיה**. שהוא מעשה דק **(י)** שבה, הכל מקשה, ודרך עד לשמש בלשון זה, כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית (שופטים טו, ה): **כמראה אשר הראה וגו'**. כתבנית אשר **(יא)** הראהו בהר, כמו שנאמר וראה ועשה בתבניתם וגו' (שמות כה, מ): **כן עשה את המנורה**. מי שעשאה. **(יב)** ומדרש אגדה על ידי הקב"ה **(יג)** נעשית מאליה: **[י] קח את הלויים**. קחם בדברים, אשריכם **(יד)** שתזכו להיות שמשים למקום: **[יז] הזה עליהם מי חטאת**. של אפר הפרה, מפני טמאי **(טז)** מתים שבהם: **והעבירו תער**. מצאתי בדברי רבי משה הדרשן, לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודת

אלילים, (ע) והיא קרויה זבחי מתים, והמצורע קרוי מת, הזקיקם תגלחת כמצורעים: **[ח]** ולקחו פר בן בקר. והוא עולה, כמו שכתוב ועשה את האחד עולה, והוא קרבן צבור בעבודת אלילים: **ופר שני**. מה תלמוד לומר שני, (פ) לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת (ע"כ דברי ר"מ), ובזו יש סמך לדבריו בתורת כהנים (פרק ג, ד), (צ) ואומר אני, שהוראת שעה היתה, (ק) ששעיר היה להם להביא לחטאת עבודת אלילים עם פר העולה: **[ט]** והקהלת את כל עדת. לפי שהלויים נתונים קרבן כפרה תחתיהם, יבואו ויעמדו על קרבנם (ר) ויסמכו את ידיהם עליהם: **[יא]** והניף אהרן את הלויים. כדרך שאשם מצורע טעון (ש) תנופה חי. שלש תנופות נאמרו בפרשה זו, (ת) הראשונה לבני קהת, לכך נאמר במ והיו לעבוד את עבודת ה', לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו'. השניה לבני גרשון, לכך נאמר במ תנופה לה', שאף עליהם היתה עבודת הקודש יריעות וקרשים (צ"ל וקרסים דאילו קרשים ביד משא בני מררי) הנראות בבית קדש הקדשים, והשלישית לבני מררי: **[טז]** נתנים נתנים. נתונים למשא נתונים לשיר: **פטרות**. פתיחת: **[יז]** כי לי כל בכור. שלי היו הבכורות בקו הדין, (א) שהגנתי עליהם בין בכורי מצרים ולקחתי אותם לי עד שטעו בעגל, ועכשיו ואקח את הלויים: **[יט]** ואתנה וגו'. חמשה פעמים נאמר בני ישראל במקרא זה, (ב) להודיע חבתן שנכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה, וכך ראיתי בב"ר: **ולא יהיה בבני ישראל נגף**. שלא יצטרכו לגשת אל (ג) הקדש, שאם יגשו יהיה נגף: **[כ]** ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו'. משה העמידן, ואהרן הניפם, וישראל (ד) סמכו את ידיהם: **[כב]** כאשר צוה ה' וגו' כן עשו. להגיד שבח העושין והנעשה בהם, (ה) שאחד מהם לא עכב: **[כד]** זאת אשר ללויים. שנים פוסלין בהם, ואין המומין פוסלין בהם: **מבן חמש ועשרים**. ובמקום אחר אומר מבן שלשים שנה (במדבר ד, א), הא כיצד, מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה, ולומד חמש שנים ובן שלשים עובד, מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בחמש שנים (ו) ששוב אינו רואה (חולין כד.). **[כה]** ולא יעבוד עוד. עבודת משא בכתף, (ז) אבל חוזר הוא לנעילת שערים לשיר ולטעון עגלות, וזהו ושרת את אחיו עם אחוהו כתרגומו: **[כו]** לשמור משמרת. לחנות סביב לאהל, ולהקים ולהוריד בשעת המסעות:

במדבר פרק ט

[א] בחדש הראשון. פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר, (ח) למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה, ולמה לא פתח בזו, מפני שהוא גנותן של ישראל (פסחים ו: ספרי סד), שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו (ט) אלא פסח זה בלבד: **[ב]** במועדו. אף בשבת, במועדו, אף (י)

בטומאה (פסחים עז. ספרי סה) : **ג** ככל חקותיו. אלו מצות שבגופו, שה, תמים, זכר, בן שנה : **וככל משפטיו**. אלו מצות שעל גופו **כ** ממקום אחר, כגון שבעת ימים למצה, ולביעור חמץ, (סי"א, מצות שבגופו, שה תמים זכר בן שנה. שעל גופו, צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו. שחוץ לגופו, מצה וביעור חמץ) : **ד** וידבר משה וגו'. מה תלמוד לומר, והלא כבר נאמר וידבר משה **ל** את מועדי ה' (ויקרא כג, מד), אלא כששמע פרשת מועדים מסיני אמר להם, וחזר והזהירם בשעת מעשה (ספרי סו) : **ו** לפני משה ולפני אהרן. כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום, ולא יתכן לומר זה אחר זה, שאם משה לא היה יודע, אהרן מנין לו (ספרי סח) : **ז** למה נגרע. אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה, אמרו לו יזרק הדם **מ** עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטמאים (סי"א לטהורים כ"ג רא"ם), אמר להם עמדו ואשמעה, כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו, אשרי ילוד אשה שכך מובטח, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה. וראויה היתה פרשה זו **נ** להאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן, שמגלגלין זכות על ידי זכאי (שס) : **י** או בדרך רחקה. נקוד עליו, לומר, לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה **ס** כל זמן שחיטה. פסח שני, מצה וחמץ עמו בבית, **ע** ואין שם יום טוב, ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו : **יד** וכי יגור אתכם גר ועשה פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד, תלמוד לומר חקה אחת וגו' (ספרי עא), אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חבריו, כחקה וכמשפט יעשה : **טו** המשכן לאהל העדות. המשכן העשוי להיות אהל ללוחות **פ** העדות : **יהיה על המשכן**. כמו הוה על המשכן, וכן **צ** לשון כל הפרשה : **יז** העלות הענן. כתרגומו אסתלקות, **ק** כמו ונעלה הענן, ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן, שאין זה לשון סלוק אלא צמוח ועלייה, כמו והנה עב קטנה ככף איש עולה מים (מלכים-א יח, מד) : **יח** על פי ה' יסעו. שנינו במלאכת המשכן, כיון שהיו ישראל נוסעים, היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה, תקעו והריעו ותקעו, ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה', ונסע דגל מחנה יהודה. זו **י** בספרי (דפ) : **ועל פי ה' יחנו**. כיון שהיו ישראל חונים, עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה, ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, הוי אומר על פי ה' וביד משה : **כ** ויש. כלומר ופעמים : **ימים מספר**. ימים מועטים : **כב** או ימים. שנה, כמו ימים **ש** תהיה גאולתו (ויקרא כה, כט) :

במדבר פרק-י

ב עשה לך. שיהיו תוקעין לפניך כמלך, ויהי בישרון מלך) : **עשה לך**. משלך : (עשה לך. אתה עושה ומשתמש בהם, ולא אחר) : **למקרא העדה**. כשתרצה לדבר עם

הסנהדרין ושאר העם, ותקראם לאסוף אליך, תקראם על ידי חצוצרות: **ולמסע את המחנות.** בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לסימן, (ת) נמצאת אתה אומר על פי שלשה היו נוסעים, על פי הקב"ה ועל פי משה ועל פי חצוצרות: **מקשה.** מהעשת תעשה בהקשת הקורנס: **[ג] ותקעו בהן.** בשתייהן, והוא סימן למקרא העדה, שנאמר ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד: **[ד] ואם באחת יתקעו.** הוא סימן למקרא הנשיאים, שנאמר ונועדו אליך הנשיאים, ואף הן יעידתן (א) אל פתח אהל מועד, ומגזרה שוה (ב) הוא בא בספרי (עג): **[ה] ותקעתם תרועה.** סימן מסע המחנות תקיעה תרועה ותקיעה, (ג) כך הוא נדרש בספרי (עג) מן המקראות היתרים (ר"ה לד.): **[ז] ובהקהיל את הקהל וגו'.** לפי שהוא אומר (ד) והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות, מה מקרא העדה תוקע בשני כהנים ובשתייהן, שנאמר ותקעו בהן וגו', אף מסע המחנות בשתייהם, (ה) יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע, ומעתה אין חילוק בין מקרא העדה למסע את המחנות, תלמוד לומר ובהקהיל את הקהל וגו', לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין לנשיאים. הרי סימן לשלשתם, מקרא העדה בשתיים, ושל נשיאים באחת, זו וזו אין בהם תרועה, ומסע המחנות בשתיים על ידי תרועה ותקיעה: **[ח] ובני אהרן יתקעו.** במקראות ובמסעות הללו: **[י] על עולותיכם.** בקרבן צבור (ו) הכתוב מדבר (ספרי עז. ערכין יא.): **אני ה' אלהיכם.** מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות, שנאמר ותקעתם, הרי שופרות, לזכרון הרי זכרונות, (ז) אני ה' אלהיכם, זו מלכיות וכו': **[יא] בחדש השני.** נמצאת אתה אומר שנים עשר חדש חסר יי ימים עשו בחורב, שהרי בראש חדש סיון חנו שם (ח) ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה: **[יב] למסעיהם.** כמשפט המפורש למסע דגליהם, מי ראשון ומי אחרון: **במדבר פארן.** קברות התאווה במדבר פארן (ט) היה, ושם חנו ממסע (י) זה: **[יז] והורד המשכן.** כיון שנוסע דגל יהודה, נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון, שנאמר ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה (במדבר ד, ה), ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו בעגלות, והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדים מכוסין ונתונין על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן, ואחר כך ונסעו הקהתים: **[כא] נשאי המקדש.** נושאי דברים המקודשים: **והקימו את המשכן.** בני גרשון ובני מררי (כ) שהיו קודמים להם מסע שני דגלים, (כ) היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן, וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים, ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים, היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש, וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות. וזהו משמעות המקרא, והקימו מקימי המשכן אותו עד טרם בואם של בני קהת: **[כה] מאסף לכל המחנות.** תלמוד ירושלמי. לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה, וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו. אתיא כמאן דאמר כתיבה היו מהלכין, ומפיק לה מן כאשר יחנו כן יסעו (במדבר ב, יז). (מ) ואית דאמרי כקורה היו מהלכין, (נ) ומפיק לה מן מאסף לכל

המחנות: **[כח]** אלה מסעי. זה **(ס)** סדר מסעיהם: **ויסעו**. ביום ההוא **(ע)** נסעו: **[כט]** חובב. הוא **(פ)** יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטים ד, יא), ומה תלמוד לומר ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב, יח), מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא (ספרי עח), ושמות הרבה היו לו, יתרו על שם שיתר פרשה אחת בתורה, חובב על שחיבב את התורה וכו': **נסעים אנחנו אל המקום**. מיד, עד ג' ימים **(צ)** אנו נכנסין לארץ, שבמסע זה הראשון נסעו על מנת להכנס לארץ ישראל, אלא שחטאו במתאווננים, ומפני מה שתף משה עצמו עמהם, שעדיין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא **(ק)** נכנס (ספרי שם): **[ל]** אל ארצי ואל מולדתי. אם בשביל נכסי אם **(ר)** בשביל משפחתי (ספרי עט): **[לא]** אל נא תעזוב. אין נא אלא לשון בקשה, שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה, **(ש)** סבור היה שיש לגרים חלק בארץ, עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו: **כי על כן ידעת חנותנו במדבר**. כי נאה לך לעשות זאת, על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו: **כי על כן ידעת**. כמו על אשר ידעת, כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני (בראשית לח, כו), כי על כן עברתם (שם יח, ה), כי על כן באו (שם יט, ח), כי על כן ראיתי פניך (שם לג, י): **והיית לנו לעינים**. לשון עבר **(ת)** כתרגומו. דבר אחר לשון עתיד, **(א)** כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו. דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו, שנאמר ואהבתם את הגר (דברים י, יט): **[לב]** והיה הטוב ההוא וגו'. מה טובה היטיבו לו, אמרו, כשהיו ישראל מחלקין את הארץ, היה דושנה **(ב)** של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה, והניחוהו מלחלוק, אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו, ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב, שנאמר ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו' (שופטים א, טז): **[לג]** דרך שלשת ימים. מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד, **(ג)** שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד: **וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים**. זה הארון היוצא עמהם **(ד)** למלחמה ובו שברי לוחות מונחים, ומקדים לפניהם דרך שלשת ימים לתקן להם מקום חנייה (ספרי פג): **[לד]** וענן ה' עליהם יומם. שבעה עננים כתובים במסעיהם, ארבע מארבע רוחות ואחד למעלה ואחד למטה, ואחד לפניהם **(ה)** מנמיד את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים: **מן המחנה**. ממקום חנייתן: **[לה]** ויהי בנסוע הארון. עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו, **(ו)** ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות **(ז)** לפורענות וכו', כדאיתא בכל כתבי הקדש (שבת קטז): **קומה ה'**. לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשת ימים, היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תתרחק יותר (תנחומא בויקהל ז): **ויפצו אויביך**. המכונסין: **וינסו משנאיך**. אלו הרודפים: **משנאיך**. אלו שונאי ישראל, שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם, שנאמר ומשנאיך נשאו ראש (תהלים פג, ג), ומי הם, על עמך יערימו סוד (שם ד): **[לו]** שובה ה'. מנחם תרגמו לשון מרגוע, וכן בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל, טו): **רבבות אלפי ישראל**. מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותים משתי אלפים **(ח)** ושתי רבבות:

במדבר פרק-יא

[א] ויהי העם כמתאננים. אין העם אלא רשעים, (ט) וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה (שמות יז, ד), ואומר העם הרע הזה (ירמיה יג, ט), וכשהם כשרים קרואים עמי שנאמר (י) שלח עמי (שמות ה, א), עמי מה עשיתי לך (מיכה ו, ג. ספרי פה): **כמתאוננים**. אין מתאוננים אלא לשון עלילה, מבקשים עלילה האידך לפרוש מאחרי המקום, וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה הוא מבקש (שופטים יד, ד): **רע באזני ה'**. תואנה שהיא רעה באזני ה', שמתכוונים שתבא באזניו ויקניט, אמרו אוי לנו כמה לבטנו (ז) בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מענוי הדרך: **ויחר אפו**. אני הייתי מתכוין לטובתכם, שתכנסו לארץ מיד: **בקצה המחנה**. במוקצין שבהם לשפלות, אלו ערב רב, רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהם (ז) ובגדולים: **[ב] ויצעק העם אל משה**. משל למלך בשר ודם (מ) שכעס על בנו, והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא (ספרי פו): **ותשקע האש**. שקעה במקומה בארץ, שאילו חזרה לאחת הרוחות, היתה מקפלת והולכת כל אותו הרוח (ספרי שם): **[ד] והאספסוף**. אלו ערב רב, שנאספו עליהם בצאתם ממצרים (ספרי שם): **וישבו**. גם בני ישראל (ג) ויבכו עמהם: **מי יאכלנו בשר**. וכי לא היה להם בשר, והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו' (שמות יב, לח), ואם תאמר אכלום, והלא בכניסתם לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' (במדבר לב, א), אלא שמבקשים עלילה: **[ה] אשר נאכל במצרים חנם**. אם תאמר שמצריים נותנים להם דגים חנם, והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן לכם (שמות ה, יח), אם תבן לא היו נותנין להם חנם, דגים היו נותנים להם (ס) חנם, ומהו אומר חנם, חנם (ע) מן המצות (ספרי פז): **את הקשאים**. אמר רבי שמעון, מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו, מפני שהן קשים למניקות, אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק, משל למלך כו' כדאיתא בספרי (שם): **הקשאים**. הם קוקומברו"ש בלע"ז: **אבטחים**. בורק"ש: **החציר**. כרישין פוריל"ש ותרגומו ית בוציניא וכו': **[ו] אל המן עינינו**. מן בשחר מן בערב: **[ז] והמן כזרע גד**. מי שאמר זו לא אמר זו, ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו, והקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו', כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני, והמן כך וכך הוא חשוב: **כזרע גד**. עגול כגידא (פ) זרע קוליינד"ר: **בדולח**. שם אבן טובה קריסט"ל: **[ח] שטו**. אין שייט אלא לשון טיול אישבני"ר, בלא עמל. **וטחנו ברחים** וגו'. לא ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה, (צ) אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין: **בפרור**. קדרה: **לשד השמן**. לחלוח של שמן, כך פירשו דונש, ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני קיץ (תהלים לב, ד), והלמ"ד יסוד, (ק) נהפך לחלוחי בחרבוני קיץ, ורבותינו פרשוהו לשון שדים, אך אין ענין שדים אצל שמן, ואי אפשר לומר לשד השמן לשון וישמן ישורון (דברים לב, טו), שאם כן היה המ"ם נקוד קמץ קטן (ציר"ה) וטעמו למטה תחת המ"ם, עכשיו שהמ"ם נקוד פתח קטן (סגול) והטעם תחת השי"ן, לשון

שמן הוא, והשי"ן הנקודה בקמץ גדול ואינה נקודה בפת"ח קטן, מפני שהוא סוף פסוק. דבר אחר לשד, לשון נוטריקון, ליש שמן דבש, (ה) כעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש, ותרגום של אונקלוס דמתרגם דליש במשחא, נוטה לפתרונו של דונש, (ש) שהעיסה הנלושה בשמן, לחלוחית שמן יש בה: **[י]** **בכה למשפחותינו**. משפחות משפחות נאספים ובוכים לפרסם תרעומתן בגלוי, ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות, על עריות (ת) הנאסרות להם (ספרי ז): **[יב]** **כי תאמר אלי**. שאתה אומר אלי (א) שאהו בחיקך, והיכן אמר לו כן, לך נחה את העם (שמות לב, לד), ואומר ויצום אל בני ישראל (שמות ו, יג), על מנת שיהיו סוקלים אתכם (ב) ומחרפים אתכם: **על האדמה אשר נשבעת לאבותינו**. אתה אומר לי לשאתם (ג) בחיקי: **[טו]** **ואם ככה את עשה לי**. תשש כחו של משה כנקבה, (ד) כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם, על זאת. אמר לפניו, אם כן הרגני תחלה: **ואל אראה ברעתי**. ברעתם היה לו לכתוב, אלא שכינה הכתוב, וזה אחד מתקוני סופרים (ה) בתורה לכינוי ולתקון לשון: **[טז]** **אספה לי**. הרי תשובה לתלונתך (ו) שאמרת לא אוכל אנכי לבדי, והזקנים הראשונים היכן היו, והלא אף במצרים ישבו עמהם, שנאמר לך ואספת את זקני ישראל (שמות ג, טז), אלא באש תבערה מתו, וראוים היו מסיני לכך, דכתיב ויחזו את האלהים (שמות כד, יא), שנהגו קלות ראש, כנושך פתו ומדבר בפני (ז) המלך, וזהו ויאכלו וישתו, ולא רצה הקב"ה ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן: **אשר ידעת כי הם וגוי**. אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים (ח) בעבודת פרך, והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם, שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל, עתה יתמנו בגדולתן, כדרך שנצטערו בצרתן: **ולקחת אתם**. קחם בדברים, אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום: **והתיצבו שם עמך**. כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד, ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב"ה (ספרי צב): **[יז]** **וירדתני**. זו אחת (ט) מעשר ירידות הכתובות בתורה: **ודברתי עמך**. ולא עמהם: **ואצלתני**. כתרגומו (י) וארבי, כמו ואל אצילי בני ישראל (שמות כד, יא): **ושמתי עליהם**. למה משה דומה באותה שעה, לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום: **ונשאו אתך**. התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנים (ספרי צב): **ולא תשא אתה לבדך**. הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי: **[יח]** **התקדשו**. הזמינו עצמכם (י) לפורענות, וכן הוא אומר והקדישם ליום הריגה: **[כ]** **עד חדש ימים**. זו בכשרים, (כ) שמתמצין על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה, ברשעים הוא אומר, הבשר עודנו בין שניהם, כך היא שנויה בספרי (צ). אבל במכילתא (ויסע פ"ג) שנויה חילוף, הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום, והכשרים הבשר עודנו בין שניהם: **עד אשר יצא מאפכם**. כתרגומו די תקוצון (ל) ביה, ויהא דומה לכם כאילו אכלתם ממנו יותר מדאי, עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף: **והיה לכם לזרא**. שתהיו מרחקין אותו (מ) יותר ממה שקרבתם (ספרי צד), ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי, שיש לשון שקורין לחרב זרא: **את ה' אשר בקרבכם**. אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם, (נ) לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים

הללו: **[כא]** שש מאות אלף רגלי. לא חש למנות את הפרט, שלשת אלפים היתרים. ורבי משה הדרשן פירש שלא בכו אלא **(ס)** אותן שיצאו ממצרים: **[כב]** הצאן ובקר ישחט. זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו. רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי, ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר וגוי, הכל כמשמעו, מי יספיק להם, כענין שנאמר ומצא כדי גאולתו (ויקרא כה, כו), ואיזו קשה, זו או שמעו נא המורים (במדבר כ, י), **(ע)** אלא לפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו, וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חיסך לו הכתוב. רבי שמעון אומר, חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך, מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא (שם יב, ז), יאמר אין המקום מספיק לנו, אלא כך אמר, שש מאות אלף רגלי וגוי, ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו, הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו, ותהא אכילה זו מספקתן עד עולם, וכי שבחך הוא זה, אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך, השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי, הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם, יאבדו הם ומאה כיוצא בהם, ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת (ספרי צה): **[כג]** עתה תראה היקרך דברי. רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, אי אפשר לעמוד על הטפל **(פ)** מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה, לא תספיק להם, סופן לדון אחריו, אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו, ואם אתה נותן להם דקה יאמרו גסה בקשנו, חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו, אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי, אמר לפניו הריני הולך ומפייסו, אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך, הלך משה לפייסו (זה קאי גם לרשיי לעיל), אמר להם היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגוי' הגם לחם יוכל תת (תהלים עח, ט), אמרו פשרה היא זו **(צ)** אין בו כח למלאות שאלתנו, וזהו שנאמר ויצא משה וידבר אל העם, כיון שלא שמעו לו ויאסף שבעים איש וגוי': **[כה]** ולא יספו. לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו, כך מפורש בספרי (צה). ואונקלוס תרגם ולא פסקין, שלא פסקה נבואה מהם: **[כו]** וישארו שני אנשים. מאותן שנבחרו, אמרו אין אנו כדאין לגדולה זו (ספרי שם): **והמה בכתובים.** במבוררים שבהם לסנהדרין, ונכתבו כולם נקובים בשמות ועל ידי גורל, לפי שהחשבון עולה לייב שבטים ששה לכל שבט ושבט, חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה, אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד, מה עשה, נטל עייב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים **(ק)** חלק, וברר מכל שבט ושבט ששה והיו עייב, אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי, מי שעלה בידו זקן נתקדש, ומי שעלה בידו חלק אמר לו, המקום לא חפץ בך: **[כז]** וירץ הנער. **(ר)** יש אומרים גרשום בן משה היה: **[כח]** כלאם. הטל עליהם צרכי צבור והם **(ש)** כלים מאליהם (סנהדרין יז). דבר אחר תנם אל בית הכלא (ספרי צו), לפי **(ת)** שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: **[כט]** המקנא אתה לי. הקנאי אתה לי, הקנאתי אתה מקנא: **לי.** כמו בשבילי, כל לשון קנאה, אדם הנותן לב על הדבר, או לנקום או לעזור, אנפרמני"ט בלע"ז, **(א)** אוחז בעובי המשא: **[ל]** ויאסף משה. מפתח **(ב)**

אהל מועד : **אל המחנה**. נכנסו **ג** איש לאהלו : **ויאסף**. לשון כניסה אל הבית, כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב, ב), ואב לכולם יצבור ולא ידע מי אוספם (תהלים לט, ז), מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו (ספרי צו) : **[לא]** **ויגז**. ויפריח, וכן כי גז חיש (תהלים צ, י), וכן נגוזו ועבר (נחום א, יב) : **ויטש**. ויפשוט, כמו והנם נטושים על פני כל הארץ (שמואל-א ל, טז), ונטשתיך המדברה (יחזקאל כט, ה) : **וכאמתיים**. פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו **ז** של אדם, כדי שלא יהא טורח באסיפתן, לא להגביה ולא **ה** לשחות (ספרי צו) : **[לב]** **הממעייט**. מי שאסף פחות מכולם, העצלים והחגרים, אסף עשרה חמרים : **וישטחו**. עשו אותן משטיחין משטיחין : **[לג]** **טרם יכרת**. כתרגומו עד לא **ו** פסק, דבר אחר אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה :

במדבר פרק-יב

[א] **ותדבר**. אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה, וכן הוא אומר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות (בראשית מב, ל), ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים, וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו (שם יט, ז), ויאמר שמעו נא דברי (במדבר יב, ו. ספרי צט), כל נא לשון בקשה : **ותדבר מרים ואהרן**. היא פתחה בדבור תחלה, לפיכך הקדימה הכתוב תחלה, ומנין היתה יודעת **ז** מרים שפירש משה מן האשה, רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה, כיון ששמעה צפורה, אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה, שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני, ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן. ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חבירו (ספרי שם) : **האשה הכשית**. מגיד שהכל מודים ביפיה (ספרי שם) **ח** כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי : **כושית**. בגימטריא יפת מראה : **על אדות האשה**. על אודות **ט** גירושיה : **כי אשה כשית לקח**. מה תלמוד לומר, **י** אלא יש לך אשה נאה ביפיה ואינה נאה במעשיה, במעשיה ולא ביפיה, אבל זאת נאה בכל : **האשה הכשית**. על שם נוייה נקראת כושית, **כ** כאדם הקורא את בנו נאה, כושי, כדי שלא תשלוט בו עין רעה : **כי אשה כשית לקח**. ועתה **ל** גרשה : **[ב]** **הרק אך**. עמו לבדו **מ** דבר ה' : **הלא גם בנו דבר**. ולא פירשנו מדרך ארץ : **[ג]** **ענו**. שפל וסבלן : **[ד]** **פתאום**. נגלה עליהם פתאום והם טמאים בדרך ארץ, **ו** והיו צועקים מים **ס** מים, להודיעם שיפה עשה משה מה שפירש מן האשה, מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר, ואין עת קבוע לדבור : **צאו שלשתכם**. מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע : **[ה]** **בעמוד ענן**. יצא יחידי **ע** שלא כמדת בשר ודם, מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטים,

ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחידי שנאמר ה' איש מלחמה (שמות טו, ג), ויוצא לשלום באוכלוסין שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים סח, יח. ספרי קב): **ויקרא אהרן ומרים**. שיהיו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור: **ויצאו שניהם**. ומפני מה משכן והפרידן ממשה, לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו, וכן מצינו בנח, שלא בפניו נאמר איש צדיק תמים (בראשית ו, ט), ובפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני (שם ז, א). דבר אחר, שלא ישמע בנזיפתו של אהרן: **ושמעו נא דברי**. אין נא (פ) אלא לשון בקשה: **אם יהיה נביאכם**. אם יהיו (צ) לכם נביאים: **ה' במראה אליו אתודע**. שכינת שמי אין נגלית עליו (ק) באספקלריא המאירה, אלא בחלום וחזיון: **פה אל פה**. אמרתי לו (הוכרח לפרש כך, דאילו כפשוטו שפה אל פה הוזכר לשבח, דא"כ היה אז פה אל פה ממש כפשוטו, וזה א"א דהא כתיב בסוף נשא מדבר אליו ועייש ברש"י, אלא פה אל פה פירושו אמרתי לו לפרוש כו', ופא"פ לאו דוקא, אלא ר"ל בהדיא ודו"ק) לפרוש מן (ר) האשה, והיכן אמרתי לו, בסיני, לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה, כז. ספרי קג): **ומראה ולא בחידות**. ומראה, זה מראה דבור, שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו, ואיני סותמו לו בחידות, כענין שנאמר ליחזקאל חוד חידה וגו' (יחזקאל יז, ב), יכול מראה שכינה, תלמוד לומר לא תוכל לראות את פני (שמות לג, כ): **ותמנת ה' יביט**. זה מראה אחורים, כענין שנאמר וראית את אחורי (שם כג): **בעבדי במשה**. אינו אומר בעבדי משה, אלא בעבדי במשה, בעבדי, אף על פי שאינו משה, במשה, אפילו אינו עבדי, כדאי הייתם לירא מפניו, וכל שכן שהוא עבדי, ועבד מלך מלך, היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם, ואם תאמרו איני מכיר במעשיו, (ש) זו קשה מן הראשונה (ספרי קג. תנחומא צו יג): **ויחר אף ה' בס וילך**. מאחר שהודיעם סרחונם, גזר עליהם נדוי, קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חבירו עד שיודיענו סרחונו: **ויי ווענן סר**. ואחר כך והנה מרים מצרעת כשלג, משל למלך שאמר לפדגוג רדה את בני, אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך, שרחמי עליו: **ויא נואלנו**. כתרגומו לשון אויל: **ויב אל נא תהי**. אחותנו זו: **כמת**. שהמצורע חשוב כמת, מה מת מטמא בביאה (ת) אף מצורע מטמא בביאה: **אשר בצאתו מרחם אמו**. אמנו היה לו לומר, אלא שכינה הכתוב, וכן חצי בשרו, חצי בשרנו היה לו לומר, אלא שכינה הכתוב, מאחר שיצאה מרחם אמנו, היא לנו כאילו נאכל חצי בשרנו, כענין שנאמר כי אחינו בשרנו הוא (בראשית לו, כז). ולפי משמעו אף הוא נראה כן, (א) אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת: **אשר בצאתו**. מאחר שיצא זה מרחם אמו של זה, שיש כח בידו לעזור, ואינו עוזרו, הרי נאכל חצי בשרו, שאחיו בשרו הוא. דבר אחר, אל נא תהי כמת, אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה (ב) ומי מטהרה, אני אי אפשר לראותה שאני קרוב, ואין קרוב רואה את הנגעים, וכהן אחר אין בעולם, וזהו אשר בצאתו מרחם אמו (ספרי קה): **ויג אל נא רפא נא לה**. בא הכתוב ללמדך דרך ארץ, שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים, ואחר כך יבקש שאלותיו: **לאמר**. מה תלמוד לומר, אמר (ג) לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו, עד שהשיבו ואביה ירק ירק וגו'. רבי אלעזר בן עזריה אומר, בארבעה מקומות (ספרי קה) בקש משה מלפני הקב"ה להשיבו אם יעשה שאלותיו

אם לאו, כיוצא בו וידבר משה לפני ה' לאמר וגו' (שמות ו, יב), מה תלמוד לומר לאמר, השיבני אם גואלם אתה אם לאו, עד שהשיבו עתה תראה וגו'. כיוצא בו ויאמר משה לפני ה' לאמר יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר כז, טו). כיוצא בו ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר (דברים ג, כג), השיבו רב לך (שם כו): **רפא נא לה**. מפני מה לא האריך משה בתפלה, שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה. (ד"א שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה, אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה): **[יד]** **ואביה ירק ירק בפניה**. ואם אביה הראה לה פנים (ד) זועפות הלא תכלם שבעת ימים, קל וחומר לשכינה י"ד (ה) יום, אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון, לפיכך אף בנזיפתי תסגר שבעת ימים (בבא קמא כה.): **ואחר תאסף**. אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים, על שם שהוא משולח מחוץ למחנה וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה, כתוב בו אסיפה לשון הכנסה: **[טו]** **והעם לא נסע**. זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת (ו) שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור, שנאמר ותתצב אחותו מרחוק וגו' (שמות ב, ד. סוטה ט): חסלת פרשת בהעלתך:

לך

שלח

פרשת

במדבר פרק-יג

[ב] **שלח לך אנשים**. למה נסמכה (א) פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר (במ"ר טז, ו): **שלח לך**. לדעתך (סוטה לד): **(ב)** אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח, לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו (דברים א, כב), כמה שנאמר ותקרבוני אלי כלכם וגו' (שם), ומשה נמלך בשכינה, אמר, אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו' (שמות ג, יז), חייהם שאני נותן להם מקום לטעות (ג) בדברי המרגלים, למען לא יירשוה (במ"ר טז, ז-ח): **[ג]** **על פי ה'**. ברשותו, (ד) שלא עכב על ידו: **כולם אנשים**. כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, (ה) ואותה שעה כשרים היו: **[טז]** **ויקרא משה להושע וגו'**. התפלל עליו, יה יושיעך (ו) מעצת מרגלים (במ"ר טז, ט. יח, כא): **[יז]** **עלו זה בנגב**. הוא היה הפסולת של ארץ ישראל, (ז) שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחלה ואחר כך מראין את השבח: **[יח]** **את הארץ מה היא**. יש ארץ (ח) מגדלת גבורים, ויש ארץ מגדלת

חלשים, (ט) יש מגדלת אוכלוסין, ויש ממעטת (י) אוכלוסין (במ"ר טז, יח) : החזק הוא הרפה. סימן מסר להם, (כ) אם בפרזים יושבין חזקים הם, שסומכין על גבורתם, ואם בערים בצורות הם יושבין, חלשים הם (במ"ר שם) : **[יט] הבמחנים**. תרגומו הבפצחין, כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומה : **הטובה היא**. במעינות ותהומות טובים ובראים : **[כ] היש בה עץ**. אם יש בהם אדם כשר, (ל) שיגין עליהם בזכותו : **בכורי ענבים**. ימים שהענבים (מ) מתבשלין בבכור : **[כא] ממדבר צין עד רחב לבא חמת**. הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גא"ם, הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב, כמו שצוה משה עלו זה בנגב, דרך גבול דרומית מזרחית עד הים, שהים הוא גבול מערבי, ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים, עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית, כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי : **[כב] ויבא עד חברון**. כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות, שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם (סוטה לד), (נ) וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה (דברים א, לו), וכתוב ויתנו לכלב את חברון (שופטים א, כ) : **שבע שנים נבנתה**. אפשר שבנה חס את חברון לכנען בנו הקטן, קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול, אלא שהיתה מבונה (ס) בכל טוב על אחד משבעה בצוען, ובא להודיעך (ע) שבחה של ארץ ישראל, שאין לך (פ) טרשין בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוה לקברות מתים, ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים, שנאמר כגן ה' כארץ מצרים (בראשית יג, י), וצוען היא המעולה שבארץ מצרים, ששם מושב המלכים, שנאמר כי היו בצוען שריו (ישעיה ל, ה), והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים (סוטה לד) : **[כג] זמורה**. שוכת גפן, ואשכול של ענבים (צ) תלוי בה : **וישאהו במוט בשנים**. ממשמע שנאמר וישאהו במוט איני יודע שהוא בשנים, (ק) מה תלמוד לומר בשנים, בשני מוטות, הא כיצד, שמנוה נטלו אשכול, (ר) אחד נטל תאנה, ואחד רמון. יהושע וכלב לא נטלו כלום, לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו, כשם שפריה משונה כך עמה משונה (סוטה לד). ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם, צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל, הרימו להם איש אבן אחת מן הירדן על שכמו והקימוה בגלגל (יהושע ד, ה), ושקלום רבותינו משקל כל אחת מ' סאה, וגמירי, טונא דמידלי אינש על כתפיה, אינו אלא שלישי משאוי ממשאוי שמסייעין אותו להרים : **[כה] וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום**. והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא, ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ליום, הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב, והם הלכו ארכה ורחבה, אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה, קצר לפניהם את הדרך : **[כו] וילכו ויבאו**. מהו וילכו, להקיש (ש) הליכתן לביאתן, מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה (סוטה לה) : **וישיבו אתם דבר**. את משה (ת) ואת אהרן : **[כז] זבת חלב ודבש היא**. כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת (א) בתחלתו, אין מתקיים בסופו (במ"ר טז, יז) : **[כח] בצורות**. לשון חוזק, ותרגומו כרכין, לשון בירניות עגולות, ובלשון ארמי כריך עגול : **[כט] עמלק יושב וגו'**. לפי שנכוו בעמלק כבר, הזכירוהו מרגלים (ב) כדי ליראם : **על יד הירדן**, יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו

לעבור: **[ל]** ויהס כלב. השתיק **(ג)** את כלם: אל משה. לשמוע מה שידבר במשה, צווח ואמר, וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם, **(ד)** השומע היה סבור שבא לספר בגנותו, ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו, אמר, והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו **(במ"ר שם יט)**: עלה נעלה. אפילו בשמים, **(ה)** והוא אומר עשו סולמות ועלו שם, נצליח בכל דבריו: ויהס. לשון שתיקה, וכן הס כל בשר **(זכריה ב, יז)**, הס כי לא להזכיר **(עמוס ו, י)**, כן דרך בני אדם הרוצה לשתק אגודת אנשים אומר שיי"ט **(סי"א הס)**: **[לא]** חזק הוא ממנו. כביכול, **(ו)** כלפי מעלה אמרו **(במ"ר שם יא)**: **[לב]** אוכלת יושביה. בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים. והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו: אנשי מדות. גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה, כגון גלית גבהו שש אמות וזרת **(שמואל-א יז, ד)**. וכן איש מדון **(שמואל-ב כא, כ)** איש מדה **(דברי הימים-א יא, כג)**: **[לג]** הנפילים. ענקים. מבני שמחזאי ועזאל **(יומא סז)**, שנפלו מן השמים **(ז)** בימי דור אנוש: וכן היינו בעינייהם. שמענו אומרים זה לזה, נמלים **(רא"ם ובס"א חגבים)** יש בכרמים כאנשים **(סוטה לה)**: ענק. שמעניקים **(ח)** חמה בקומתן:

במדבר פרק-יד

[א] כל העדה. סנהדראות: **[ב]** לו מתנו. הלואי **(ט)** ומתנו: **[ד]** נתנה ראש. כתרגומו נמני רישא, נשים עלינו מלך, ורבותינו פירשו לשון עבודת אלילים: **[ט]** אל תמרדו. ושוב, ואתם **(י)** אל תיראו: כי לחמנו הם. נאכלם **(כ)** כלחם: סר צלם. מגינם וחזקם, **(ל)** כשרים שבהם מתו. איוב שהיה מגין עליהם **(סוטה לה)**. דבר אחר, צלו של המקום סר מעליהם: **[י]** לרגום אותם. את יהושע **(מ)** וכלב: וכבוד ה'. הענן **(נ)** ירד שם **(במ"ר טז, כא)**: **[יא]** עד אנה. עד **(ס)** היכן: ינאצני. ירגיזוני: בכל האותות. בשביל כל הנסים שעשיתי להם, היה להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי: **[יב]** ואורשנו. כתרגומו לשון תרוכין, **(ע)** ואם תאמר מה אעשה **(פ)** לשבועת אבות: ואעשה אותך לגוי גדול. שאתה מזרעם **(במ"ר שם כב)**: **[יג]** ושמעו מצרים. ושמעו את **(צ)** אשר תהרגם: כי העלית. כי, משמש בלשון אשר, והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם, וכשישמעו שאתה הורגם, לא יאמרו שחטאו לך, אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם, אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם. וזו היא: **[יד]** ואמרו אל יושב הארץ הזאת, כמו על יושב הארץ הזאת, ומה יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין, מבלתי יכולת ה', בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה ה' להם, והכל בדרך חבה, ולא הכירו בך שנתקה אהבתך מהם עד הנה: **[טו]** והמתה את העם הזה כאיש אחד. פתאום, ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך וגו':

[טז] **מבלתי יכולת וגו'.** לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים, ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים (ברכות לב.), וזאת יאמרו על יושב הארץ הזאת: **מבלתי.** מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם, שחטם: **יכולת.** שם דבר **(ק)** הוא: **[יז]** יגדל נא כח ה'. לעשות **(י)** דבורך: **כאשר דברת לאמר.** ומהו הדבור: **[יח]** ה' **ארץ אפים.** לצדיקים ולרשעים, כשעלה משה למרום, מצאו משה להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארץ אפים, אמר לו לצדיקים, אמר לו הקב"ה אף לרשעים, אמר לו רשעים יאבדו, אמר לו הקב"ה חייך שאתה צריך לדבר, כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים, התפלל משה לפניו בארץ אפים, אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים, אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים: **ונקה. (ש)** לשבים: **לא ינקה.** לשאינן שבים: **[כ]** **כדברך.** בשביל מה שאמרת, **(ת)** פן יאמרו מבלתי יכולת ה': **[כא]** **ואולם.** כמו אבל זאת אעשה להם: **חי אני.** לשון שבועה, כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ, **(א)** כך אקיים להם, כי כל האנשים הרואים וגו' אם יראו את הארץ, הרי זה מקרא מסורס, חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ, וכבודי ימלא את כל הארץ, שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם, שלא אמיתם פתאום כאיש אחד, אלא באיחור מ' שנה מעט מעט: **[כב]** **וינסו.** כמשמעו: **זה עשר פעמים.** שנים בים ושנים במן ושנים **(ב)** בשליו וכו', כדאיתא במסכת ערכין (טו.): **[כג]** **אם יראו.** לא **(ג)** יראו: **לא יראוה.** לא יראו את הארץ: **[כד]** **רוח אחרת.** שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב, **(ד)** למרגלים אמר אני עמכם בעצה ולבו היה לומר האמת, ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם, כמו שנאמר ויהס כלב, שהיו סבורים שיאמר כמותם, זהו שנאמר בספר יהושע (יד, ז) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי, **(ה)** ולא כאשר עם פי **(במ"ד טז, יט):** **וימלא אחרי.** וימלא את לבו **(ו)** אחרי, וזה מקרא קצר: **אשר בא שמה.** חברון **(ז)** תנתן לו: **יורשנה.** כתרגומו יתרכינה, יורישו את הענקים ואת העם אשר בה, ואין לתרגמו יירתונה אלא במקום יירשנה: **[כה]** **והעמלקי וגו'.** אם תלכו שם יהרגו אתכם, מאחר **(ח)** שאיני עמכם, מחר פנו לאחוריהם וסעו לכם וגו': **[כז]** **לעדה הרעה וגו'.** אלו המרגלים **(ט)** מכאן לעדה **(י)** שהיא עשרה: **אשר המה מלינים.** את ישראל **(י)** עלי: **את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים.** המרגלים מלינים אותם עלי, שמעתי: **[כח]** **חי אני.** לשון שבועה: **אם לא כן אעשה. (י)** כביכול איני חי: **כאשר דברתם.** שבקשתם ממני, או במדבר הזה לו מתנו: **[כט]** **וכל פקדיכם לכל מספרכם.** כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין בו, כגון לצאת ולבא לצבא, ולתת שקלים, כל המנויים לכל אותן מספרות ימותו, ואלו הן מבן כ' שנה וגו', להוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מבן עשרים: **[לב]** **ופגריכם אתם.** כתרגומו (דילכו), לפי שדבר על הבנים להכניסם לארץ **(מ)** ובקש לומר ואתם תמותו, נופל לשון זה כאן לומר אתם: **[לג]** **ארבעים שנה.** לא מת אחד מהם פחות מבן ששים, **(נ)** לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים, ושנה ראשונה היתה בכלל **(ס)** ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים, לפי שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה, אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם, וזהו שנאמר וביום

פקדי, במרגלים ופקדתי עליהם חטאתם (שמות לב, לד), ואף כאן נאמר תשאו את עונותיכם ולא עונתכם, שתי עונות של עגל ושל תלונה, וחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה, (ע) וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים: **ונשאו את זנותיכם**. כתרגומו ויקבלון ית חוביכון: **[לד] את תנואתי**. שהניאותם את לבבכם (פ) מאחרי. תנואה, לשון הסרה, כמו כי הניא אביה אותה (במדבר ל, ו): **[לו] וישבו וילינו עליו**. וכששבו מתור הארץ הרעימו עליו את כל העדה בהוצאת דבה, אותם אנשים וימותו. כל הוצאת דבה לשון חינוך דברים, שמלקיחין לשונם לאדם לדבר בו, כמו דובב שפתי ישנים (שיר השירים ז, ט), וישנה לטובה וישנה לרעה, לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה, שיש דבה שהיא טובה: **דבה**. פרליר"ש בלע"ז: **[לז] במגפה לפני ה'**. באותה מיתה ההגונה להם, מדה כנגד מדה, הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם, ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טבורם, לכך נאמר במגפה ולא במגפה, וזהו לפני ה', באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה: **[לח] ויהושע וכלב חיו**. מה תלמוד לומר (צ) חיו מן האנשים ההם, אלא מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בארץ (בבא בתרא קיח:). וקמו תחתיהם לחיים: **[מ] אל ראש ההר**. הוא הדרך העולה לארץ ישראל: **הננו ועלינו אל המקום**. לארץ ישראל: **אשר אמר ה'**. לתתה לנו שם נעלה: **כי חטאנו**. על אשר אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרימה: **[מא] והיא לא תצלח**. זו שאתם עושין (ק) לא תצלח: **[מג] כי על כן שבתם**. כלומר כי זאת תבא לכם (ר) על אשר שבתם וגו': **[מד] ויעפלו**. לשון חוזק. וכן הנה עפלה (חבקוק ב, ד). אינגר"ש בלע"ז לשון עזות וכן עופל בת ציון (מיכה ד, ח), עופל ובחן (ישעיה לב, יד). ומדרש תנחומא מפרשו לשון אופל, הלכו חשכים שלא ברשות: **[מה] ויכתום**. כמו ואכות אותנו טחון (דברים ט, כא), מכה אחר מכה: **עד החרמה**. שם המקום נקרא (ש) על שם המאורע:

במדבר פרק-טו

[ב] כי תבאו. בשר להם שיכנסו לארץ: **[ג] ועשיתם אשה**. אין זה צווי, אלא כשתבאו שם ותעלה על לבבכם (ת) לעשות אשה לה': **ריח ניחח**. שיהיה נחת רוח (א) לפני: **לפלא נדר או בנדבה וגו'**. או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם, (ב) שחייבתי אתכם לעשות במועד: **[ד] והקריב המקריב**. תקריבו נסכים ומנחה לכל בהמה, (ג) המנחה כליל והשמן נבלל בתוכה, (ז) והיין לספלים, (ה) כמו ששנינו במסכת סוכה (מח:): **[ה] לכבש האחד**. על כל האמור למעלה הוא מוסב, על המנחה ועל השמן ועל היין: **[ו] או לאיל**. ואם (ו) איל הוא. ורבותינו דרשו (חולין כג. מנחות צא:), או, לרבות (ז) את הפלגס לנסכי איל: **[ז] אשה ריח**. אינו מוסב אלא על המנחה והשמן, אבל היין אינו אשה, שאינו ניתן על האש: **[יא] או לשה**.

בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים. כבש ושה, קרוים בתוך שנתם. איל, בן שלשה עשר חדש ויום אחד: **[יב]** **כמספר אשר תעשו**. כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן, **(ה)** ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם: **כמספרם**. של בהמות מספרם של נסכים: **[טו]** **ככם כגר**. כמותכם כן גר, וכן דרך לשון עברית, כגן ה' כארץ מצרים. כן ארץ מצרים, כמוני כמוך כעמי כעמך (מלכים-א כב, ד): **[יח]** **בנאכם אל הארץ**. משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו, לפיכך כולן למדות זו מזו, וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה, אף כלן כן, אבל זו נאמר בה בבאכם, משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה: **[כ]** **ראשית ערסתכם**. כשתלושו כדי עריסותיכם שאתם רגילין ללוש במדבר, וכמה היא, וימודו בעומר (שמות טז, יח) עומר לגלגלת (שם טז) (ושיעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה) תרימו מראשיתה, כלומר קודם שתאכלו ממנה ראשית, תלקח חלה אחת תרומה לשם ה': **חלה**. טורטי"ל בלע"ז: **כתרומת גרן**. שלא נאמר בה שיעור, **(ט)** ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור, **(י)** אבל חכמים נתנו שיעור, לבעל הבית, אחד מעשרים וארבעה, ולנחתום, אחד מארבעים ושמונה: **[כא]** **מראשית ערסתיכם**. למה נאמר, לפי שנאמר ראשית עריסותיכם, שומע אני ראשונה שבעיסות, **(כ)** תלמוד לומר מראשית, מקצתה ולא כולה (ספרי קי): **תתנו לה' תרומה**. לפי שלא שמענו שיעור לחלה, נאמר תתנו, שיהא בה כדי נתינה (שם): **[כב]** **וכי תשגו ולא תעשו**. עבודת אלילים היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה פר, והרי הכתוב מוציאה כאן מכללן, לידון בפר לעולה **(כג)** ושעיר לחטאת (ספרי קיא): **וכי תשגו** וגו'. בעבודת אלילים הכתוב מדבר, או אינו אלא באחת מכל המצות, תלמוד לומר את כל המצות האלה, מצוה אחת שהיא ככל המצות, **(כד)** מה העובר על כל המצות, פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים, **(כה)** אף מצוה זו פורק בה עול ומפר ברית ומגלה פנים, ואיזו, זו עבודת אלילים (הוריות ח): **אשר דבר ה' אל משה**. אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה **(כז)** שמענום (שם), אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי (תהלים סב, יב): **[כג]** **את כל אשר צוה וגו'**. מגיד שכל המודה בעבודת אלילים, ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאים, שנאמר למן היום אשר צוה ה' והלאה (ספרי קיא): **[כד]** **אם מעיני העדה נעשתה לשגגה**. אם מעיני העדה נעשתה עבירה זו על ידי שוגג, כגון ששגגו והורו על אחת מן העבודות **(כז)** שהיא מותרת לעבוד עבודת אלילים בכך: **לחטת**. חסר א', שאינו כשאר חטאות, שכל חטאות שבתורה הבאות עם עולה החטאת קודמת לעולה, שנאמר ואת השני יעשה עולה (ויקרא ה, ט), וזו עולה קודמת לחטאת (הוריות יג. זבחים צ): **[כה]** **הביאו את קרבנם אשה לה'**. זה האמור בפרשה הוא פר העולה, **(כז)** שנאמר אשה לה' (ספרי קיא): **וחטאתם**. זה השעיר: **[כז]** **תחטא בשגגה**. **(כז)** בעבודת אלילים: **עז בת שנתה**. שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה, **(כח)** ובזו קבע לה שעירה: **[ל]** **ביד רמה**. במזיד: **מגדף**. מחרף, כמו והיתה חרפה וגדופה (יחזקאל ה, טו), אשר גדפו נערי מלך אשור (ישעי לו, ו). ועוד **(כח)** דרשו רבותינו, מכאן למברך את השם שהוא בכרת (כריתות ז): **[לא]** **דבר ה'**. אזהרת עבודת אלילים מפי הגבורה, **(כח)** והשאר מפי משה: **עונה בה**. בזמן שעונה בה, **(כח)** שלא עשה

תשובה (סנהדרין צ:): **[לב]** ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו. בגנותן של ישראל דבר הכתוב, **(א)** שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ובשנייה בא זה וחללה: **[לג]** המוצאים אותו מקושש. שהתרו בו ולא הניח מלקושש **(ב)** אף משמצאוהו והתרו בו (ספרי קיג): **[לד]** כי לא פרש מה יעשה לו. לא היו יודעים באיזו מיתה ימות, אבל יודעים היו שהמחלל **(ג)** שבת במיתה (ספרי קיד. סנהדרין עח:): **[לה]** רגום. פשני"ט בלע"ז וכן הלוך אלני"ט וכן זכור **(ד)** ושמור: **[לו]** ויוציאו אותו. מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מבית דין (סנהדרין מב:): **[לח]** ועשו להם ציצית. על שם הפתילים התלויים בה, כמו ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח, ג). דבר אחר, ציצית על שם וראיתם **(ה)** אותו כמו מציץ מן החרכים (שיר השירים ב, ט): **תכלת**. צבע ירוק של **(ו)** חלזון (מנחות מב:): **[לט]** וזכרתם את כל מצות ה'. שמנין גימטריא של ציצית **(ז)** שש מאות, ושמונה חוטין וחמשה **(ח)** קשרים הרי תרי"ג: **ולא תתורו אחרי לבבכם**. כמו מתור הארץ. הלב והעינים הם מרגלים לגוף, מסרסרים לו את העבירות, העין רואה, והלב חומד, והגוף עושה את העבירות: **[מא]** אני ה'. נאמן לשלם שכר: **אלהיכם**. נאמן **(ט)** להפרע: **אשר הוצאתי אתכם**. על מנת כן פדיתי אתכם, שתקבלו **(י)** עליכם גזרותי: **אני ה' אלהיכם**. עוד למה נאמר, כדי שלא יאמרו ישראל, מפני מה אמר המקום, לא שנעשה ונטול שכר, אנו לא עושים ולא נוטלים שכר, על כרחכם אני מלככם, וכן הוא אומר, אם לא ביד חזקה וגוי אמלוך עליכם (יחזקאל כ, לג). דבר אחר, למה נאמר יציאת **(כ)** מצרים, אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור, לשאינה של בכור, אני הוא עתיד להבחין ולהפרע מן התולה קלא אילן **(כז)** בבגדו ואומר תכלת היא **(בבא מציעא סא:)**, ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי, למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת עבודת אלילים, לומר שהמחלל את השבת כאלו עובד עבודת אלילים, שאף היא שקולה **(מ)** ככל המצות, וכן הוא אומר בעזרא, ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם **(נחמיה ט, יג-יד)**, ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו, לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות, שנאמר ועשיתם את כל מצותי: **על כנפי בגדיהם**. כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים **(שמות יט, ד)**. על ארבע כנפות, ולא בעלת שלש ולא בעלת **(נ)** חמש, כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמר במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי **(שמות ו, ה)** ולקחתי **(שם ז)**: **פתיל תכלת**. על שם שכול בכורות, תרגום של שכול תכלא, ומכתם היתה בלילה, וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב, ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו **(ס)** שירה על הים: חסלת פרשת שלח:

במדבר פרק-טז

[א] ויקח קרח. פרשה זו יפה נדרשת **(א)** במדרש רבי תנחומא. **ויקח קרח.** לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה **(ב)** לעורר על הכהונה, וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלג, נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן מה יקח לבד **(אויב טו, יב)**, לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם. דבר אחר, ויקח קרח, **(ג)** משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים, כמו שנאמר קח את אהרן **(במדבר כ, כה)**, קחו עמכם דברים **(הושע יד, ג)**: **בן יצהר בן קהת בן לוי.** ולא הזכיר בן יעקב, שבקש רחמים על עצמו **(ד)** שלא יזכר שמו על מחלוקתם, שנאמר ובקהלם אל תחד כבודי **(בראשית מט, ו)**, והיכן נזכר שמו **(ה)** על קרח, בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים, שנאמר בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל **(דברי הימים-א ו, כב-כג. תנחומא ד)**: **ודתן ואבירים.** בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה, **(ו)** שכן לקהת ובניו החונים תימנה, נשתתפו עם קרח במחלוקתו, **(ז)** אוי לרשע אוי לשכנו. ומה ראה קרח לחלוק עם משה, **(ח)** נתקנא על נשיאותו **(ט)** של אליצפן בן עוזיאל, שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח, אחי אבא ארבעה היו, שנאמר ובני קהת וגו' **(שמות ו, יח)**, עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה, אחד מלך ואחד כהן גדול, מי ראוי ליטול את השניה, לא אני, שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם, והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכולם, הריני חולק עליו ומבטל את דבריו. מה עשה, עמד וכנס מאתים וחמשים ראשי סנהדראות, רובן משבט ראובן שכיניו, והם אליצור בן שדיאור וחביריו וכיוצא בו, שנאמר נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא אומר אלה קרואי העדה **(במדבר א, טז)**, **(י)** והלבישן טליתות שכולן תכלת, באו ועמדו לפני משה, אמרו לו, טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית **(כ)** או פטורה, אמר להם חייבת, התחילו לשחק עליו, אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה, זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה: **בני ראובן.** דתן ואבירים **(ל)** ואון בן פלת: **[ג] רב לכם.** הרבה יותר מדאי לקחתם **(מ)** לעצמכם גדולה: **כלם קדושים.** כולם שמעו **(נ)** דברים בסיני מפי הגבורה **(תנחומא ד)**: **ומדוע תתנשאו.** אם לקחת אתה מלכות, לא היה לך לברר לאחיד כהונה, **(ס)** לא אתם לבדכם שמעתם בסיני **(ע)** אנכי ה' אלהיך, כל העדה שמעו: **[ד] ויפל על פניו.** מפני המחלוקת, **(פ)** שכבר זה בידם סרחון רביעי, **(צ)** חטאו בעגל ויחל משה **(שמות לב, יא)**, במתאוננים ויתפלל משה **(במדבר יא, ב)**, במרגלים ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים **(שם יד, יג)**, במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו. משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו, פעם ושתים ושלוש, כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא, אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני **(תנחומא ד. במ"ר יח, ו)**: **[ה] בקר וידע** וגו'. עתה **(ק)** עת שכרות הוא לנו ולא נכון

להראות לפניו, והוא היה מתכוין לדחותם שמא יחזרו בהם (במ"ר שם ז): **בקר וידע ה' את אשר לו**. לעבודת (ו) לוי. **ואת הקדוש**. לכהונה: **והקריב**. אותם אליו, והתרגום מוכיח כן, ויקרב לקדמוהי (ש) יקרב לשימושיה (תנחומא ה). ומדרשו, בקר, אמר להם משה, גבולות חלק הקב"ה בעולמו, יכולים אתם להפוך בוקר לערב, כן תוכלו לבטל את זו, שנאמר ויהי ערב ויהי בקר (בראשית א, ה) ויבדל (שם ד), כך ויבדל אהרן להקדישו וגוי (דברי הימים א-כג, יג): **זאת עשו קחו לכם מחתות**. מה ראה לומר להם כך אמר להם, בדרכי העובדי כוכבים ומזלות יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה וכולם (ס"א ואין כולם) מתקבצים בבית אחד, אנו אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד, ואתם מאתים וחמשים איש מבקשים כהונה גדולה, אף אני רוצה בכך, הא לכם תשמיש חביב מכל, היא הקטורת החביבה מכל הקרבנות, וסם המות נתון בתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא, לפיכך התרה בהם, והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש, כבר הוא בקדושתו, וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש, אלא אמר להם משה, הריני אומר לכם שלא תתחייבו, מי שיבחר בו יצא חי וכולכם אובדים (במ"ר יח, ז-ח): **מחתות**. כלים שחותין בהם גחלים, ויש להם בית יד: **רב לכם בני לוי**. דבר גדול אמרתי לכם. ולא טפשים היו, שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב, אלא הם חטאו על נפשותם, שנאמר את מחתות החטאים האלה בנפשותם. וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה, (ת) עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו, שמואל ששקול כנגד משה ואהרן, אמר, בשבילו אני נמלט, וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כולם מתנבאים ברוח הקודש, שנאמר כל אלה בנים להימן (דברי הימים א-כה, ה), אמר, אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום, לכך נשתתף לבוא לאותה חזקה, ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט. אשר יבחר ה' הוא הקדוש, טעה ותלה בעצמו, ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה, ומשה היה רואה. (תנחומא ה): **רב לכם**. דבר גדול נטלתם בעצמכם (א) לחלוק על הקב"ה: **ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי**. התחיל לדבר עמו דברים רכים, כיון שראהו קשה עורף, אמר, עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו, אדבר גם אל כולם, התחיל לזרז בהם שמעו נא בני לוי: **ולעמוד לפני העדה**. לשיר על הדוכן: **ויקרב אותך**. לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר (ב) עדת ישראל: **יאל לכן**. בשביל כך, (ג) אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה', כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן, ולא לנו הוא המחלוקת הזה: **וישלח משה וגוי**. מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום (סנהדרין קי): **לא נעלה**. פיהם הכשילם שאין להם אלא ירידה: **ותתן לנו**. הדבר מוסב על לא האמור למעלה, כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם, אמרת לנו אעלה אתכם מעני מצרים (ד) אל ארץ וגוי' (שמות ג, יז), משם הוצאתנו, ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו, אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר, שאמרת לנו במדבר הזה יפלו פגריכם (במדבר יד, כט): **העיני האנשים הם תנקר וגוי**. אפילו אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה (ה) אליך, לא נעלה: **האנשים הם**. כאדם התולה קללתו

בחבירו: **[טו]** ויחר למשה מאד. נצטער עד למאד: אל תפן אל מנחתם. לפי פשוטו, הקטורת (ו) שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם, והמדרש אומר, יודע אני שיש להם חלק בתמידי (ז) צבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנו: לא חמור אחד מהם נשאתי. לא חמורו של אחד מהם נטלתי, (ח) אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור (ט) משלהם, לא נטלתי אלא משלי (תנחומא ז). ותרגום אונקלוס שחרית, לשון ארמי כך נקראת אנגריא של מלך, שחור: **[טז]** והם. (י) עדתך: **[יז]** והקרבתם וגו' איש מחתנו. החמשים ומאתים איש שבכם: **[יט]** ויקהל עליהם קרח. בדברי ליצנות, כל הלילה ההוא (כ) הלך אצל השבטים ופתה אותם, כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד, איני מקפיד אלא בשביל כלכם, אלו באין ונוטלין כל הגדולות, לו המלכות ולאחיו הכהונה, עד שנתפתו כלם (תנחומא שם): **וירא כבוד ה'.** בא בעמוד (ל) ענן: **[כב]** אל אלהי הרוחות. יודע מחשבות, (מ) אין מדתך כמדת בשר ודם, מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה, אינו יודע מי החוטא, לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם, אבל אתה, לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא: **האיש אחד.** הוא החוטא, (נ) ואתה על כל העדה תקצוף. אמר הקב"ה יפה אמרת, אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא: **[כד]** העלו וגו'. כתרגומו אסתלקו, (ס) מסביבות משכן קרח: **[כה]** ויקם משה כסבור שישאו לו פנים, ולא עשו (במ"ר יח, יב): **[כז]** יצאו נצבים. בקומה זקופה (ע) לחרף ולגדף (תנחומא ח), כמו ויתיצב ארבעים יום (שמואל-א יז, טז), (פ) דגלית: **ונשיהם ובניהם וטפם.** בוא וראה כמה קשה המחלוקת, שהרי בית דין של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות, ובית דין של מעלה עד כי שנה, וכאן אבדו אף יונקי שדים: **[כח]** לעשות את כל המעשים האלה. שעשיתי על פי הדבור, (צ) לתת לאהרן כהונה גדולה, ובניו סגני כהונה, ואליצפן נשיא הקהתי: **[כט]** לא ה' שלחני. אלא אני עשיתי הכל מדעתי, ובדין הוא חולק עלי: **[ל]** ואם בריאה. חדשה: **יברא ה'.** להמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הנה, (ק) ומה היא הבריאה, ופצתה האדמה את פיה ותבלעם, אז, וידעתם כי נאצו הם את ה' ואני מפי הגבורה אמרתי, ורבותינו פירשו (סנהדרין קי) אם בריאה, פה לארץ מששת ימי בראשית, (ר) מוטב, ואם לאו יברא ה' (ר"ל יברא ה' הפה לכאן): **[לד]** נסו לקולם. בשביל (ש) הקול היוצא על בליעתן:

במדבר פרק-יז

[ב] ואת האש. שבתוך (ת) המחתות: **זרה הלאה.** לארץ מעל (א) המחתות: **כי קדשו.** המחתות, ואסורין בהנאה (ב) שהרי עשאום כלי

שרת: **[ג]** החטאים האלה בנפשותם. שנעשו פושעים **(ג)** בנפשותם שנחלקו על הקדוש ברוך הוא: **רקעי**. רדידין: **פחים**. טסין מרודדין טינבייש בלע"ז: **צפוי למזבח**. **(ד)** למזבח הנחשת: **ויהיו לאות**. לזכרון, שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו: **[ד]** **וירקעום**. אינטינדר"ש בלע"ז: **[ה]** **ולא יהיה כקרח**. כדי שלא **(ה)** יהיה כקרח: **כאשר דבר ה' ביד משה לו**. כמו עליו, על אהרן דבר אל משה שיהיה הוא ובניו כהנים, לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגוי, וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור, פתרונם כמו על. ומדרשו על קרח. ומהו ביד משה **(ו)** ולא כתב אל משה, רמז לחולקים על הכהונה שלוקין **(ז)** בצרעת, כמו שלקה משה בידו, שנאמר ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג (שמות ד, ו), ועל כן לקה עוזיה בצרעת: **[יא]** **וכפר עליהם**. רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע, שהקטורת עוצר המגפה, (ר"ל כשניתן רשות למשחית, אז אין מבחין בין טוב לרע, ועל מה שמוסיף מדיליה יש תיקון בקטרת, אבל מה שגזר הקב"ה בהדיא, אין חכמה ואין תבונה. ובוזה מתורץ מ"ש אח"כ שלא הניח המלאך את אהרן לעצור בקטרת, והלא הוא מסר לו רז זה, אלא שהיה גזרת הקב"ה, כמ"ש אני שלוחו של מקום ודו"ק) כדאיתא במסכת שבת (פ"ט): **[יג]** **ויעמוד בין המתים וגוי**. אחז את המלאך והעמידו **(ח)** על כרחו, אמר לו המלאך הנח לי לעשות שליחותי, אמר לו, משה צוני לעכב על ידך, אמר לו, אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה, אמר לו, אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה, אם אין אתה מאמין, הרי הקב"ה ומשה אל פתח אהל מועד בוא עמי ושאל, וזהו שנאמר וישב אהרן אל משה. דבר אחר, למה בקטרת, **(ט)** לפי שהיו ישראל מליזין ומרננים אחר הקטורת לומר, סם המות הוא, על ידו מתו נדב ואביהוא, על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש, אמר הקב"ה תראו שעוצר מגפה הוא (מכילתא ויסע פ"ו), והחטא הוא הממית: **[יח]** **כי מטה אחד**. אף על פי שחלקתים לשתים משפחות, משפחת כהונה לבד ולויה לבד, מכל מקום שבט אחד הוא: **[כ]** **והשכתי**. כמו וישכו המים (בראשית ח, א), וחמת המלך שככה (אסתר ז, י): **[כא]** **בתוך מטותם**. הניחו באמצע, **(י)** שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכניה פרח: **[כג]** **ויצא פרח**. **(כ)** כמשמעו: **ציץ**. הוא חנטת הפרי כשהפרח נופל: **ויגמל שקדים**. כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים, לשון ויגדל הילד ויגמל (בראשית כא, ח), ולשון זה מצוי בפרי האילן, כמו ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה יח, ה). ולמה שקדים, הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות, אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא, כמו שמצינו בעוזיה, והצרעת זרחה במצחו (דברי הימים-ב כו, יט), ותרגומו וכפית שגדין, כמין אשכול שקדים, יחד כפותים זה על זה: **[כה]** **ותכל תלונתם**. כמו ותכלה תלונתם, לשון זה שם מפעל יחיד לשון נקבה, כמו **(ל)** תלונתם מרמורי"ש בלע"ז, ויש חילוק בין תלונותם לתלונתם, תלונתם תלונה אחת, תלונותם שם דבר בלשון יחיד, ואפילו הם תלונות הרבה: **למשמרת לאות**. לזכרון, שבחרתי באהרן הכהן, **(מ)** ולא ילונו עוד על הכהונה: **[כח]** **כל הקרב הקרב וגוי**. אין אנו יכולין להיות זהירין בכך, כולנו **(נ)** רשאים להכנס לחצר אהל מועד, ואחד שיקריב עצמו יותר מחבריו ויכנס לתוך אהל מועד, ימות: **האם תמנו לגוע**. שמא הופקרנו **(ס)** למיתה:

במדבר פרק-יח

[א] ויאמר ה' אל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן, **(ע)** להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש (ספרי קיז): **אתה ובניך ובית אביך**. הם בני קהת **(פ)** אבי עמרם: **תשאו את עון המקדש**. עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורים לכם, הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש, אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע: **ואתה ובניך**. הכהנים: **תשאו את עון כהנתכם**. שאינה מסורה ללויים, ותזהירו הלויים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם: **[ב]** וגם את אחיך. בני גרשון ובני מררי: **וילוו**. ויתחברו אליכם, להזהיר **(צ)** גם את הזרים מלהתקרב אליהם: **וישרתוך**. בשמירת השערים, ולמנות מהם גזברין **(ק)** ואמרכלין: **[ד]** וזר לא יקרב אליכם. אתכם אני **(י)** מזהיר על כך: **[ה]** ולא יהיה עוד קצף. כמו שהיה כבר, **(ש)** שנאמר כי יצא הקצף (במדבר יז, יא. ספרי קטז): **[ו]** לכם מתנה נתנים. יכול לעבודתכם של הדיוט, תלמוד לומר לה', כמו שמפורש למעלה, לשמור **(ת)** משמרת גזברין ואמרכלין: **[ז]** עבודת מתנה. במתנה **(א)** נתתיה לכם: **[ח]** ואני הנה נתתי לך. בשמחה, לשון **(ב)** שמחה הוא זה, כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמות ד, יד. ספרי קיז), משל למלך שנתן שדה לאוהבו, ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין, בא אחד וערער **(עליו)** על השדה, אמר לו המלך, כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותרם לך ומעלה בערכאין, אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה, בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות **(ג)** כהונה בברית מלח עולם, ולכך נסמכה פרשה זו לכאן: **משמרת תרומתי**. שאתה צריך לשמרן **(ד)** בטהרה: **למשחה**. **(ה)** לגדולה (ספרי קיז. חולין קלב:): **[ט]** מן האש. לאחר הקטרת **(ו)** האשים: **כל קרבנם**. כגון **(ז)** זבחי שלמי צבור: **מנחתם חטאתם ואשמים**. כמשמעו: **אשר ישיבו לי**. זה גזל **(ח)** הגר: **[י]** בקדש הקדשים תאכלנו וגו'. למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא **(ט)** בעזרה ולזכרי כהונה: **[יא]** תרומת מתנם. המורם מן התודה **(י)** ומהשלמים ואיל נזיר: **לכל תנופות**. שהרי אלו טעונין תנופה: **כל טהור**. ולא **(ב)** טמאים. דבר אחר, כל טהור, לרבות **(ג)** אשתו (ספרי קיז): **[יב]** ראשיתם. היא תרומה גדולה: **[יג]** כחזה התנופה וכשוק הימין. של שלמים, שנאכלים לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד, אף הבכור **(מ)** נאכל לשני ימים ולילה אחד: **לך יהיה**. בא רבי עקיבא ולמד, הוסיף לך הכתוב הווייה אחרת, שלא תאמר כחזה ושוק של תודה, שאינו נאכל **(נ)** אלא ליום ולילה (ספרי קיח): **[יט]** כל תרומת הקדשים. מחיבתה של פרשה זו, כללה בתחלה, וכללה בסוף, ופרט באמצע: **ברית מלח עולם**. כרת ברית עם אהרן, בדבר הבריא, ומתקיים, ומבריא את אחרים: **ברית מלח**. כברית הכרותה למלח, שאינו מסריח לעולם: **[כ]** וחלק לא יהיה לך

בתוכם. אף (ס) בביזה (ספרי קיט): **[כג] והם.** הלויים ישאו עונם של (ע) ישראל, שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם: **[כד] אשר ירימו לה' תרומה.** הכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו (פ) תרומת מעשר (ספרי שם): **[כז] ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן.** תרומת מעשר שלכם, אסורה לזרים ולטמאים, וחייבין עליה מיתה וחומש, כתרומה גדולה שנקראת ראשית דגן מן הגורן: **וכמלאה מן היקב.** כתרומת תירוש ויצהר, הניטלת מן היקבים: **מלאה.** לשון בישול, תבואה שנתמלאת: **יקב.** הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו, וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא, וכן יקבי המלך (זכריה יד, ט), הוא ים אוקיינוס, חפירה שחפר מלכו של עולם: **[כח] כן תרימו גם אתם.** כמו שישראל מרימים מגרנס ומיקביהם, תרימו גם אתם ממעשר שלכם, כי הוא נחלתכם: **[כט] מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה'.** בתרומה גדולה הכתוב מדבר, (צ) שאם הקדים לוי את הכהן בכרי, וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי, צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה, ויחזור ויפריש תרומת מעשר: **[ל] בהרימכם את חלב ממונו.** לאחר שתרימו (ק) תרומת מעשר ממנו: **ונחשב.** המותר (י) ללויים, חולין גמורין: **כתבואת גרן.** לישראל, שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה, (ש) שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה, יכול יהא כולו אסור, תלמוד לומר ונחשב ללויים כתבואת גרן, מה של ישראל חולין אף של לוי חולין: **[לא] בכל מקום.** אפילו בבית הקברות (יבמות פו:): **[לב] ולא תשאו עליו חטא וגו'.** הא אם לא תרימו, (ת) תשאו חטא: **ולא תמותו.** הא אם תחללו תמותו (בכורות כו:): חסלת פרשת קרח:

חקת

פרשת

במדבר פרק-יט

[ב] זאת חקת התורה. לפי שהשטן (א) ואומות העולם מונין את ישראל, לומר, מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, (ב) לפיכך כתב בה חקה, גזרה היא מלפני, אין לך רשות להרהר אחריה (במ"ד יט, ה): **ויקחו אליך.** לעולם היא נקראת על שמך, (ג) פרה שעשה משה (ד) במדבר: **אדמה תמימה.** שתהא תמימה באדמימות, (ה) שאם היו בה שתי שערות שחורות (ו) פסולה: **ויקחו אליך.** משלהם, כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם,

כך יביאו זו לכפרה משלהם : **פרה אדומה**. משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה, כך תבא פרה (ט) ותכפר על העגל : **אדומה**. על שם אם יאדימו כתולע (ישעיה א, יח), שהחטא קרוי אדום : **תמימה**. על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין, תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם : **לא עלה עליה עול**. כשם שפרקו מעליהם עול שמים : **[ג] אלעזר**. מצותה (ז) בסגן (ספרי קכג) : **אל מחוץ למחנה**. חוץ לשלש (ח) מחנות (יומא סח.) : **ושחט אותה לפניו**. זר שוחט (ט) ואלעזר רואה (יומא מב.) : **אל אלעזר הכהן**. כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל. ולפי שאהרן עשה את העגל, לא נעשית עבודה זו על ידו, שאין קטיגור נעשה סניגור : **[ד] אל נכח פני אהל מועד**. עומד במזרחו (י) של ירושלים, ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם (יומא סח.) : **[ה] ושרף את הפרה**. כשם שנשרף העגל : **[ו] עץ ארז ואזוב ושני תולעת**. ג' מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל. וארז הוא הגבוה מכל האילנות, ואזוב נמוך מכולם, סימן שהגבוה שנתגאה וחטא, ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו : **[ז] אל המחנה**. למחנה שכינה, שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות, אלא זב (כ) ובעל קרי ומצורע : **וטמא הכהן עד הערב**. סרסו ודרשהו, וטמא (ל) עד הערב ואחר יבא אל המחנה : **[ט] והניח מחוץ למחנה**. לשלשה חלקים (מ) מתחלקת, אחד נתן בהר המשחה, ואחד מתחלק לכל המשמרות, ואחד נתן בחיל (פרה פ"ג מ"א). זה של משמרות היה חוץ לעזרה, ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין להטהר, וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנה, וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתוב, שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת : **למי נדה**. למי הזיה, כמו וידו אבן בי (איכה ג, ג), לידות את קרנות הגוים (זכריה ב, ד), לשון זריקה : **חטאת הוא**. לשון חטוי (נ) כפשוטו, ולפי הלכותיו קראה הכתוב חטאת, לומר שהיא כקדשים להאסר (ס) בהנאה : **למשמרת**. כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות, שאין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל, שנאמר וביום פקדי ופקדתי וגו' (שמות לב, לד), וכשם שהעגל (י) מטמא כל העוסקין בו, כך פרה מטמאה כל העוסקין בה, וכשם שנטהרו באפרו שנאמר ויזר על פני המים וגו' (שם כ), כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו' : **[יב] הוא יתחטא בו**. באפר הפרה (ע) (ס"א הזזה) : **[יג] במת בנפש**. ואיזה מת, של נפש האדם, להוציא נפש בהמה (פ) שאין טומאתה צריכה הזאה (ולא טומאת שבעה). דבר אחר, בנפש, זו רביעית (צ) דם (חולין עב.) : **את משכן ה' טמא**. אם נכנס (ק) לעזרה אפילו בטבילה, בלא הזאת שלישי ושביעי : **עוד טומאתו בו**. אע"פ שטבל : **[יד] כל הבא אל האהל**. בעוד שהמת (י) בתוכו : **[טו] וכל כלי פתוח**. בכלי חרס הכתוב מדבר, שאין מקבל טומאה (ש) מגבו אלא מתוכו, לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור, טמא הוא, הא אם יש צמיד פתיל עליו, טהור : **פתיל**. לשון מחובר בלשון עברי, וכן נפתולי אלהים נפתלתי (בראשית ל, ח), נתחברתי עם (ת) אחותי : **[טז] על פני השדה**. רבותינו דרשו (חולין עב.) לרבות גולל ודופק, (א) ופשוטו, על פני השדה שאין שם אהל, מטמא המת שם בנגיעה : **[יז] וחטאו ביום השביעי**. הוא גמר (ב) טהרתו : **[כ] ואיש אשר**

יטמא וגוי. אם נאמר מקדש למה נאמר **(ג)** משכן כו', כדאיתא בשבועות (טז:): **[כא]** **ומזה מי הנדה**. רבותינו אמרו (יומא יד. נדה ט.) שהמזה טהור, **(ד)** וזה בא ללמד שהנושא מי **(ה)** חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו, מה שאין כן בנוגע, וזה שהוציאו בלשון מזה, לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה: **והנוגע וגוי יטמא**. ואין טעון **(ו)** כבוס בגדים: **[כב]** **וכל אשר יגע בו**. הטמא הזה שנטמא **(ז)** במת, יטמא: **והנפש הנגעת**. בו בטמא **(ח)** מת: **תטמא עד הערב**. מכאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה, והנוגע בו אב הטומאה, ומטמא אדם, זהו פירושה לפי משמעה והלכותיה. ומדרש אגדה, העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן. וזהו:

במדבר פרק-כ

[א] **כל העדה**. עדה השלמה, **(ב)** שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים: **ותמת שם מרים**. למה נסמכה מיתת מרים **(ג)** לפרשת פרה אדומה, לומר לך, מה קרבנות **(מ)** מכפרין, (ס"א כמו שפרה אדומה מכפרת) אף מיתת צדיקים **(נ)** מכפרת (מועד קטן כח:). **ותמת שם מרים**. אף היא בנשיקה מתה. **(ס)** ומפני מה לא נאמר בה על פי ה', **(ע)** שאינו דרך כבוד של מעלה (שם), ובאהרן נאמר על פי ה', באלה מסעי (במדבר לג, לח): **[ב]** **ולא היה מים לעדה**. מכאן, שכל מי שנה היה להם הבאר **(פ)** בזכות מרים: **[ג]** **ולו גוענו**. הלואי **(צ)** שגוענו: **בגוע אחינו**. במיתת אחינו בדבר, למד שמיתת צמא מגונה ממנה: **בגוע**. שם דבר הוא, כמו במיתת אחינו, ולא יתכן **(ק)** לפרשו כשמתו אחינו, שאם כן היה לו להנקד בגוע (בחולס): **[ח]** **ואת בעירם**. מכאן שחס הקב"ה **(י)** על ממונם של ישראל (במ"ר יט, ט): **[י]** **ויקהלו וגוי**. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט **(ש)** את המרובה (במ"ר שם): **המן הסלע הזה נוציא**. לפי שלא היו מכירין אותו, **(ת)** לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר, והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים, לכך אמר להם המורים, סרבנים, לשון יוני שוטים, מורים את מוריהם, המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים: **[יא]** **פעמים**. לפי שבראשונה לא הוציא אלא **(א)** טיפין, לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע, והמה דברו אל סלע אחר ולא הוציא, אמרו שמא צריך להכותו כבראשונה, שנאמר והכית בצור (שמות יז, ח), ונזדמן להם אותו סלע והכהו: **[יב]** **יען לא האמנתם בי**. גלה הכתוב **(ב)** שאלולי חטא זה בלבד **(ג)** היו נכנסין לארץ, כדי שלא יאמרו עליהם, כעון **(ד)** שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, כך היה עון משה ואהרן. והלא הצאן ובקר ישחט (במדבר יא, כב) קשה מזו, **(ה)** אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב, וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב, מפני קדוש השם: **להקדישני**.

שאלו דברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה, ואומרים מה סלע זה, שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה, מקיים דבורו של מקום, קל וחומר אנו: **לכן לא תביאו**. בשבועה, כמו לכן נשבעתי לבית עלי (שמואל-א ג, יד), נשבע **ו** בקפיצה שלא ירבו בתפלה על כך: **[יג] המה מי מריבה**. הם הנזכרים במקום אחר, את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישראל לוקה במים, לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א, כב): **ויקדש בס**. שמתו משה ואהרן על ידם. שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו, הוא יראוי ומתקדש על הבריות, וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סח, לו), וכן הוא אומר בקרובי אקדש (ויקרא י, א): **[יד] אחיך ישראל**. מה ראה להזכיר כאן אחוה, אלא אמר לו אחים אנחנו, בני אברהם שנאמר לו כי גר יהיה זרעך (בראשית טו, יג), ועל שנינו היה אותו החוב לפרעו: **אתה ידעת את כל התלאה**. לפיכך פירש אביכם מעל אבינו, וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (שם לו, י), מפני השטר חוב המוטל עליהם, **ו** והטילו על יעקב: **[טו] וירעו לנו**. סבלנו צרות **ו** רבות: **ולאבותינו**. מכאן שהאבות מצטערים **ו** בקבר כשפורענות באה על ישראל: **[טז] וישמע קולנו**. בברכה שברכנו **ו** אבינו הקול קול יעקב (שם כז, כב), שאנו צועקים ונענים: **מלאך**. זה משה, **ו** מכאן שהנביאים קרוים מלאכים, ואומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים (דברי הימים-ב לו, טז): **[יז] נעברה נא בארץך**. אין לך לעורר על הירושה **ו** של ארץ ישראל, כשם שלא פרעת החוב, עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארץך: **ולא נשתה מי באר**. מי בורות היה צריך לומר, אלא כך אמר משה אף על פי שיש בידינו מן לאכול **ו** ובאר לשתות, לא נשתה ממנו, אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם. מכאן לאכסנאי שאף על פי שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני, כדי להנות את אושפיזו (במ"ד יט, טו): **דרך המלך נלך וגו'**. אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו **ו** לכאן ולכאן לאכול: **[יח] פן בחרב אצא לקראתך**. אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם, ואמרתם (דברים כ, טז) ונצעק אל ה' וישמע קולנו, ואני אצא עליכם במה **ו** שהורישני אבי ועל חרבך תחיה (בראשית כז, מ): **[יט] רק אין דבר**. אין שום דבר מזיקך: **[כ] וביד חזקה**. בהבטחת **ו** זקננו והידיים ידי עשו (שם כב): **[כב] כל העדה**. כולם שלמים ועומדים להכנס לארץ, **ו** שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם, שכבר כלו מתי מדבר, ואלו מאותן שכתוב בהן חיים כלכם היום (דברים ד, ד): **הר ההר**. הר על גבי הר, כתפוח קטן על גבי תפוח גדול, ואף על פי שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים, שלשה נשארו בהן, הר סיני לתורה, והר נבו לקבורת משה, והר ההר לקבורת אהרן: **[כג] על גבול ארץ אדום**. מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע, נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה, וכן הנביא אומר ליהושפט, בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך (דברי הימים-ב כ, לו): **[כד] קח את אהרן**. בדברי ניחומים, אמור לו, אשריך שתראה כתרך נתון לבנדך, מה שאין אני זכאי לכך: **[כה] את בגדיו**. את בגדי כהונה גדולה **ו** הלבישהו, **ו** והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו, אמר לו הכנס למערה **ו** ונכנס, ראה מטה מוצעת ונר דלוק, אמר לו עלה למטה ועלה, פשוט ידיך ופשט, קמוץ פיך וקמץ, עצום עיניך ועצם, מיד חמד

משה לאותה מיתה, וזהו שנאמר לו כאשר מת אהרן אחיך (דברים לב, ג), מיתה שנתאווית לה: **[כז] ויעש משה**. אף על פי שהדבר קשה לו (ש) לא עכב (במ"ר יט, יט): **[כט] ויראו כל העדה וגו'**. כשראו משה ואלעזר יורדים (ת) ואהרן לא ירד, אמרו היכן הוא אהרן, אמר להם מת, אמרו, אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המות, מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה, ראו והאמינו: **כל בית ישראל**. האנשים והנשים, (א) לפי שהיה אהרן רודף שלום, ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו: **כי גוע**. אומר אני, שהמתרגם דהא מית, טועה הוא, אלא אם כן מתרגם ויראו ואתחזיאו, שלא אמרו רבותינו ז"ל כי זה משמש בלשון דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד, וכדאמר רבי אבהו (ראש השנה ג), דאמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו, ועל לשון זה נופל לשון דהא, לפי שהוא נתינת טעם למה שלמעלה הימנו, למה ויראו לפי שהרי מת אהרן, אבל על תרגום וחזו כל כנישתא אין לשון דהא נופל, אלא לשון אשר, שהוא מגזרת שמוש אי, שמצינו אם משמש בלשון אשר, כמו ואם מדוע לא תקצר רוחי (איוב כא, ד), והרבה מפורשים מזה הלשון אם חרוצים ימיו (שם יד, ה):

במדבר פרק כא

[א] וישמע הכנעני. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד (ב) כו' כדאיתא בראש השנה (ג), ועמלק מעולם רצועה מרדות לישראל, מזומן בכל עת לפורענות: **יושב הנגב**. זה עמלק, (ג) שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב (במדבר יג, כט), ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם, והם אינן כנענים, ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם, שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי: **דרך האתרים**. דרך הנגב שהלכו בה מרגלים, שנאמר ויעלו בנגב (שם כב). דבר אחר, דרך האתרים, דרך התייר הגדול (ד) הנוסע לפניהם, שנאמר דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה (שם י, לג): **וישב ממנו שבי**. אינה אלא (ה) שפחה אחת: **[ב] והחרמתני**. אקדיש (ו) שללם לגבוה: **[ג] ויחרם אתהם**. בהריגה: **ואת עריהם**. חרמי גבוה: **[ד] דרך ים סוף**. כיון שמת אהרן ובאה עליהם מלחמה זו, (ז) חזרו לאחוריהם דרך ים סוף, הוא הדרך שחזרו להם כשנגזרה עליהם גזירת מרגלים, שנאמר וסעו המדברה דרך ים סוף (דברים א, מ), וכאן חזרו לאחוריהם (עיין פרשת פנחס) שבע מסעות, שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן (שם י, ו), וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת, אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו (ח) כאילו הוא בפניהם. צא ובדוק במסעות, ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר: **לסבב את**

ארץ אדום. שלא נתנם לעבור בארצו: **ותקצר נפש העם בדרך.** בטורח הדרך, שהוקשה להם, אמרו, עכשיו היינו קרובים להכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו, כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמנה שנה עד היום, לפיכך קצרה נפשם בעינוי הדרך, ובלשון לע"ז אנקרוּדלו"ר. ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותם בדרך, ולא פירש בו במה קצרה, שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא, מפורש שם במה קצרה, כגון ותקצר נפשי בהם (זכריה יא, ח), וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטים י, ט). וכל דבר הקשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש, כאדם שהטורח בא עליו, ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר, ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער, ובדבר המטריח נופל לשון גודל, שגדול הוא וכבד על האדם, כגון וגם נפשם בחלה בי (זכריה יא, ח), גדלה עלי, ויגאה כשחל תצודני (איוב י, ט), כללו של פירושו, כל לשון קצור נפש בדבר, לשון שאין יכול לסובלו הוא, שאין הדעת סובלתו: **[ה] באלהים ובמשה.** השוו עבד לקונו (במ"ר יט, כא): **למה העליתנו.** שניהם שוים: **ונפשנו קצה.** אף זה לשון קצור נפש ומאוס: **בלחם הקלוקל.** לפי שהמן נבלע באיברים קראהו קלוקל, אמרו, עתיד המן הזה שיתפח (ט) במעינו, (י) כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא (ע"ז ה.): **[ו] את הנחשים השרפים.** ששורפים (ב) את האדם בארס שיניהם: **וינשכו את העם.** יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה, יבוא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד, (טעם עפר), ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים (במ"ר יט, כב): **[ז] ויתפלל משה.** מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול: **[ח] על נס.** על כלונס שקורין פירק"א בלע"ז, וכן וכנס על הגבעה (ישעיה ל, ז), ארים נסי (שם מט, כב), שאו נס (שם יג, ב), ולפי שהוא גבוה לאות (ז) ולראיה קוראו נס: **כל הנשוד.** אפילו כלב או חמור נושכו (מ) היה נזוק ומתנוונה (נ) והולך (במ"ר יט, כג), אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית, לכך נאמר כאן וראה אותו, ראה בעלמא, ובנשיכת הנחש נאמר והביט, והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו', שלא היה ממהר נשוד הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה. ואמרו רבותינו, וכי נחש ממית או מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקים (נ"א ניזוקים): **[ט] נחש נחשת.** לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש, (ס) ואני אעשנו של נחושת, לשון נופל על לשון: **[יא] בעיי העברים.** לא ידעתי למה נקרא שמם עיים, (ע) ועי לשון חורבה הוא, דבר הטאוט במטאטא, (פ) והעיי"ן בו יסוד לבדה, והוא מלשון יעים ויעה ברד (ישעיה כח, יז): **העברים.** דרך מעבר העוברים שם את הר נבו (צ) אל ארץ כנען, שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי: **על פני מואב ממזרח השמש.** במזרחה של ארץ מואב: **[יג] מגבול האמורי.** תחום סוף מצר (ק) שלהם, וכן גבול מואב (דברים ב, יח), לשון קצה וסוף: **מעבר ארנון.** הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה, עד שבאו מעבר השני לארנון, בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: **היוצא מגבול האמורי.** רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים, ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב, ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב, (כי ארנון גבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם, ואף על פי שלא פירשה משה, פירשה

יפתח), כמו שאמר יפתח וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטים יא, יז), ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער (דברים ב, כט), מה אלו לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב, אף מואב כן: **[יד]** על כן יאמר. על חניה זו (י) ונסים שנעשו בה, יאמר בספר מלחמות ה', כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו את זהב וגו': את זהב. כמו את זהב, כמו שיאמר מן יעד ועד, כן יאמר מן זהב והב, והוי"ו יסוד הוא, כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף: ואת הנחלים ארנון. כשם שמספרים בנסי ים סוף, כך יש לספר בנסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים. ומה הם הנסים: **[טו]** ואשד הנחלים. תרגום של שפך אשד, שפך הנחלים, שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם, לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר, וההרים סמוכים זה לזה, אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר מזה, והדרך עובר בתוך הנחל, אמרו אמוריים, כשיכנסו ישראל [לארץ] לתוך הנחל לעבור, נצא מן המערות בהרים שלמעלה מהם, ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות, והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב, ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ, כיון שבאו ישראל לעבור, נזדעזע (ש) ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה, ונתקרב לצד הר של מואב, ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום. וזהו אשר נטה לשבת ער, שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד גבול מואב ונדבק בו, וזהו ונשען לגבול מואב. (בס"א אינו. ועברו ישראל על ההרים ולא ידעו הנסים האלו אלא על ידי הבאר שנכנס לשם): **[טז]** ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר. כיצד, אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים הללו המשל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו, לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם, והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים, ומוליכתן סביב המחנה, וישראל ראו ואמרו שירה: **[יז]** עלי באר. מתוך הנחל, והעלי מה שאת מעלה, (ת) ומנין שהבאר הודיעה להם, שנאמר ומשם בארה, וכי משם היתה (א) והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם, אלא שירדה לפרסם את הנסים (במ"ר יט, כה), וכן אז ישיר ישראל, השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, מה ראה להכתב כאן, אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו: **[יח]** באר חפרוה. זאת היא הבאר אשר חפרוה שרים, משה ואהרן: **במשענותם**. במטה: **וממדבר**. נתנה להם: **[יט]** וממתנה נחליאל. כתרגומו: **[כ]** ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כי שם מת משה (ב) ושם בטלה (ג) הבאר. דבר אחר, כרוה נדיבי העם, כל נשיא ונשיא כשהיו חונים, נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו, ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חניית כל שבט ושבט: **במחקק**. על פי משה שנקרא מחוקק, שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון (דברים לג, כא). ולמה לא נזכר משה בשירה זו, (ד) לפי שלקה על ידי הבאר, וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב"ה, משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה, אמר אם אוהבי שם אני שם ואם לאו איני הולך: **ראש הפסגה**. כתרגומו ריש רמתא: **פסגה**. לשון גובה, וכן פסגו ארמנותיה (תהלים מח, יד), הגביהו ארמנותיה: **ונשקפה**. אותה הפסגה, (ה) על פני

המקום ששמו ישימון, והוא לשון מדבר שהוא שמש. דבר אחר ונשקפה הבאר **ו** על פני הישימון, שנגנזה בימה של טבריא, והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים, והיא הבאר. כך דרש רבי תנחומא (תנחומא כא): **[כא]** **וישלח ישראל מלאכים**. ובמקום אחר תולה השליחות במשה, שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות (דברים ב, כו), וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום (במדבר כ, יד), וביפתח הוא אומר וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו' (שופטים יא, יז), הכתובים הללו צריכים זה לזה, זה נועל וזה פותח, שמשה הוא ישראל וישראל הם משה, לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור, כי הנשיא הוא הכל: **[כב]** **אעברה בארצך**. אף על פי שלא נצטוו לפתוח **ו** להם בשלום, בקשו מהם שלום: **[כג]** **ולא נתן סיחון וגו'**. לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס, **ה** שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות, כיון שאמרו לו ישראל אעברה בארצך, אמר להם, כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם, ואתם אומרים כך: **ויצא לקראת ישראל**. אילו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה, ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו, וכל שכן שהיה בחשבון. אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני **ט** כל זאת לצור על כל עיר ועיר, נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות, ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו, ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם, כי אין שם איש אלא נשים וטף: **[כד]** **כי עז** ומהו חזקו, התראתו של הקב"ה שאמר להם אל תצורם וגו' (דברים ב, יט): **[כה]** **בנתיה**. כפרים הסמוכים לה: **[כו]** **והוא נלחם**. למה הוצרך להכתב, לפי שנאמר אל תצר את מואב **שם ט**, וחשבון משל מואב היתה, כתב לנו שסיחון לקחה מהם, ועל ידו טהרה לישראל: **מידו**. מרשותו: **[כז]** **על כן**. על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב: **יאמרו המושלים**. בלעם, שנאמר בו וישא משלו (במדבר כג, ז): **המושלים**. בלעם ובעור, והם אמרו: **באו חשבון**. שלא היה סיחון יכול לכבשה, והלך ושכר את בלעם לקללו, וזהו שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו' **שם כב, ו**): **תבנה ותכונן**. חשבון בשם סיחון להיות **ו** עירו: **[כח]** **כי אש יצאה מחשבון**. משכבשה **כ** סיחון: **אכלה ער מואב**. שם אותה המדינה **כ** קרוי ער בלשון עברי, ולחיית בלשון ארמי: **ער מואב**. ער **מ** של מואב: **[כט]** **אוי לך מואב**. שקללו את מואב **ג** שימסרו בידו: **כמוש**. שם אלהי מואב: **נתן**. הנותן את בניו של מואב: **פליטם**. נסים ופליטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגו': **[ל]** **ונירם אבד**. מלכות שלהם: **אבד חשבון עד דיבון**. מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם, וכן עד דיבון, **ש** תרגום של סר עד, כלומר סר ניר מדיבון, ניר לשון מלכות ועול וממשלת איש, כמו למען היות ניר לדוד עבדי (מלכים-א יא, לו): **ונשים**. שייך דגושה, לשון שממה, כך יאמרו המושלים: **ונשים**. אותם: **עד נפח**. השימונום עד נפח: **[לב]** **וישלח משה לרגל את יעזר**. המרגלים לכדוה, **ע** אמרו לא נעשה כראשונים, בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם: **[לד]** **אל תירא אותו**. שהיה משה ירא להלחם, שמא תעמוד לו **פ** זכותו של אברהם, שנאמר ויבא הפליט (בראשית יד, יג), הוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדרלעומר וחביריו בעשתרות קרנים, שנאמר כי רק עוג מלך הבשן נשאר

מיתר הרפאים (דברים ג, יא. נדה סא): **[לה]** **ויכו אותו**. משה הרגו, כדאיתא
בברכות בהרואה (נד:), עקר טורא בר תלתא פרסי וכו': חסלת פרשת
חקת:

בלק

פרשת

במדבר פרק-כב

[ב] **וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי**. אמר, אלו **(א)**
שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם, לא עמדו בפניהם, אנו על אחת
כמה **(ב)** וכמה, לפיכך ויגר מואב: **[ג]** **ויגר**. לשון מורא כמו גורו לכם **(אויב**
יט, כט): **ויקץ מואב**. קצו **(ג)** בחייהם **(כמו קצתי בחיי, והוא מקרא קצר)**: **[ד]** **אל**
זקני מדין. והלא מעולם היו שונאים זה את זה, שנאמר המכה **(ז)** את
מדין בשדה מואב **(בראשית לו, לה)**, שבא מדין על מואב למלחמה, אלא
מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם. ומה ראה מואב **(ה)** ליטול עצה
ממדין, **(ו)** כיון שראו את ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם, אמרו,
מנהיגם של אלו במדין נתגדל, נשאל מהם מה מדתו, אמרו לו, אין כחו
אלא בפיו, אמרו, אף אנו נבא עליהם באדם שכחו בפיו: **כלחך השור**. כל
מה שהשור מלחך אין **(ז)** בו סימן ברכה **(במ"ר כ, ד)**: **בעת ההוא**. לא היה
ראוי למלכות מנסיכי **(ח)** מדין היה, וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם
לצורך שעה: **[ה]** **פתורה**. כשולחני **(ט)** הזה שהכל מריצין לו מעות, כך
כל המלכים מריצין לו אגרותיהם **(במ"ר כ, ז)**, **(י)** ולפי פשוטו של מקרא, כך
שם **(כ)** המקום: **ארץ בני עמו**. של בלק, משם היה, וזה היה מתנבא **(כ)**
ואומר לו, עתיד אתה למלוך **(במ"ר שם)**, ואם תאמר, מפני מה השרה
הקב"ה שכינתו על גוי רשע, **(כ)** כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר,
אילו היו לנו נביאים חזרנו למוטב, העמיד להם נביאים והם פרצו גדר
העולם, שבתחלה היו גדורים בעריות, וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן
לזנות **(במ"ר כ, א)**: **לקרא לו**. הקריאה שלו היתה ולהנאתו, **(כ)** שהיה פוסק
לו ממון הרבה: **עם יצא ממצרים**. ואם תאמר מה **(כ)** מזיקך: **הנה כסה**
את עין הארץ. סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו, עמדו עליהם והרגום:
והוא יושב ממלי. חסר כתיב, **(כ)** קרובים הם להכריתני, כמו כי אמילם
(תהלים קיח, י): **[ו]** **נכה בו**. אני ועמי **(כ)** נכה בהם. דבר אחר, לשון משנה
הוא, מנכה לו מן הדמים לחסר **(כ)** מהם מעט **(במ"ר כ, א)**: **כי ידעתי וגו'**.

על ידי מלחמת סיחון שעזרתו להכות את מואב: **[ז]** **וקסמים בידם**. כל מיני קסמים, שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי. דבר אחר, קסם זה נטלו בידם **(ק)** זקני מדין, אמרו, אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש, ואם ידחנו אין בו תועלת, לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה, אמרו אין בו תקוה, הניחוהו והלכו להם, שנאמר וישבו שרי מואב עם בלעם, אבל זקני מדין הלכו **(ר)** להם **(במ"ר שם ח)**: **[ח]** **לינו פה הלילה**. אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה, וכן לכל נביאי אומות העולם, וכן לבן בחלום הלילה, שנאמר ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה **(בראשית לא, כד)**, כאדם ההולך אצל פלגשו בהחבא: **כאשר ידבר ה' אלי**. אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם **(ש)** אלך עמכם, שמא אין כבודו לתתי להלוך אלא עם שרים גדולים מכם: **וישבו**. לשון עכבה: **[ט]** **מי האנשים האלה עמד**. להטעותו **(ת)** **בא**, **(ר"ל ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, כוונת השי"י שאמר מי האנשים היתה לטובה, ליכנס עמו בדברים, כמ"ש רש"י בפרשת בראשית בתיבת איכה, אך בא לבלעם לטעות כי הוא טעה)**, אמר, פעמים שאין הכל גלוי לפניו, אין דעתו שוה עליו, אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין: **[י]** **בלק בן צפור וגו'**. אף על פי שאיני חשוב בעיניך, **(א)** חשוב אני בעיני המלכים: **[יא]** **קבה לי**. זו קשה מארה לי, **(ב)** שהוא נוקב **(ג)** ומפרש **(במ"ר כ, ט)**: **וגרשתי**. מן העולם, **(ד)** ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ, איני מבקש אלא להסיעם מעלי, ובלעם היה שונאם יותר מבלק **(שם)**: **[יב]** **לא תלך עמהם**. אמר לו אם כן אקללם במקומי, **(ה)** אמר לו לא תאור את העם, אמר לו אם כן אברכם, אמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא, משל אומרים לצרעה **(ס"א לדבורה)** לא מדובשיך ולא מעוקציך **(במ"ר כ, י)**: **[יג]** **להלך עמכם**. אלא עם שרים גדולים מכם, למדנו שרוחו גבוהה, **(ו)** ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום, אלא בלשון גסות, לפיכך ויוסף עוד בלק: **[יד]** **כי כבד אכבדך מאד**. **(ז)** יותר ממה שהיית נוטל לשעבר **(ר"ל במלחמת סיחון)** אני נותן לך **(במ"ר שם)**: **[יח]** **מלא ביתו כסף וזהב**. למדנו שנפשו רחבה **(ח)** ומחמד ממון אחרים, אמר, ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו, שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח ספק אינו נוצח, ואני ודאי נוצח: **לא אוכל לעבור**. על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים, ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות **(ט)** שנתברכו האבות מפי השכינה: **[יט]** **גם אתם**. פיו הכשילו, גם אתם סופכם לילך בפחי נפש **(י)** כראשונים: **מה יסף**. לא ישנה דבריו **(ב)** מברכה לקללה, הלואי שלא יוסיף לברך, כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו: **[כ]** **אם לקרא לך**. אם הקריאה שלך, וסבור אתה ליטול עליה שכר, קום לך אתם: **ואך**. על כרחך, את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה, ואף על פי כן וילך בלעם, אמר, שמא אפתנו ויתרצה: **[כא]** **ויחבש את אתנו**. מכאן, שהשנאה מקלקלת את השורה, **(ב)** שחבש הוא בעצמו, אמר הקב"ה, רשע, כבר קדמך אברהם אביהם, שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו **(בראשית כב, ג)**: **עם שרי מואב**. לבו כלבם שוה **(במ"ר כ, יב)**: **[כב]** **כי הולך הוא**. ראה שהדבר רע בעיני המקום **(מ)** ונתאוה לילך: **לשטן לו**. מלאך של רחמים **(נ)** היה **(במ"ר שם יג)**, והיה רוצה למנעו מלחטוא, שלא יחטא ויאבד: **ושני נערי עמו**. מכאן, לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו שני **(ס)** אנשים לשמשו, וחוזרים **(ע)** ומשמשים זה את זה: **[כג]** **ותרא**

האתון. והוא לא ראה, שנתן הקב"ה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם, שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין: **וחרבו שלופה בידו.** אמר, רשע זה הניח (פ) כלי אומנותו, שכלי זיינן של אומות העולם בחרב, והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם, אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו, וכן היה סופו ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב (במדבר לא, ח): **[כד] במשעול.** כתרגומו בשביל, וכן אם ישפוק עפר שומרון לשעלים (מלכים-א כ, ט), עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן, וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ, יב), ברגליו ובהלוכו: **גדר מזה וגדר מזה.** סתם גדר של (צ) אבנים הוא: **[כה] ותלחץ** היא עצמה: **ותלחץ.** את אחרים, את רגל בלעם: **[כו] ויוסף מלאך ה' עבור.** לעבור עוד לפניו (ק) להלן, להיות לפניו במקום אחר, כמו והוא עבר לפניהם (בראשית לג, ג). ומדרש אגדה יש בתנחומא (תנחומא ח) מה ראה לעמוד בשלשה מקומות, סימני (ד) אבות הראהו: **[כת] זה שלש רגלים.** רמז לו, אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש (ש) רגלים בשנה: **[כט] התעללת.** כתרגומו, לשון גנאי ובזיון: **לו יש חרב בידי.** גנות גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים, (ת) זה הולך להרוג אומה שלימה בפיו, ולאתון זו צריך לכלי זיין: **[ל] ההסכן הסכנתני.** כתרגומו, וכן הלאל יסכן גבר (איוב כב, ב). ורבותינו דרשו מקרא זה בגמרא, אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא, אמר להון ברטיבא (א) שדאי ליה כו', כדאיתא במסכת עבודה זרה (ד:): **[לב] כי ירט הדרך לנגדי.** רבותינו חכמי המשנה דרשוהו (שבת קה). נוטריקון, יראה, (ב) ראתה, נטתה, בשביל שהדרך לנגדי, כלומר (ג) לקנאתי ולהקניטני. ולפי משמעו, כי חרד הדרך לנגדי, לשון רטט, (ד) כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך (ה) שהוא לכעסי ולהמרותי, ומקרא קצר הוא, כמו ותכל דוד (שמואל-ב יג, לט). (ו) לישנא אחרינא, ירט לשון (ז) רצון, וכן ועל ידי רשעים ירטני (איוב טז, יא), מפייס ומנחם אותי על ידי רשעים, שאינן אלא מקניטים: **[לג] אולי נטתה.** כמו לולא, (ח) פעמים שאולי משמש בלשון לולא: **גם אתכה הרגתי.** הרי זה מקרא מסורס, (ט) והוא כמו גם הרגתי אותך, כלומר לא העכבה בלבד (י) קראתך על ידי, כי גם ההריגה: **ואותה החייתי.** ועתה מפני שדיברה והוכיחתך (כ) ולא יכולת לעמוד בתוכחתה, כמו שכתוב ויאמר לא, הרגתיה, שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב, שחס המקום על כבוד הבריות (במ"ר כ, יד), וכן ואת הבהמה תהרוגו (ויקרא כ, טו), וכן והרגת את האשה ואת הבהמה (שם טז): **[לד] כי לא ידעתי.** גם זה גנותו, ועל כרחו הודה, שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון, ופיו העיד לא ידעתי: **אם רע בעיניך אשובה לי.** להתריס נגד המקום (ל) היא תשובה זו, אמר לו, הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו, למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו, אמר לאברהם קח נא את בנד וגוי' (בראשית כב, ב) ועל ידי מלאך בטל את דברו, אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: **[לה] לך עם האנשים.** בדרך שאדם רוצה לילך בה, מוליכין (מ) אותו: **ואפס.** על כרחך את הדבר (נ) אשר אדבר וגוי': **לך עם האנשים.** כי חלקך עמהם, (ס) וסופך ליאבד מן העולם (במ"ר כ, טו): **עם שרי בלק.** שמח לקללם כמותם: **[לו] וישמע בלק.** שלח שלוחים לבשרו: **אל עיר מואב.** אל מטרפולין שלו

(במ"ר שם טז), (ע) עיר החשובה שלו, לומר, ראה מה אלו מבקשים לעקור: **[לז] האמנם לא אוכל כבודך**. נתנבא שסופו (פ) לצאת מעמו בקלון: **[לט] קרית חצות**. עיר מלאה שווקים אנשים ונשים וטף בחוצותיה, לומר, ראה ורחם שלא יעקרו אלו: **[מ] בקר וצאן**. דבר מועט, (ע) בקר אחד וצאן אחד בלבד (במ"ר שם יז): **[מא] במות בעל**. כתרגומו לרמת דחלתיה, שם עבודת אלילים:

במדבר פרק-כג

[ג] אולי יקרה ה' לקראתי. אינו רגיל לדבר (ק) עמי ביום: **וילך שפי**. כתרגומו יחידי, לשון שופי ושקט, שאין עמו (י) אלא שתיקה: **[ד] ויקר**. לשון עראי, לשון גנאי, לשון טומאת קרי, כלומר בקושי ובבזיון, (ש) ולא היה נגלה אליו ביום, אלא בשביל להראות חבתן של ישראל: **את שבעת המזבחות**. שבעה מזבחות ערכתי אין כתיב כאן, אלא את שבעת המזבחות, אמר לפניו, אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות, ואני ערכתי כנגד כלן, אברהם בנה ארבעה, ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו (בראשית יב, ז), ויעתק משם ההרה וגוי' (שם ח), ויאהל אברם וגוי' (שם יג, יח), ואחד בהר המוריה, ויצחק בנה אחד ויבן שם מזבח וגוי', ויכרו שם עבדי יצחק באר (שם כו, כח), ויעקב בנה שתיים, אחד בשכם, ואחד בבית אל: **ואעל פר ואיל במזבח**. ואברהם (ת) לא העלה אלא איל אחד: **[ז] ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל**. בשני שמותיהם אמר לו לקללם, (א) שמא אחד מהם אינו מובהק: **[ח] מה אקוב לא קבה אל**. כשהיו ראויים להתקלל לא נתקללו, (ב) כשהזכיר אביהם את עונם כי באפס הרגו איש, לא קלל אלא אפס, שנאמר ארור אפס (בראשית מט, ז), כשנכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל, מה נאמר שם, גם ברוך יהיה (שם כז, ג), במברכים נאמר אלה יעמדו לברך את העם (דברים כז, יב), במקללים לא נאמר ואלה יעמדו לקלל את העם, אלא על הקללה, לא רצה להזכיר עליהם שם קללה (במ"ר כ, יט): **לא זעם ה'**. אני אין כחי, אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה, והוא לא כעס כל הימים הללו (ג) שבאתי אליך, וזהו שנאמר עמי זכר נא מה יעץ וגוי' ומה ענה אותו בלעם וגוי', למען דעת צדקות ה' (מיכה ו, ה. ברכות ז): **[ט] כי מראש צרים אראנו**. אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם, ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו, על ידי אבות (ד) ואמהות: **הן עם לבדד ישכון**. הוא אשר זכו לו אבותיו (ה) לשכון בדד, כתרגומו: **ובגוים לא יתחשב**. כתרגומו, לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות עובדי גילולים, שנאמר כי אעשה כלה בכל הגוים וגוי' (ירמיה ל, יא), אינן נמנין עם השאר. דבר אחר, כשהן שמחין (ו) אין אומה שמחה עמהם, שנאמר ה' בדד ינחנו (דברים לב, יב), וכשהאומות עובדי גילולים בטובה, הם אוכלין עם כל אחד ואחד,

ואין עולה להם מן החשבון, וזהו ובגוים לא יתחשב: **[י]** מי מנה עפר יעקב וגו'. כתרגומו דעדקיא דבית יעקב כו', דארבע משריתא **(ה)** ארבע דגלים. דבר אחר, עפר יעקב, אין חשבון במצות שהם **(ה)** מקיימין בעפר, לא תחרוש בשור ובחמור (דברים כב, י), לא תזרע כלאים (ויקרא יט, יט), אפר פרה, ועפר סוטה, וכיוצא בהם: **ומספר את רבע ישראל**. רביעותיהן, זרע היוצא מן התשמיש שלהם: **תמת נפשי מות ישרים**. **(ט)** שבהם: **[יג] וקבנו לי**. לשון צווי, קללהו לי: **[יד] שדה צופים**. מקום גבוה היה, ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר: **ראש הפסגה**. בלעם לא היה קוסם כבלק, ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם, ששם מת משה, כסבור ששם תחול עליהם הקללה, וזו היא הפרצה שאני רואה: **[טו] אקרה כה**. מאת הקב"ה: **אקרה**. לשון אתפעל: **[טז] וישם דבר בפיו**. ומה היא השימה הזאת, **(ו)** ומה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק וכה תדבר, אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל, אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו, ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו, כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה, אמר לו, על כרחך **(ז)** תשוב אל בלק: **[יז] ושרי מואב אתו**. ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב, כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם, ולא נשארו אלא מקצתם: **מה דבר ה'**. לשון צחוק הוא זה, **(ח)** כלומר אינך ברשותך (במ"ר כ, כ): **[יח] קום בלק**. כיון שראהו מצחק בו נתכוין לצערו, עמוד על רגליך, אינך רשאי לישב, ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום: **בנו צפור**. לשון מקרא הוא זה, כמו חיתו יער (תהלים קד, כ) וחיתו ארץ (בראשית א, כד), למעינו מים (תהלים קיד, ח): **[יט] לא איש וגו'**. כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות, ואתה סבור להמיתם במדבר: **ההוא אמר וגו'**. בלשון תימה, **(ט)** ותרגומו ותיבין ומתמלכין, חוזרים **(י)** ונמלכין לחזור בהם: **[כ] הנה ברך לקחתי**. אתה שואלני מה דבר ה', קבלתי ממנו **(יא)** לברך אותם, **(ס"א)** ברך כמו לברך): **וברך ולא אשיבנה**. הוא ברך אותם, ואני לא אשיב **(יב)** את ברכתו: **וברך** כמו **וברך**, וכן הוא גזרת רי"ש, כמו אויב חרף (תהלים עד, יח) כמו חרף, וכן ובוצע ברך (שם י, ג), המהלל ומברך את הגוזל ואומר אל תירא כי לא תענש שלום יהיה לך, מרגיז הוא להקב"ה. ואין לומר ברך שם דבר, שאם כן היה נקוד בפתח קטן (ר"ל סגול תחת הרי"ש) וטעמו למעלה, אבל לפי שהוא לשון פעל, הוא נקוד קמץ קטן (צירי) וטעמו למטה: **[כא] לא הביט און ביעקב וגו'**. כתרגומו. דבר אחר, אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש נאה: **לא הביט**. הקב"ה און שביעקב, שכשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם, להתבונן באוניות **(יג)** שלהם ובעמלן שהן עוברים על דתו: **עמל**. לשון עבירה כמו הרה עמל (שם ז, טו), כי אתה עמל וכעס תביט (שם י, יד), לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום: **ה' אלהיו עמו**. אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכן: **ותרועת מלך בו**. לשון חבה ורעות כמו רעה דוד (שמואל-ב טו, לז), אוהב דוד, ויתנה למרעהו (שופטים טו, ו). וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון: **[כב] אל מוציאם ממצרים**. אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים, לא יצא מעצמו, אלא האלהים הוציאם: **כתועפות ראם לו**. כתוקף רום **(יד)** וגובה שלו, וכן וכסף תועפות (איוב כב, כה), לשון מעוז המה, ואומר אני שהוא לשון ועוף יעופף (בראשית א, כ), המעופף ברום

וגובה (ק) ותוקף רב הוא זה: **תועפות ראם**. עפיפת גובה. דבר אחר, תועפות ראם. תוקף ראמים, ואמרו רבותינו (גיטין סח:): אלו (ר) השדים: **[כג] כי לא נחש ביעקב**. כי ראויים הם לברכה, שאין בהם מנחשים וקוסמים: **כעת יאמר ליעקב וגו'**. עוד עתיד להיות עת כעת הזאת, (ש) אשר תגלה חבתן לעין (ת) כל, שהן יושבין לפניו ולומדים תורה מפיו ומחיצתן לפניו ממלאכי השרת, והם ישאלו להם מה פעל אל, וזהו שנאמר והיו עיניך רואות את מוריד (ישעיה ל, כ). דבר אחר, יאמר ליעקב, אינו לשון עתיד אלא לשון הווה, אינן צריכים למנחש וקוסם, כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקב"ה ומה גזרותיו במרום, אינן מנחשים וקוסמים, (א) אלא נמסר להם על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום, או אורים ותומים מגידים להם, ואונקלוס לא תרגם כן: **[כד] הן עם כלביא יקום וגו'**. כשהן עומדין משינתם שחרית, הן מתגברים כלביא וכארי, לחטוף את המצות, ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין: **לא ישכב**. בלילה על מטתו עד שהוא אוכל (ב) ומחבל כל מזיק הבא לטרפו, כיצד קורא את שמע על מטתו, ומפקיד רוחו ביד המקום, בא מחנה וגייס להזיקם, הקב"ה שומרם ונלחם מלחמותם ומפילים (ג) חללים. דבר אחר, הן עם כלביא יקום וגו', כתרגומו: **ודם חללים ישתה**. נתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין (ד) חללים ויהרג הוא עמהם (במ"ד כ, כ), שנאמר ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם (יהושע יג, כב): **[כה] גם קב לא תקבנו**. גם ראשון מוסב על גם השני, וגם שני (ה) על גם ראשון, וכן גם לי גם לך לא יהיה (מלכים-א ג, כז), וכן גם בחור גם בתולה (דברים לב, כה): **[כז] וקבתו לי**. אין זה לשון צווי (ו) כמו וקבנו, אלא לשון עתיד, אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם. מלדיר"ש בלע"ז: **[כח] ראש הפעור**. קוסם היה בלק, וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור, ולא היה יודע במה, אמר, שמא הקללה תחול עליהם משם, וכן כל החוזים בכוכבים (ז) רואים ואין יודעים מה רואים:

במדבר פרק-כד

[א] וירא בלעם כי טוב וגו'. אמר איני צריך לבדוק בהקב"ה, כי לא יחפוץ לקללם: **ולא הלך כפעם בפעם**. כאשר עשה ב' פעמים: **לקראת נחשים**. לנחש אולי יקרה ה' לקראתו כרצונו, אמר, רוצה ולא רוצה לקללם, אזכיר עונותיהם, (ח) והקללה על הזכרת עונותיהם תחול: **וישת אל המדבר פניו**. (ט) כתרגומו: **[ב] וישא בלעם את עיניו**. בקש להכניס בהם עין רעה. (י) והרי יש לך ג' מדותיו, עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, האמורים למעלה (אבות פ"ה מ"ט): **שכן לשבטיו**. ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין, ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה, שלא יציץ לתוך אהל חבירו: **ותהי עליו רוח אלהים**. עלה בלבו (כ) שלא יקללם:

[ג] **בנו בער**. כמו למעינו מים (תהלים קיד, ח). ומדרש אגדה שניהם (ז) היו גדולים מאבותיהם, בלק בנו צפור, אביו בנו הוא במלכות, ובלעם גדול מאביו בנביאות, מנה בן (מ) פרס היה: **שתם העין**. עינו נקורה ומוצאת לחוץ, וחור שלה נראה פתוח, ולשון משנה הוא, כדי שישתום (נ) וישתום ויגוב (ע"ז טט.). ורבותינו אמרו (נדה לא.), לפי שאמר ומספר את רובע ישראל, שהקב"ה יושב ומונה רביעותיהן של ישראל, מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה, אמר בלבו, מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו, ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם. ויש מפרשים, שתום העין, פתוח העין, (ס) כמו שתרגם אונקלוס. ועל שאמר שתום העין (ע) ולא אמר שתום העינים, למדנו שסומא באחת מעיניו היה: **[ד]** **נפל וגלוי עינים**. פשוטו כתרגומו, שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב. ומדרשו, כשהיה נגלה (פ) עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו, ונפל על פניו, לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו: **[ה]** **מה טבו אהליך**. על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה: **משכנתיך**. חניותיך, כתרגומו. דבר אחר, מה טובו אהליך, מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן, שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליכם: **משכנתיך**. אף כשהן חרבין, לפי שהן משכון עליהן וחרבנן כפרה על הנפשות, שנאמר כלה ה' את חמתו, ובמה כלה, ויצת אש בציון (איכה ד, יא): **[ו]** **כנחלים נטיו**. שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק. אמרו רבותינו, מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקללם, כשאמר להשית אל המדבר פניו, וכשהפך המקום את פיו, ברכם מעין אותם קללות שבקש לומר כו', כדאיתא בחלק (סנהדרין קה.): **כאהלים**. כתרגומו, לשון מר ואהלות (תהלים מה, כ): **נטע ה'**. בגן עדן. לשון אחר, כאהלים נטע ה' כשמים המתוחין כאהל, שנאמר וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ, כב) (ולשון זה אינו, דאם כן היה לו לנקוד כאוהלים הא' בחול"ם): **נטע ה'**. לשון נטיעה מצינו באוהלים, שנאמר ויטע אהלי אפדנו: **[ז]** **מדליו**. מבארותיו. ופירושו כתרגומו: **וזרעו במים רבים**. לשון הצלחה הוא, זרעו כזרע הזרוע על פני המים: **וירם מאגג מלכו**. מלך ראשון שלהם (צ) יכבוש את אגג מלך עמלק: **ותנשא מלכתו**. של יעקב יותר ויותר, שיבא אחריו דוד ושלמה: **[ח]** **אל מוציאו ממצרים**. מי גורם להם הגדולה הזאת, אל המוציאם ממצרים, בתוקף ורום שלו. (ק) יאכל את הגוים, שהם צריו: **ועצמותיהם**. של צרים: **יגרם**. מנחם פתר בו לשון שבירה, וכן לא גרמו לבקר (צפניה ג, ג), וכן ואת חרשיה תגרמי (יחזקאל כג, לד), ואני אומר, לשון עצם הוא, שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים, ומעמיד העצם על (ר) ערמימותו: **וחציו ימחץ**. אונקלוס תרגם חציו של צרים, חלוקה שלהם, כמו בעלי חצים, מרי פלוגתא, (ש) (ס"א ל' חלוקה וחציה), וכן ימחץ. לשון ומחצה וחלפה רקתו (שופטים ה, כו), שיחצו את ארצם, ויש לפתור לשון חצים ממש, חציו של הקב"ה ימחץ בדמם של צרים, יטבול ויצטבע בדמם. כמו למען תמחץ רגלך בדם (תהלים סח, כד), ואינו זו מלשון מכה, כמו מחצתי, שהצבוע בדם נראה כאילו מחוץ ונגוע: **[ט]** **כרע שכב כארי**. כתרגומו, יתישבו בארצם בכח ובגבורה: **[י]** **ויספוק**. הכה זו על זו: **[יא]** **לעבר את פי ה'**. כאן לא נאמר אלהי, כמו שנאמר בראשונה, לפי

שידע שנבאש בהקב"ה ונטרד: **[יד]** הולך לעמי. מעתה הריני כשאר עמי, **(ת)** שנסתלק הקב"ה מעלי: **לכה איעצך**. מה לך לעשות, **(א)** ומה היא העצה, אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כו' כדאיתא בחלק (סנהדרין קו.), תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה, שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם (במדבר לא, טז): **אשר יעשה העם הזה לעמד**. מקרא קצר הוא זה, איעצך להכשילם, ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים ומחץ פאתי מואב. התרגום מפרש קוצר העברי ויקטול וכו' (אלו תיבות ויקטול וכו' הוא מיותר ומן מקרא קצר וכו' עד כאן הכל דבור אחד ור"ל שבאחרית הימים ימחץ פאתי מואב. ומ"ש התרגום מפרש כו' ר"ל שמתרגם אמלכין מה דתעביד ואחוי לך מה דיעביד עמא הדין לעמד כו'. דב"ט): **[טז]** וידע דעת עליון. לכוין **(ב)** השעה שכועס בה: **[יז]** אראנו. רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו, **(ג)** אך לא עתה הוא אלא לאחר זמן: **דרך נוכב**. כתרגומו, לשון דרך קשתו (איכה ב, ד), שהכוכב עובר כחץ, ובלע"ז דישטיני"ט כלומר, יקום מזל: **וקם שבט**. מלך רודה ומושל: **ומחץ פאתי מואב**. זה דוד, שנאמר בו השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו' (שמואל-ב ח, ב): **וקרקר**. לשון קורה, **(ד)** כמו אני קרתי (מלכים-ב יט, כד), מקבת בור נקרתם (ישעי נא, א), יקרוה עורבי נחל (משלי ל, יז), פורו"יר בלע"ז: **כל בני שת**. כל האומות, שכלם יצאו מן שת **(ה)** בנו של אדם הראשון: **[יח]** והיה ירשה שעיר איביו. לאויביו **(ו)** ישראל: **[יט]** וירד מיעקב. ועוד יהיה מושל אחר **(ז)** מיעקב: **והאביד שריד מעיר**. מעיר החשובה של אדום והיא רומי, ועל מלך המשיח אומר כן, שנאמר בו וירד מים עד ים (תהלים עב, ח) ולא יהיה שריד לבית עשו (עובדיה א, יח): **[כ]** וירא את עמלק. נסתכל **(ח)** בפורענותו של עמלק: **ראשית גוים עמלק**. הוא קדם את כולם **(ט)** להלחם בישראל, וכך תרגם אונקלוס, ואחריתו להאבד בידם, **(י)** שנאמר תמחה את זכר עמלק (דברים כה, יט): **[כא]** וירא את הקיני. לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק, כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו' (שמואל-א טו, י), הזכירו אחר עמלק, נסתכל בגדולתם של בני יתרו, שנאמר בהם תרעתים שמעתים **(כ)** שוכתים (דברי הימים-א ב, נה): **איתן מושבך**. תמה אני מהיכן זכית **(כ)** לכך, הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו (שמות א, י), ועתה נתישבת באיתן ומעוז של ישראל: **[כב]** כי אם יהיה לבער קין וגו'. אשריך שנתקעת לתוקף זה, שאינך נטרד עוד מן העולם, כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם, מה בכך: **עד מה אשור תשבך**. עד היכן הוא מגלה אותך, שמא לחלח וחבור, **(מ)** אין זה טרוד מן העולם, אלא טלטול ממקום למקום, ותשוב עם שאר הגליות: **[כג]** וישא משלו וגו'. כיון שהזכיר את שביית אשור אמר: **אוי מי יחיה משמו אל**. מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה, **(נ)** שלא ישים עליו הגוזר את אלה, שיעמוד סנחריב ויבלבל את כל האומות, ועוד יבואו צים מיד כתים, ויעברו כתיים שהן ארמיים בבירניות גדולות על אשור: **[כד]** וענו אשור וענו עבר. וענו אותם שבעבר הנהר: **וגם הואס עדי אבד**. וכן פירש דניאל (ז, יא), עד דקטילת חיותא והובד גשמה: **וצים**. ספינות גדולות, כדכתיב וצי אדיר (ישעיה לג, כא), ובורני רבתא:

במדבר פרק-כה

[א] בשטים. כד **(ע)** שמה: **לזנות אל בנות מואב.** ע"י עצת בלעם כדאיתא **(פ)** בחלק (סנהדרין קו.): **[ב] וישתחו לאלהיהן.** כשתקף יצרו עליו **(צ)** ואומר לה השמע לי, והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה, ואומרת לו השתחוה לזה: **[ג] פעור.** על שם שפוערין **(ק)** לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי, וזו היא עבודתו: **ויחר אף ה' בישראל.** שלח בהם **(ר)** מגפה: **[ד] קח את כל ראשי העם.** לשפוט **(ש)** את העובדים לפעור (סנהדרין לה.): **והוקע אותם.** את העובדים, והוקע היא תלייה כמו שמצינו בבני שאול והוקענום לה' (שמואל-ב כא, ו), ושם תלייה מפורשת. עובד עבודת אלילים בסקילה, **(ת)** וכל הנסקלים נתליו: **נגד השמש.** לעין כל. **(א)** ומדרש אגדה, השמש מודיע את החוטאים, הענן **(ב)** נקפל מכנגדו **(ג)** והחמה זורחת עליו: **[ה] הרגו איש אנשיו.** כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים, ודייני ישראל שמונה רבוא ושמונת אלפים, כדאיתא בסנהדרין (יח.): **[ו] והנה איש וגו'.** נתקבצו שבטו של שמעון **(ז)** אצל זמרי, שהיה נשיא שלהם, ואמרו לו אנו נדונין במיתה ואתה יושב וכו', כדאיתא באלו הן הנשרפין (סנהדרין פב.): **את המדינית.** כזבי בת צור. **לעיני משה.** אמרו לו, משה, זו אסורה או מותרת, אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך **(ה)** וכו' כדאיתא התם: **והמה בכים.** נתעלמה ממנו **(ו)** הלכה (כל הבעל ארמית קנאין פוגעין בו), געו כולם בבכיה (סנהדרין שם). בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא, שנאמר ויטחן עד אשר דק וגו' (שמות לב, כ), וכאן רפו ידיו, אלא כדי שיבא פינחס ויטול את הראוי לו: **[ז] וירא פינחס.** ראה מעשה ונזכר הלכה, **(ח)** אמר לו למשה מקובלני ממך הבעל ארמית קנאין **(ח)** פוגעין בו, אמר ליה קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא (סנהדרין פב.), מיד ויקח רומח בידו וגו': **[ח] אל הקבה.** אל האהל: **אל קבתה.** כמו הלחיים (סייא אל הקיבה) והקיבה, כוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה, וראו כולם שלא לחנם הרגם, והרבה נסים נעשו **(ט)** לו וכו' כדאיתא התם (סנהדרין שם): **חסלת פרשת בלק:**

פינחס

פרשת

[יא] פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לפי שהיו השבטים מבזים אותו, **(א)** הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת אלילים, והרג נשיא שבט **(ב)** מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן (סנהדרין

פב: סוטה מג.): **בקנאו את קנאתי**. בנקמו את נקמתי, בקצפו את הקצף (ג) שהיה לי לקצוף, כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום (ד) נקמת דבר. אנפרימני"ט בלע"ז: **[יב] את בריתי שלום**. שתהא לו (ה) לברית שלום, כאדם המחזיק טובה וחנות, (ו) למי שעושה עמו טובה, אף כאן פירש לו הקב"ה שלומותיו: **[יג] והיתה לו**. בריתי (ז) זאת: **ברית כהנת עולם**. שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן, לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו, ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתו, אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח, לא בא לכלל כהונה עד כאן, וכן שנינו בזבחים (קא:), לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי: **לאלהיו**. בשביל אלהיו, כמו המקנא אתה לי (במדבר יא, כט), וקנאתי לציון (זכריה ח, ב), בשביל ציון: **[יד] ושם איש ישראל וגוי**. כשם שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע (ה) לגנאי: **נשיא בית אב לשמעוני**. לאחד מחמשת (ט) בתי אבות שהיו לשבט שמעון. דבר אחר, להודיע שבחו של פינחס, (י) שאף על פי שזה היה נשיא, לא מנע את עצמו מלקנא לחילול השם, לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה: **[טו] ושם האשה המכה וגוי**. להודיעך שנאתן (כ) של מדינים, שהפקירו בת מלך לזנות, (ל) כדי להחטיא את ישראל: **ראש אומות**. אחד מחמשת מלכי מדין, (מ) את אוי ואת רקס ואת צור וגוי (במדבר לא, ח), והוא היה חשוב מכולם, שנאמר ראש אמות, ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו, מנאו (נ) שלישי: **בית אב**. חמשת בתי אבות היו למדין, עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה, וזה היה מלך לאחד מהם: **[יז] צרור**. כמו זכור שמור, לשון הווה. עליכם לאייב אותם: **[יח] כי צריים הם לכם וגוי על דבר פעור**. שהפקירו בנותיהם (ס) לזנות כדי להטעותכם אחר פעור, ואת מואב לא צוה להשמיד, מפני רות (ע) שהיתה עתידה לצאת מהם, כדאמרינן בבבא קמא (לח:):

במדבר פרק כו

[א] ויהי אחרי המגפה וגוי. משל לרועה (פ) שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן, והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות. דבר אחר, כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין, עכשיו שקרב למות ולהחזיר צאנו, מחזירים במנין: **[ב] לבית אבתם**. על שבט האב (צ) יתיחסו, ולא אחר האם: **[ג] וידבר משה ואלעזר הכהן אתם**. דברו עמם על זאת (ק) שצוה המקום למנותם: **לאמר**. אמר להם, צריכים (ר) אתם להמנות: **[ד] מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה וגוי**. שיהא מנינם מבן עשרים שנה ומעלה, שנאמר כל העובר על (ש) הפקודים וגוי (שמות ל, יג): **[ה] משפחת החנכי**. לפי שהיו האומות מבזין אותם, ואומרים, מה אלו מתייחסין על שבטיהם, סבורין הן שלא שלטו המצריים באמותיהם, אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם, לפיכך הטיל הקב"ה שמו

עליהם, ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה, (ת) לומר, מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם, וזה הוא שמפורש על ידי דוד, שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכב, ד), השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם, לפיכך בכולם כתב החנכי הפלאי, אבל בימנה לא הוצרך לומר משפחת הימני, לפי שהשם קבוע בו, יו"ד בראש וה"א בסוף: **[ט]** אשר הצו. את ישראל על (א) משה: **בהצתם**. את העם על ה': **הצו**. השיאו את ישראל לריב על משה, לשון הפעילו: **[י]** ויהיו לנס. לאות (ב) ולזכרון, למען אשר לא יקרב איש זר (במדבר יז, ה), לחלוק עוד על הכהונה: **[יא]** ובני קרח לא מתו. הם היו בעצה תחלה. ובשעת המחלוקת הרהרו (ג) תשובה בלבם לפיכך נתבצר (ד) להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם (סנהדרין קי). **[יג]** לזרח. הוא צוחר, לשון צוהר, אבל משפחת אהד בטלה, (ה) וכן חמש משבט בנימין, שהרי בעשרה בנים ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה, וכן אצבון (ו) לגד הרי שבע משפחות. ומצאתי בגמרא ירושלמית, שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד, ובאו הכנענים להלחם בישראל, ונתנו לב לחזור למצרים, וחזרו לאחוריהם שמונה (ז) מסעות מהר ההר למוסרה, שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן (דברים י, ו), והלא בהר ההר מת, וממוסרה עד הר ההר שמנה מסעות יש למפרע, אלא שחזרו לאחוריהם, ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם, והרגו מהם שבע משפחות, ומבני לוי נפלו ארבע משפחות, משפחת שמעי ועזיאל, ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחת (ח) הקרחי, והרביעית לא ידעתי (ט) מה היא. ורבי תנחומא דרש (תנחומא ויחי י), שמתו במגפה בדבר בלעם, (י) אבל לפי החסרון שחסר משבט שמעון במנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני, (כ) נראה שכל כ"ד אלף נפלו משבטו (ל) של שמעון: **[טז]** לאזני. אומר אני, שזו משפחת אצבון, (מ) ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו: **[כד]** לישוב. הוא יוב האמור ביורדי מצרים, (נ) כי כל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים, והנולדין משם והלאה לא נקראו המשפחות על שם, חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כולם במצרים, וארד ונעמן (ס) בני בלע בן בנימין, ומצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן, שירדה אמן למצרים (ע) כשהיתה מעוברת מהם, לכך נחלקו למשפחות, (פ) כחצרון וחמול שהיו בני בני ליהודה, וחבר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר. ואם אגדה היא (צ) הרי טוב, ואם לאו, אומר אני, שהיו לבלע בני בני הרבה, ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה, (ק) ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע, ותולדות השנים הללו נקראו על שם. וכן אני אומר בבני מכיר, שנחלקו לשתי משפחות, אחת נקראת על שמו, ואחת נקראת על שם גלעד בנו. חמשה משפחות חסרו (ר) מבניו של בנימין, כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אנינותי, ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה. זו מצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן: **[לו]** ואלה בני שותלח וגו'. שאר בני שותלח, (ש) נקראו תולדותיהם על שם שותלח ומערן יצאה משפחה רבה ונקראת על שמו, ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות, צא וחשוב ותמצא בפרשה זו חמשים ושבע משפחות, ומבני לוי שמונה, הרי ששים וחמש, וזהו שנאמר כי אתם המעט וגו' (דברים ז, ו), ה"א מעט, חמשה אתם חסרים

ממשפחות כל העמים שהן שבעים, אף זה הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן, אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף בדבריו: **[לח]** לאחירם. הוא אחי שירד למצרים, ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו, נקרא אחירם: **[לט]** שפופם. הוא מופים, על שם שהיה יוסף שפוף **(ת)** בין האומות: **[מב]** לשוחם. הוא חושים: **[מו]** ושם בת אשר שרחה. לפי שהיתה קיימת בחיים, מנאה כאן: **[נג]** לאלה תחלק הארץ. ולא לפחותים מבן עשרים, **(א)** אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלוק הארץ, שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו, לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף ואלף, ואם היו לאחד מהם ששה בנים, לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו: **[נד]** לרב תרבה נחלתו. לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב, **(ב)** ואף על פי שלא היו החלקים שוים, שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים, לא עשו אלא על ידי גורל, והגורל היה על פי רוח הקודש, כמו שמפורש בבבא בתרא **(קכב.)**, אלעזר הכהן היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקודש, אם שבט פלוני עולה, תחום פלוני עולה עמו, והשבטים היו כתובים ב"ב פתקין, ושנים עשר גבולים בשנים עשר פתקין, ובללום בקלפי, והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שני פתקין, עולה בידו פתק של שם שבטו, ופתק של גבול המפורש לו, והגורל עצמו היה צווח ואומר, אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני, שנאמר על פי הגורל, ולא נתחלקה הארץ במדה, לפי שיש גבול משובח מחבירו, אלא בשומא, בית כור רע כנגד בית סאה טוב, הכל לפי הדמים: **[נה]** לשמות מטות אבותם. אלו יוצאי מצרים, שינה הכתוב **(ג)** נחלה זו מכל הנחלות שבתורה, **(ד)** שכל הנחלות החיים יורשים את המתים, וכאן מתים יורשים את החיים. כיצד, שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים **(ה)** בבאי הארץ, לזה אחד ולזה שלשה, האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה, שנאמר לאלה תחלק הארץ, חזרה נחלתן אצל אבי אביהן **(ו)** וחלקו הכל בשוה, וזהו שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו, שאחר שנטלו הבנים, חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרים, ואילו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים, לא היו נוטלין אלו הדי' אלא שני חלקים, עכשיו נטלו די' חלקים: **אך בגורל.** יצאו יהושע וכלב, **(ז)** וכן הוא אומר ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה **(שופטים א, כ.)**, ואומר על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל **(יהושע יט, ט.)**: **מטות אבותם.** יצאו גרים ועבדים: **[נו]** על פי הגורל. הגורל היה מדבר כמו שפירשתי, מגיד שנתחלקה ברוח הקודש **(ח)** לכך נאמר על פי ה': **[נח]** אלה משפחות לוי. חסר כאן משפחות השמעיים והעזיאלים, וקצת מן היצהרי: **[נט]** אשר ילדה אותה ללוי. אשתו ילדתה **(ט)** במצרים, **[לידתה במצרים]**, ואין הורתה במצרים, כשנכנסו לתוך החומה ילדתה, והיא השלימה מנין שבעים, שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע **(סוטה יב.)**: **[סב]** כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. להיות נמנין בני עשרים שנה, **(י)** ומה טעם, כי לא נתן להם נחלה. **(כ)** והנמנין מבן עשרים שנה היו בני נחלה, שנאמר איש לפי פקדיו יותן נחלתו: **[סד]** ובאלה לא היה איש וגו'. אבל על הנשים **(ל)** לא נגזרה גזרת המרגלים, לפי שהן היו מחבבות את הארץ, האנשים אומרים נתנה

ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד, ד), והנשים אומרות תנה לנו אחוזה. לכך נסמכה פרשת (מ) בנות צלפחד לכאן:

במדבר פרק-כו

[א] למשפחת מנשה בן יוסף. למה נאמר, והלא כבר נאמר בן מנשה, אלא לומר לך, יוסף חבב את הארץ, שנאמר והעליתם את עצמותי וגו' (בראשית נ, כה), ובנותיו חבבו את הארץ, שנאמר תנה לנו אחוזה, וללמדך שהיו כולם (נ) צדיקים, שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים, ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבת, הרי זה צדיק בן צדיק, ואם יחסו לגנאי, כגון בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע (מלכים-ב כה, כה), בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו: מחלה נעה וגו'. ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה (במדבר לו, יא), מגיד שכולן שקולות זו כזו, לפיכך שנה את סדרן: **[ב]** לפני משה ולפני אלעזר. מגיד שלא עמדו לפניו אלא בשנת הארבעים, אחר שמת אהרן: לפני משה. ואחר כך לפני אלעזר, אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע, אלא סרס המקרא ודרשהו, (ס) דברי רבי יאשיה, אבא חנן משום רבי אלעזר אומר, בבית המדרש היו יושבים, ועמדו לפני כולם (ספרי קלג. בבא בתרא קיט:): **[ג]** והוא לא היה וגו'. לפי שהיו באות לומר בחטאו מת, נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים, ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה, אלא בחטאו לבדו מת, ולא החטיא את אחרים (ע) עמו (שם קיח: ספרי שם), רבי עקיבא אומר, מקושש עצים (פ) היה, ורבי שמעון אומר, מן המעפילים (צ) היה (שבת צו:): **[ד]** למה יגרע שם אבינו. אנו במקום בן עומדות, ואם אין הנקבות חשובות זרע, תתיבם אמנו ליבם (בבא בתרא קיט:): **כי אין לו בן.** הא אם היה לו בן, לא היו (ק) תובעות כלום, מגיד שחכמניות (י) היו: **[ה]** ויקרב משה את משפטן. נתעלמה הלכה ממנו, (ש) וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (דברים א, יז. סנהדרין ח.). דבר אחר, ראויה היתה (ת) פרשה זו להכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן (סנהדרין שם): **[ז]** כן בנות צלפחד דברת. כתרגומו יאות, (א) כך כתובה פרשה זו לפני במרום, מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה: **כן בנות צלפחד דברת.** יפה תבעו, אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו: **נתן נתן.** שני חלקים, (ב) חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים, וחלקו עם אחיו בנכסי חפר (בבא בתרא קיח:): **והעברת.** לשון העברה (סי"א ג) עברה) הוא, במי שאינו מניח בן ליורשו. דבר אחר, על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט, שבנה ובעלה יורשין אותה, שלא תסוב נחלה לא נצטוה אלא לאותו (ד) הדור בלבד, וכן והעברתם את נחלתו לבתו, בכולן הוא אומר ונתתם ובבת הוא אומר והעברתם: **[יא]** לשארו הקרב אליו ממשפחתו. ואין משפחה קרויה אלא משפחת האב (ספרי קלד. בבא בתרא קט:): **[יב]** עלה אל

הר העברים. למה נסמכה לכאן, (ה) כיון שאמר הקב"ה נתן נתן להם, אמר, אותי צוה המקום להנחיל, שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ, אמר לו הקב"ה, גזרתי במקומה עומדת (במ"ר כא, יג). דבר אחר, כיון שנכנס משה (ו) לנחלת בני גד ובני ראובן, שמח ואמר, כמדומה שהותר לי נדרי, משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו, נכנס לשער והוא אחריו, לחצר והוא אחריו, לטרקלין והוא אחריו, כיון שבא ליכנס (ז) לקיטון, אמר לו, בני, מכאן ואילך אתה אסור ליכנס (ספרי קלד): **[יג] כאשר נאסף אהרן אחיך.** מכאן שנתאוה (ח) משה למיתתו של אהרן. דבר אחר, אין אתה טוב (ט) ממנו, על אשר לא קדשתם (דברים לב, נא), הא אם קדשתם (י) אותי עדיין לא הגיע זמנכם להפטר מן העולם. בכל מקום שכתב מיתתם כתב סרחונם, לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו, לכך בקש משה שיכתב סרחונו, שלא יאמרו אף הוא מן הממרים היה, משל לשתי נשים שלוקות בבית דין, אחת קלקלה (יא) ואחת אכלה פגי (יב) שביעית וכו', אף כאן, בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סרחונם, להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד (יומא פו:): **[יד] הם מי מריבת קדש.** הם לבדם, אין בהם עון (טז) אחר. דבר אחר, הם שהמרו במרה, (יג) הם היו שהמרו בים סוף, הם עצמם שהמרו במדבר צין: **[טו] וידבר משה אל ה' וגו'.** להודיע שבחן של צדיקים, (טז) שכשנפטרו מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור: **לאמר.** אמר לו, השיבני (ע) אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו: **[טז] יפקד ה'.** כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו, אמר, הגיעה שעה (פ) שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי, אמר לו הקב"ה, לא כך עלתה במחשבה לפני, כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו שלא מש (צ) מתוך האהל (במ"ר כא, יד), וזהו שאמר שלמה, נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כז, יח): **אלהי הרוחות.** למה נאמר (ק) אמר לפניו, רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד, ואינן דומין זה לזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו: **[יז] אשר יצא לפניהם.** לא כדרך מלכי האומות, שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהם למלחמה, אלא כמו שעשיתי אני, שנלחמתי בסיחון ועוג, שנאמר אל תירא אותו (במדבר כא, לד), וכדרך שעשה יהושע, שנאמר וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו' (יהושע ה, יג), וכן בדוד הוא אומר כי הוא יוצא ובא לפניהם (שמואל-א יח, טז), יוצא בראש ונכנס בראש: **ואשר יוציאם.** בזכיותיו: **ואשר יביאם.** בזכיותיו. דבר אחר, ואשר יביאם שלא תעשה לו (י) כדרך שאתה עושה לי, שאיני מכניסן לארץ: **[יח] קח לך.** קחנו בדברים, (ש) אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום: **לך.** את שבדוק לך, (ת) את זה אתה מכיר: **אשר רוח בו.** כאשר שאלת, שיוכל להלוך כנגד (א) רוחו של כל אחד ואחד: **וסמכת את ידך עליו.** תן לו מתורגמן, (ב) שידרוש בחיך, (ג) שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה: **[יט] וצויתה אתו.** על ישראל, דע שטרחנין הם, סרבנים הם, על מנת שתקבל עליך: **[כ] ונתתה מהודך עליו.** זה קירון עור פנים: **מהודך.** ולא כל הודך, נמצינו למדין פני משה כחמה, (ד) פני יהושע כלבנה: **למען ישמעו כל עדת בני ישראל.** שיהיו נוהגין בו כבוד (ה)

ויראה, כדרך שנוהגין בד: **[כא]** ולפני אלעזר הכהן יעמוד. הרי שאלתך **(ו)** ששאלת שאין הכבוד הזה זז (ס"א נוטל) מבית אביך, שאף יהושע יהא צריך לאלעזר: **ושאל לו**. כשיצטרך לצאת למלחמה: **על פיו**. של אלעזר: **וכל העדה**. **(ז)** סנהדרין (יומא עג): **[כב]** ויקח את יהושע. לקחו בדברים **(ח)** והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעולם הבא (ספרי קמא): **[כג]** **ויסמך את ידיו**. בעין יפה יותר **(ט)** ויותר ממה שנצטווה, שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך, והוא עשה בשתי ידיו, ועשאו ככלי מלא וגדוש, ומלאו חכמתו בעין יפה: **כאשר דבר ה'**. אף לענין ההוד נתן מהודו עליו:

במדבר פרק-כח

[ב] **צו את בני ישראל**. מה אמור למעלה, **(י)** יפקוד ה', אמר לו הקב"ה, עד שאתה מצוני על בני, **(כ)** צוה את בני עלי. משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו', כדאיתא בספרי (קמב): **קרבני**. זה **(ל)** הדם (ספרי שם): **לחמי**. אלו אימורין, וכן הוא אומר **(מ)** והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה (ויקרא ג, טז): **לאשי**. הנתנין לאשי מזבחי: **תשמרו**. שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו (ספרי שם), מכאן למדו (תענית כז): **(נ)** ותקנו מעמדות: **במועדו**. בכל יום **(ס)** הוא מועד התמידים: **[ג]** **ואמרת להם**. אזהרה **(ע)** לבית דין: **שנים ליום**. כפשוטו, **(פ)** ועיקרו בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום, **(צ)** תמיד של שחר במערב, ושל בין הערבים במזרחן של **(ק)** טבעות (יומא סב): **[ד]** **את הכבש אחד**. אף על פי שכבר נאמר בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו' (שמות כט, לח), היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות: **[ה]** **סלת למנחה**. מנחת **(י)** נסכים: **[ו]** **העשיה בהר סיני**. כאותן **(ש)** שנעשו בימי המלואים. דבר אחר, העשויה בהר סיני, הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני, אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה וישם באגנות (שם כד, ו), מלמד שטעונה כלי: **[ז]** **ונסכו**. **(ת)** יין: **בקדש הסך**. על המזבח **(א)** יתנסכו: **נסך שכר**. יין המשכר, פרט ליין מגתו (בבא בתרא צז): **[ח]** **ריח ניחוח**. נחת רוח לפני, שאמרתני ונעשה רצוני: **[י]** **עולת שבת בשבתו**. ולא עולת שבת בשבת אחרת, **(ב)** הרי שלא הקריב בשבת זו, שומע אני יקריב שתיים לשבת הבאה, תלמוד לומר בשבתו, מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו: **על עולת התמיד**, אלו מוספין, לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד. ומגיד שאין קרבין אלא בין שני **(ג)** התמידין (ספרי קמד), וכן בכל המוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה: **[יב]** **ושלשה עשרונים**. כמשפט נסכי פר, שכן הן קצובין בפרשת **(ד)** נסכים: **[יד]** **זאת עלת חדש בחדשו**. שאם עבר יומו בטל קרבנו, ושוב אין לו תשלומין: **[טו]** **ושעיר עזים** וגו'. כל שעירי המוספין באין **(ה)** לכפר על טומאת מקדש וקדשיו, **(ו)** הכל כמו שמפורש במסכת שבועות

(ט), ונשתנה שעיר ראש חודש שנאמר בו לה', ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה (י) לא בתחילה ולא בסוף, שאין מכיר בחטא אלא הקב"ה בלבד, ושאר השעירין (ח) למדין ממנו, ומדרשו באגדה, (ט) אמר הקב"ה, הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח: **על עלת התמיד יעשה**. כל הקרבן (י) הזה: **ונסכו**. אין ונסכו מוסב על השעיר, (כ) שאין נסכים לחטאת: **יח** **כל מלאכת עבודה**. אפילו מלאכה הצריכה לכם, כגון דבר האבד המותרת בחולו של מועד. אסורה ביו"ט: **יט** **פריים**. כנגד אברהם, שנאמר ואל הבקר רץ אברהם (בראשית יח, ו): **איל**. כנגד אילו של יצחק: **כבשים**. כנגד יעקב, והכשבים הפריד יעקב (שם ל, מ). ביסודו של רבי משה הדרשן ראיתי זאת: **כד** **כאלה תעשו ליום**. שלא יהיו פוחתין והולכין כפרי החג: **כו** **וביום הבכורים**. חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים, על שם שתי הלחם שהם ראשונים (ל) למנחת חטים הבאה מן החדש: **לא** **תמימים יהיו לכם ונסכיהם**. אף הנסכים יהיו (מ) תמימים, למדו רבותינו מכאן, שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים (מנחות פז):

במדבר פרק-כט

ו **מלבד עולת החדש**. מוספי ראש חדש שהוא ביום ראש השנה: **יא** **מלבד חטאת הכפרים**. שעיר הנעשה בפנים, האמור באחרי מות, שגם הוא חטאת: **ועלת התמיד**. ומלבד עולת התמיד תעשו (ג) עולות הללו: **ונסכיהם**. מוסב על המוספין הכתובין, ועל תעשו, (ס) והוא לשון ציווי, (ע) מלבד עולת התמיד ומנחתה, תעשו את אלה ונסכיהם. וכן כל ונסכיהם האמורים בכל המועדות, חוץ משל קרבנות החג, שכל ונסכה, ונסכיהם, ונסכיה, שבהם מוסבים על התמיד ואינן לשון ציווי, שהרי נסכיהם של מוספין כתובין לעצמן בכל יום ויום: **יח** **ומנחתם ונסכיהם לפריים**. פרי החג שבעים הם, כנגד ע' אומות עובדי גילולים שמתמעטים והולכים סימן כליה להם, ובימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין (סוכה נה:): **ולכבשים**. כנגד ישראל שנקראו שה פזורה (ירמיה ג, יז), והם קבועים, ומניינם תשעים ושמונה, לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה. בשני נאמר ונסכיהם על שני תמידי היום, ולא שינה הלשון אלא לדרוש, כמו שאמרו רז"ל, בשני ונסכיהם, בששי ונסכיה, בשביעי כמשפטם, מ"ם, יו"ד, מ"ם הרי כאן מים, רמז לנסוך המים מן התורה בחג: **לה** **עצרת תהיה לכם**. עצורים בעשיית (פ) מלאכה. דבר אחר, עצרת עצרו (צ) מלצאת, מלמד שטעון לינה (ספרי קנא). ומדרשו באגדה, לפי שכל ימות הרגל (ק) הקריבו כנגד ע' אומות, וכשבאין ללכת, אמר להם המקום, בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם: **לו** **פר אחד איל אחד**. אלו כנגד ישראל, (י) התעכבו לי מעט עוד, ולשון חבה הוא זה, כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי

פרידתכם, עכבו עוד יום אחד. משל למלך שעשה סעודה וכו' כדאיתא במסכת סוכה (נה:). ובמדרש רבי תנחומא (יז), למדה תורה דרך ארץ, (ש) שמי שיש לו אכסנאי, יום ראשון מאכילו פטומות, למחר מאכילו דגים, למחר מאכילו בשר בהמה, למחר מאכילו קטניות, למחר מאכילו ירק, פוחת והולך כפרי החג: **[לט] אלה תעשו לה' במועדיכם**. דבר הקצוב (ת) לחובה: **לבד מנדריכם**. אם באתם לידור קרבנות ברגל, מצוה היא בידכם, או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה תקריבום ברגל, שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו, ונמצא עובר בבל תאחר:

במדבר פרק-ל

[א] ויאמר משה אל בני ישראל. להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל, לפי שעד כאן דבריו (א) של מקום, ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה, הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמר פרשה זו לישראל, שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו, אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו: חסלת פרשת פינחס:

מטות

פרשת

[ב] ראשי המטות. חלק כבוד לנשיאים, ללמדם תחלה, ואחר כך לכל (א) בני ישראל, ומנין שאף שאר הדברות כן, תלמוד לומר וישיבו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם, ואחרי כן נגשו כל בני ישראל (שמות לד, לא-לב). ומה ראה לאומרה כאן, למד (ב) שהפרת (ג) נדרים ביחיד מומחה, ואם אין יחיד מומחה, מפר בשלשה הדיוטות. (ד) או יכול, שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד, (ה) נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטאי חוץ זה הדבר, (ויקרא יז, ב), מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל, שנאמר דבר אל אהרן וגו', אף זו נאמרה לכולן (בבא בתרא קכ:): **זה הדבר**. משה נתנבא בכה אמר ה' כחצות הלילה (שמות יא, ד), והנביאים נתנבאו בכה אמר ה', מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון זה (ו) הדבר (ספרי קנג). (ז) דבר אחר, זה הדבר, מיעוט (ח) הוא, לומר, שהחכם בלשון התרה, (ט) ובעל (ואב) בלשון הפרה, (י) כלשון הכתוב כאן, ואם חלפו, אין מותר ואין מופר (ספרי קנג. נדרים עח:): **[ג] נדר**. האומר הרי עלי קונם (כ) שלא אוכל (כ) או שלא אעשה דבר פלוני, יכול אפילו נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה, תלמוד לומר לאסור אסר, לאסור

את המותר, ולא להתיר את האסור: **לא יחל דברו**. כמו לא יחלל (מ) דברו, לא יעשה דבריו חולין: **[ד] בבית אביה**. ברשות אביה (נ) ואפילו אינה בביתו (ספרי שם): **בנעוריה**. ולא קטנה ולא בוגרת, שהקטנה אין נדרה נדר, (ש) והבוגרת אינה ברשותו של אביה להפר נדריה. ואי זו היא קטנה, אמרו רבותינו, בת י"א שנה ויום אחד נדריה נבדקין, אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה, נדרה נדר, בת י"ב שנה ויום אחד אינה צריכה להבדק: **[ו] ואם הניא אביה אותה**. אם מנע אותה מן הנדר, כלומר שהפר לה. הנאה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר, (ע) ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר, הוי אומר הנאה זו הפרה. ופשוטו, לשון מניעה והסרה, וכן ולמה תניאון (במדבר לב, ז), וכן שמן ראש אל יני ראשי (תהלים קמא, ה), וכן וידעתם את תנואתי (במדבר יד, לד), את אשר סרתם מעלי: **וה' יסלח לה**. במה הכתוב מדבר, באשה שנדרה בנזיר, ושמע בעלה והפר לה, והיא לא ידעה, ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים, זו היא שצריכה סליחה, ואף על פי שהוא מופר, ואם המופרין צריכין סליחה, קל וחומר לשאינן מופרין (ספרי קנג): **[ז] ואם היו תהיה לאיש**. זו ארוסה, או אינו (פ) אלא נשואה, כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה, הרי נשואה אמור, וכאן בארוסה, (צ) ובא לחלוק (ק) בה, שאביה ובעלה מפירין נדריה (נדריס טז), הפר האב ולא הפר הבעל, או הפר הבעל ולא הפר האב, הרי זה אינו מופר, ואין צריך לומר אם קיים (ר) אחד מהם: **ונדריה עליה**. שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן אביה, (ש) ולא הופרו ולא (ת) הוקמו: **[ח] ושמע אישה וגו'**. הרי לך, שאם קיים הבעל שהוא קיים: **[ט] והפר את נדרה אשר עליה**. (א) יכול אפילו לא הפר האב (ב) תלמוד לומר בנעוריה בית אביה, כל שבנעוריה ברשות אביה היא: **[י] כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה**. לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל, (ג) ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר, אבל אלמנה מן האירוסין, מת הבעל, נתרוקנה וחזרה לרשות האב: **[יא] ואם בית אישה נדרה**. בנשואה (ד) הכתוב מדבר: **[יב] כל נדר וכל שבעת אסור וגו'**. לפי שאמר שהבעל מפר, יכול כל נדרים במשמע, תלמוד לומר, לענות נפש, אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש (ה) בלבד, והם מפורשים במסכת נדרים (עט): **[טו] מיום אל יום**. שלא תאמר מעת לעת, (ו) לכך נאמר מיום אל יום, ללמדך שאין מפר אלא עד (ז) שתחשך: **[טז] אחרי שמעו**. אחרי ששמע וקיים, שאמר אפשי בו, (ח) וחזר והפר לה אפילו בו ביום: **ונשא את עונה**. הוא נכנס תחתיה, למדנו מכאן, שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין:

[ב] מאת המדינים. ולא מאת המואבים, (ט) שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה, שהיו יראים מהם שיהיו שוללים אותם, שלא נאמר אלא אל תתגר במלחמה (דברים ב, ט), אבל מדינים נתעברו על ריב (י) לא להם. דבר אחר, מפני ב' פרידות (כ) טובות שיש לי להוציא מהם, רות המואביה ונעמה העמונית: **[ג] וידבר משה וגו'.** אף על פי ששמע שמיתתו תלויה (כ) בדבר, עשה בשמחה ולא איחר (ספרי קנז): **החלצו.** כתרגומו, לשון חלוצי צבא, מזויינים: **אנשים.** צדיקים, (מ) וכן בחר לנו אנשים (שמות יז, ט), וכן אנשים חכמים וידועים (דברים א, טו): **נקמת ה'.** שהעומד כנגד ישראל, כאילו עומד (נ) כנגד הקב"ה: **[ד] לכל מטות ישראל.** לרבות (ס) שבט לוי (ספרי קנז): **[ה] וימסרו.** להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל, עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר, עוד מעט וסקלוני (שמות יז, ד), ומשמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין, לא רצו ללכת, עד שנמסרו (ע) על כרחן: **[ו] אותם ואת פינחס.** מגיד שהיה פינחס (פ) שקול כנגד כולם. ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר, (צ) אמר הקב"ה, מי שהתחיל במצוה, שהרג כזבי (ק) בת צור, יגמור. דבר אחר, שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו, שנאמר והמדנים מכרו אותו (בראשית לו, לו), ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף, שנאמר מבנות פוטיאל (שמות ו, כה), מזרע יתרו שפיטס עגלים לעבודת אלילים, ומזרע יוסף שפטפט ביצרו (סוטה מג.). דבר אחר, שהיה משוח מלחמה (שם): **וכלי הקדש.** זה הארון והציץ, (י) שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים, והוא עצמו פורח עמהם, הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים, לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין, שנופלים על החללים מן האויר, וכן בבלעם כתיב אל חלליהם, בספר יהושע (יג, כב): **בידו.** ברשותו, (ש) וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כא, כ): **[ח] חמשת מלכי מדין.** וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב, למה הוזקק לומר חמשת, אלא ללמדך, ששוו כולם בעצה, והושוו כולם בפורענות (ספרי קנז), בלעם הלך שם ליטול (ת) שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו, ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה, (א) אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכולתם להם, ועכשיו ביי"ב אלף אתם באים להלחם, נתנו לו שכרו משלם (ב) ולא קפחוהו: **בחרב.** הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם, שאין נושעים אלא בפיהם על ידי תפלה ובקשה, ובא הוא ותפש אומנתם לקללם בפיו, אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב, שנאמר ועל חרבך תחיה (בראשית כז, מ): **[י] טירתם.** מקום פלטרין שלהם, שהוא לשון מושב כומרים יודעי חוקיהם. דבר אחר, לשון מושב שריהם, כמו שמתורגם סרני (ג) פלשתים, טורני פלשתאי: **[יא] ויקחו את כל השלל וגו'.** מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות, שנאמר את כל השלל וגו', ועליהם מפורש בקבלה, שניך כעדר הרחלים וגו', אף אנשי המלחמה שביך כולם צדיקים: **שלל.** הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין: **בז.** הוא ביזת מטלטלין (ד) שאינם תכשיטין: **מלקוח.** אדם ובהמה, ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח, שבי באדם, ומלקוח בבהמה: **[יג] ויצאו משה ואלעזר הכהן.** לפי שראו את נערי ישראל

יוצאים לחטוף מן הבזה: **[יד]** ויקצוף משה על פקודי החיל. ממונים על החיל, ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים, שיש כח בידם למחות: **[טז]** הן הנה. מגיד שהיו מכירים אותן, זו היא שנכשל פלוני בה: **בדבר בלעם**. אמר להם, אפילו אתם מכניסים כל המונות (ס"א האומות) שבעולם אין אתם יכולין להם, שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור, בואו ואשיאכם עצה, אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו', כדאיתא בחלק (סנהדרין קו.) ובספרי (קנו): **[יז]** וכל אשה יודעת איש. ראויה להבעל (ה) אף על פי שלא נבעלה, (ו) ולפני הציץ העבירום, והראויה להבעל פניה מוריקות (יבמות ס): **הרגו**. למה חזר ואמר, להפסיק הענין, דברי רבי ישמעאל, שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים וגו', איני יודע אם להרוג (וכל אשה יודעת) עם הזכרים, או להחיות (ז) עם הטף, לכך נאמר (ח) הרגו (ספרי קנו): **[יט]** מחוץ למחנה. שלא יכנסו (ט) לעזרה: **כל הרג נפש**. רבי מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר, ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת, כאילו נוגע במת עצמו. (י) או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו, תלמוד לומר וכל הנוגע בחלל, מקיש הורג לנוגע, מה נוגע על ידי חבורו אף הורג על ידי חבורו (ספרי חקת קכו): **תתחטאו**. במי נדה, כדין שאר טמאי מתים, שאף לדברי האומרים קברי עובדי גילולים אינן מטמאין באהל, שנאמר ואתן צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד, לא), אתם קרוים אדם ואין עובדי גילולים קרוין אדם, מודה הוא שהעובדי גילולים מטמאין במגע ובמשא, שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת (כ) אהלים, שנאמר אדם כי ימות באהל (במדבר יט, יד): **אתם ושביתכם**. לא שהנכרים מקבלין טומאה וצריכין הזאה, אלא מה אתם בני ברית. אף שביתכם כשיבואו לברית ויטמאו, (ל) צריכין הזאה: **[כ]** וכל מעשה עזים. להביא (מ) כלי הקרנים והטלפים והעצמות: **[כא]** ויאמר אלעזר הכהן וגו'. לפי שבא משה לכלל כעס, בא לכלל טעות, שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי נכרים, וכן אתה מוצא בשמיני למלואים, שנאמר ויקצוף (משה) על אלעזר ועל איתמר (ויקרא י, יז), בא לכלל כעס, בא לכלל טעות. וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע (במדבר כ, יא), על ידי הכעס טעה: **אשר צוה ה' וגו'**. תלה ההוראה (נ) ברבו (ספרי קנו): **[כב]** אך את הזהב וגו'. אף על פי שלא הזהיר לכם משה אלא על הלכות טומאה, עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול, ואך לשון מיעוט, כלומר ממועטין אתם מלהשתמש בכלים, אפילו לאחר טהרתן מטומאת המת, עד שיטהרו מבליעת איסור נבילות. ורבותינו אמרו, אך את הזהב, לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו, וזהו לשון אך, שלא יהא שם חלודה, אך המתכת יהיה כמות שהוא: **[כג]** כל דבר אשר יבא באש. לבשל בו (ס) כלום: **תעבירו באש**. כדרך שתמישו הגעלתו, מה שתשמישו על ידי חמין יגעילנו בחמין, ומה שתשמישו על ידי צלי, כגון השפוד והאסכלה, ילבננו באור: **אך במי נדה יתחטא**. לפי פשוטו, חטוי זה לטהרו מטומאת מת, (ע) אמר להם, צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור, וחטוי לטהרן מן הטומאה. ורבותינו דרשו מכאן, שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות, ומי נדה הכתובין כאן דרשו, מים הראויים לטבול בהם נדה, וכמה הם

ארבעים סאה: **וכל אשר לא יבא באש**. כל דבר שאין תשמישו על ידי האור, כגון כוסות וצלוחיות, שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור: **תעבירו במים**. מטבילו ודיו, ודוקא כלי מתכות: **[כד] אל המחנה**. למחנה שכינה. שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לוי וממחנה ישראל: **[כז] שא את ראש**. קח את **[כח]** החשבון: **[כז] וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה וגו'**. חציו לאלו וחציו **[כט]** לאלו: **[לב] ויהי המלקוח יתר הבז**. לפי שלא נצטוו להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח, כתב את הלשון הזה, ויהי המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס, שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזו עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוקה, מספר הצאן וגו': **[מב] וממחצית בני ישראל אשר חצה משה**. לעדה, והוציאה להם מן **[ק]** האנשים הצובאים: **[מג] ותהי מחצת העדה**. כך **[ר]** וכך: **[מז] ויקח משה וגו'**. **[מח] הפקדים**. הממונים: **[מט] ולא נפקד**. ולא נחסר, ותרגומו ולא שגא, אף הוא בלשון ארמי חסרון, כמו אנכי אחטנה (בראשית לא, לט), תרגומו דהות שגיא ממנינא, וכן כי יפקד מושבך (שמואל-א כ, יח), יחסר מקום מושבך, איש הרגיל לישוב שם, וכן ויפקד מקום דוד (שם כז), נחסר מקומו ואין איש יושב שם: **[נ] אצעדה**. אלו צמידים של רגל: **וצמיד**. של יד: **עגיל**. נזמי אוזן: **וכומז**. דפוס של בית הרחם, לכפר על הרהור הלב של **[ש]** בנות מדין:

במדבר פרק-לב

[ג] עטרות ודיבן וגו'. מארץ סיחון **[ה]** ועוג היו: **[ו] האחיכם**. לשון תמיהה הוא: **[ז] ולמה תניאון**. תסירו ותמנעו לבם מעבור, שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם: **[ח] מקדש ברנע**. כך שמה, **[ט] ושני קדש היו: [יב] הקנזי**. חורגו של קנז היה, וילדה לו אמו **[יג]** של כלב את עתניאל (סוטה יא:): **[יד] וינעם**. ויטלטלם, מן נע ונד. (סי"א, וטלטלם בנע ונד): **[יד] לספות**. כמו ספו שנה על שנה (ישעיה כט, א), עולותיכם ספו וגו' (ירמיה ז, כא), לשון תוספת: **[טז] נבנה למקננו פה**. חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם, אמר להם משה, לא כן, **[יז] עשו העיקר עיקר והטפל טפל**, בנו לכם תחלה ערים לטפכם, ואחר כך גדרות לצאנכם: **[יז] ואנחנו נחלץ חשים**. נזדיין מהירים, כמו מהר שלל חש בז (ישעיה ח, א), ימהר יחישה (שם ה, יט): **[יט] לפני בני ישראל**. בראשי גייסות, מתוך שגבורים היו, שכן נאמר בגד, וטרף זרוע אף קדקד (דברים לג, כ). ואף משה חזר ופירש להם באלה הדברים, ואצו אתכם בעת ההיא וגו' חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל (שם ג, יח), וביריחו כתיב והחלוץ הולך לפניהם (יהושע ו, יג), זה ראובן וגד שקיימו תנאם: **וישב טפנו**. בעודנו **[יז] אצל אחינו: בערי המבצר**. שנבנה **[ה]** עכשיו: **[יט] מעבר הירדן וגו'**. בעבר **[יז] המערבי: כי**

באה נחלתנו. כבר קבלנוה בעבר המזרחי: **[כד]** **לצנאכס.** תיבה זו (ז) מגזרת צנה ואלפים כלם (תהלים ה, ח), שאין בו אל"ף מפסיק בין נו"ן לצד"י, ואל"ף שבא כאן אחר הנו"ן במקום ה"א של צנה הוא. מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן: **והיוצא מפיכם תעשו.** לגבוה, (ח) שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק, שמשה לא בקש מהם אלא ונכבשה ואחר תשובו, והם קבלו עליהם עד התנחל, הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו, וכן (ט) עשו: **[כה]** **ויאמר בני גד.** כלם כאיש (י) אחד: **[כח]** **ויצו להם.** כמו עליהם, ועל תנאם (כ) מינה אלעזר ויהושע, כמו ה' ילחם לכם (שמות יד, יד): **[לב]** **ואתנו אחוזת נחלתנו.** כלומר, בידינו וברשותנו (ל) תהי אחוזת נחלתנו מעבר הזה: **[לו]** **ערי מבצר (מ)** וגדרת צאן. זה סוף הפסוק מוסב על תחלת הענין, ויבנו בני גד את הערים הללו להיות ערי מבצר וגדרות צאן: **[לח]** **ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם.** נבו ובעל מעון שמות עבודת אלילים הם, והיו האמוריים קורים עריהם (נ) על שם עבודת אלילים שלהם, ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים, וזהו מוסבות שם, נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר: **ואת שבמה.** בנו שבמה, (ס) והיא שבם האמורה למעלה: **[לט]** **ויורש.** כתרגומו ותריך, שתיבת רי"ש משמשת שתי חלוקות לשון ירושה ולשון הורשה, שהוא טירוד ותירוד: **[מא]** **חוותיהם.** כפרניהון: **ויקרא אתהן חות יאיר.** לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון: **[מב]** **ויקרא לה נבח.** לה אינו מפיק ה"א. וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן, לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה, שמשמע מדרשו כמו לא. ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה, ויאמר לה בועז (רות ב, יד), (ע) לבנות לה בית (זכריה ה, יא): חסלת פרשת מטות:

מסעי

פרשת

במדבר פרק-לג

[א] **אלה מסעי.** למה נכתבו המסעות הללו, להודיע חסדיו של מקום. שאף על פי שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה, שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות, צא מהם י"ד, שכולם היו בשנה ראשונה קודם גזרה, משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו

המרגלים, שנאמר ואחר נסעו העם מחצרות וגו' (במדבר יב, טז), שלח לך אנשים וגו' (שם יג, ב), וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה, למדת שהיא במדבר פארן. **א**) ועוד הוצא משם שמונה מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן, מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים, נמצא שכל שמנה ושלישים **ב**) שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות, זה מיסודו של ר' משה הדרשן. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת, **ג**) משל למלך שהיה בנו חולה, והוליכו למקום רחוק לרפאותו, כיון שהיו חוזרין, התחיל אביו מונה כל המסעות, אמר לו, כאן ישננו, **ד**) כאן הוקרנו, **ה**) כאן חששת את ראשך וכו' (במ"ד כג, ג): **ד**) **ומצרים מקברים**. טרודים **ו**) באבלם: **יח**) **ויחנו ברתמה**. על שם לשון הרע **יז**) של מרגלים, שנאמר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים קכ, ד): **לח**) **על פי ה'**. מלמד שמת **יח**) בנשיקה: **מ**) **וישמע הכנעני**. כאן למדך שמיתת אהרן היא השמועה **ט**) שנסתלקו ענני כבוד, וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל, לפיכך חזר וכתבה: **מד**) **בעיי העברים**. לשון חרבות וגלים, כמו לעי השדה (מיכה א, ו), שמו את ירושלים לעיים (תהלים עט, א): **מט**) **מבית הישמת עד אבל השטים**. כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב **י**) מיל, דאמר רבה בר בר חנה, לדידי חזי לי ההוא אתרא וכו': **אבל השטים**. מישור של שטים, אבל **יב**) שמו: **נא**) **כי אתם עברים את הירדן וגו' והורשתם וגו'**. והלא כמה פעמים הוזהרו על כך, אלא כך אמר להם משה, כשאתם עוברים בירדן ביבשה, על מנת כן תעברו, ואם לאו, מים באין ושוטפין אתכם, וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן: **נב**) **והורשתם**. **יג**) וגרשתם: **משכיתם**. כתרגומו בית סגדתהון, על שם שהיו מסככין את הקרקע ברצפת אבנים של שיש, להשתחוות עליהם בפישוט ידים ורגלים, כדכתיב ואבן משכית לא תתנו בארצכם **מ**) להשתחוות עליה **י**) (ויקרא כו, א): **מסכתם**. כתרגומו מתכתהון: **נג**) **והורשתם את הארץ**. והורשתם אותה מיושביה, ואז וישבתם בה, **י**) תוכלו להתקיים בה, **י**) ואם לאו, לא תוכלו להתקיים בה: **נד**) **אל אשר יצא לו שמה**. מקרא קצר הוא זה, אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל, לו יהיה: **למטות אבותיכם**. לפי חשבון **ע**) יוצאי מצרים (בבא בתרא קיז.). דבר אחר, בשנים עשר גבולין **פ**) כמנין השבטים: **נה**) **והיה אשר תותירו מהם**. יהיו לכם **צ**) לרעה: **לשכים בעיניכם**. ליתדות המנקרות עיניכם, תרגום של יתדות, שיכיא: **ולצנינם**. פותרים בו הפותרים לשון מסוכת **ק**) קוצים, הסוככת אתכם לסגור ולכלוא אתכם, מאין יוצא ובא: **וצררו אתכם**. כתרגומו:

[ב] זאת הארץ אשר תפל לכם וגו'. לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוצה לארץ, הוצרך לכתוב מצרני **(ו)** גבולי רוחותיה סביב, לומר לך, מן הגבולין הללו ולפנים המצות נוהגות: **תפול לכם.** על שם שנתחלקה בגורל, נקראת חלוקה לשון **(ש)** נפילה. ומדרש אגדה אומר, על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של שבעים אומות מן השמים וכפתן לפני משה, אמר לו, ראה אין בהם עוד כח: **[ג] והיה לכם פאת נגב.** רוח דרומית אשר מן **(ת)** המזרח למערב: **ממדבר צין.** אשר אצל אדום, מתחילת מקצוע דרומית מזרחית **(א)** של ארץ תשעת המטות. כיצד, שלש ארצות **(ב)** יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו, קצת ארץ מצרים, וארץ אדום כולה, וארץ מואב כולה. ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית, שנאמר בפרשה זו מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה, ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים, שנאמר מן השיחור **(ג)** אשר על פני מצרים **(יהושע יג, ג)**, ומפסיק בין ארץ מצרים לארץ ישראל. וארץ אדום אצלה לצד המזרח, וארץ מואב אצל ארץ אדום, בסוף הדרום למזרח. וכשיצאו ישראל ממצרים, אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ, היה מעבירם את הנילוס לצד צפון ובאין לארץ ישראל, ולא עשה כן, וזהו שנאמר ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים **(שמות יג, יז)**, שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען, כענין שנאמר בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים **(צפניה ב, ה)**, ולא נחם אותו הדרך, אלא הסיבן והוציאם דרך דרומה אל המדבר, והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים **(יחזקאל כ, לה)**, לפי שהיו כמה אומות יושבים בצדה והולכין אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד, עד שבאו לדרומה של ארץ אדום, ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה, ולא רצה, והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב, שנאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה **(שופטים יא, יז)**, והלכו כל דרומה של מואב עד סופה, ומשם הפכו פניהם לצפון, עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה, וכשכלו את מזרחה, מצאו את ארץ סיחון ועוג, שהיו יושבין במזרחה של ארץ כנען, והירדן מפסיק ביניהם, וזהו שנאמר ביפתח, וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב **(ד)** ויבא ממזרח שמש לארץ מואב **(שם יח)**, וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיתה בצפונה של ארץ מואב, וקרבו עד הירדן, והוא כנגד מקצוע צפונית מערבית של ארץ מואב. נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב, היה מקצוע דרומית מזרחית שלה **(ה)** אצל אדום: **[ד] ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים.** כל מקום שנאמר ונסב או ויצא, מלמד שלא היה המצר שוה, אלא הולך ויוצא לחוץ, יוצא המצר ועוקם לצד **(ו)** צפונה של עולם באלכסון למערב, ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים, נמצא מעלה עקרבים לפני **(ז)** מן המצר: **ועבר צנה.** אל צין **(ח)** כמו מצרימה: **והיו תוצאותיו.** קצותיו, בדרומה של קדש ברנע: **ויצא חצר אדר.** מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של עולם, **(ט)** ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו לחצר אדר, ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים. ולשון ונסב האמור כאן, **(י)** לפי שכתב ויצא חצר אדר, שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע, ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש ברנע עד עצמון, **(כ)** ומשם והלאה נתקצר

המצר, ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים, ומשם לצד המערב אל הים הגדול, שהוא מצר מערבה של כל ארץ ישראל, נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבית דרומית: **[ה]** והיו תוצאותיו הימה. אל מצר המערב, שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה: **[ו]** וגבול ים. ומצר מערבי מהו: והיה לכם הים הגדול. למצר: וגבול. הנסין **[ז]** שבתוך הים אף הם מן הגבול, והם איים שקורין אינזול"ס: **[ז]** גבול צפון. מצר צפון: מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר. שהוא במקצוע צפונית מערבית, וראשו משפיע ונכנס לתוך הים, ויש מרוחב הים לפנים הימנו **[ח]** וחוצה הימנו: תתאו. תשפעו לכם, לנטות ממערב לצפון אל הר ההר: תתאו. לשון סיבה, כמו אל תא הרצים (דברי הימים-ב יב, יא) ותאי השער (יחזקאל מ, ט), היציע, שקורין אפנדי"ץ, שהוא מוסב ומשופע: **[ח]** מהר ההר. תסבו ותלכו אל מצר הצפון לצד המזרח, ותפגעו בלבוא חמת, זו אנטוכיא: תוצאות הגבול. סופי הגבול, כל מקום שנאמר תוצאות הגבול, או המצר כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל, או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן, באלכסון יותר מן הרוחב הראשון, ולענין רוחב המדה הראשון קראו תוצאות, ששם כלתה **[ט]** אותה מדה: **[ט]** והיו תוצאותיו חצר עינן. הוא היה סוף המצר הצפוני, ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית, ומשם והתאוויתם לכם אל מצר המזרחי: **[י]** והתאוויתם. לשון הסבה ונטיה, כמו תתאו: שפמה. במצר המזרחי ומשם הרבלה: **[יא]** מקדם לעין. שם מקום, והמצר הולך במזרחו, נמצא העין לפנים מן המצר, ומארץ ישראל הוא: וירד הגבול. כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך: ומחה על כתף. עבר: ים כנרת קדמה. שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב, והגבול במזרח ים כנרת, ומשם ירד אל הירדן, והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון, נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת, ומושך לצד מזרח של ארץ ישראל כנגד ים כנרת, עד שנופל בים המלח, ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח, שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית, הרי סובבת אותה לארבע רוחותיה: **[טו]** קדמה מזרחה. אל פני העולם, שהם במזרח, **[טז]** שרוח מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור, לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל: **[יז]** אשר ינחלו לכם. בשבילכם, **[יח]** כל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו, **[יט]** ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים, **[כ]** ובורר לכל אחד ואחד חלק הגון, ומה שהם עושין יהיה עשוי, כאילו עשאו שלוחים. ולא יתכן לפרש לכם זה, ככל לכם שבמקרא, שאם כן היה לו לכתוב ינחילו לכם, ינחלו משמע שהם נוחלים לכם, **[כא]** בשבילכם ובמקומכם כמו ה' ילחם לכם (שמות יד, יד): **[כב]** לנחול את הארץ. שיהא נוחל וחולק אותה במקומכם: **[כג]** לנחל את בני ישראל. שהם ינחילו אותה להם למחלקותיה:

במדבר פרק-לה

[ב] ומגרש. ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב, להיות לנוי לעיר, ואין רשאים לבנות שם בית, ולא לנטוע כרם, ולא לזרוע זריעה: **[ג] ולכל חיתם.** לכל צרכיהם: **[ד] אלף אמה סביב.** ואחריו הוא אומר אלפים באמה, הא כיצד, אלפים הוא נותן להם סביב, ומהם אלף הפנימים למגרש, והחיצונים לשדות ולכרמים: **[יא] והקריתם.** אין הקרייה אלא לשון הזמנה, וכן הוא אומר, כי הקרה ה' אלהיך לפני (בראשית כז, כ): **[יב] מגאל.** מפני גואל הדם, (י) שהוא קרוב לנרצח: **[יג] שש ערי מקלט.** מגיד, שאף על פי שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן, לא היו קולטות עד שנבחרו (ש) שלש שנתן יהושע בארץ כנען (מכות ט: ספרי קנט): **[יד] את שלש הערים וגו'.** אף על פי שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי, השוה מנין ערי מקלט שלהם, משום דבגלעד נפיש (ת) רוצחים (מכות שם), דכתיב גלעד קרית פועלי און עקובה (א) מדם (הושע ו, ח): **[טז] ואם בכלי ברזל הכהו.** אין זה מדבר בהורג בשוגג הסמוך לו, אלא בהורג במזיד, ובא ללמד, שההורג בכל דבר, צריך שיהא בו שיעור כדי להמית, שנאמר בכולם אשר ימות בו, דמתרגמינן דהיא כמסת (ב) דימות בה, חוץ מן הברזל, שגלוי וידוע לפני הקב"ה, שהברזל ממית בכל שהוא, אפילו מחט, לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור, לכתוב בו אשר ימות בו. ואם תאמר, בהורג בשוגג הכתוב מדבר, (ג) הרי הוא אומר למטה או בכל אבן (ד) אשר ימות בה בלא ראות וגו', למד על האמורים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר: **[יז] באבן יד.** שיש בה מלא יד (ספרי קס): **אשר ימות בה.** שיש בה שיעור להמית (ה) כתרגומו, לפי שנאמר והכה איש את רעהו באבן (שמות כא, יח), ולא נתן בה שיעור, יכול כל שהוא, לכך נאמר אשר ימות בה: **[יח] או בכלי עץ יד.** לפי שנאמר, וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט (שם כ), יכול כל שהוא, לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית: **[יט] בפגעו בו.** אפילו בתוך (ו) ערי מקלט: **[כ] בצדיה.** כתרגומו בכמנא, במארב: **[כב] בפתע.** באונס, ותרגומו בתכיף, שהיה סמוך לו, ולא היה לו שהות להזהר עליו: **[כג] או בכל אבן אשר ימות בה.** הכהו: (ז) בלא ראות. שלא ראהו: **ויפל עליו.** מכאן אמרו, ההורג דרך ירידה (ח) גולה, דרך עלייה (ט) אינו גולה (מכות ז:): **[כה] עד מות הכהן הגדול.** שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם, והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים, אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול. דבר אחר, לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל, (י) שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו: **אשר משח אתו בשמן הקדש.** לפי פשוטו מן המקראות הקצרים הוא, שלא פירש מי משחו, (כ) אלא כמו אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש. ורבותינו דרשוהו במסכת מכות (יא:). לראיית דבר, ללמד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול, ומנו אחר תחתיו, ולאחר מכאן נגמר דינו, חוזר במיתתו של שני, שנאמר אשר משח אותו, וכי הוא משחו לכהן או הכהן משח אותו, אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו: **[כז] אין לו דם.** הרי הוא כהורג את המת, שאין לו דם: **[כט] בכל מושבותיכם.** למד, שתהא

סנהדרין [קטנה] נוהגת בחוצה לארץ, כל זמן שנוהגת (ז) בארץ ישראל: **[ל] כל מכה נפש וגוי**. הבא להרגו (מ) על שהכה את הנפש: **לפי עדים ירצח**. שיעידו שבמזיד (נ) ובהתראה הרגו: **[לא] ולא תקחו כפר**. לא יפטר (ס) בממון (כתובות לו:): **[לב] ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו**. למי שנס אל עיר מקלטו, שהרג בשוגג, אינו נפטר מגלות בממון, ליתן כופר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן: **לנוס**. כמו (ע) לנס (בשו"א ובקמ"ץ), כמו שובי מלחמה (מיכה ב, ח), ששבו מן המלחמה, וכן נוגי ממועד (צפניה ג, יח), וכן כי מולים היו (יהושע ה, ה), כאשר תאמר שוב על מי ששב כבר, ומול על מי שמל כבר, כן תאמר לנוס על מי שנס כבר, וקורוהו נוס, כלומר מוברח, ואם תאמר לנוס לברוח, ותפרשהו לא תקחו כופר למי שיש לו לברוח לפטרו מן הגלות, לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת בארץ, הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב: **[לג] ולא תחניפו**. ולא תרשיעו, כתרגומו ולא (פ) תחייבון: **[לד] אשר אני שכן בתוכה**. שלא תשכינו אותי בטומאתה: **כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל**. אף בזמן שהם טמאים, שכינה (שרויה) ביניהם:

במדבר פרק-לו

[ג] ונוסף על נחלת המטה. שהרי בנה יורשה, והבן מתיחס על שבת אביו: **[ד] ואם יהיה היובל**. מכאן היה רבי יהודה אומר, עתיד (ז) היובל (ק) שיפסוק: **ואם יהיה היובל**. כלומר, אין זו מכירה שחוזרת ביובל, שהירושה אינה חוזרת, ואפילו יהיה היובל לא תחזור הנחלה לשבטו, ונמצא שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם: **[ח] וכל בת יורשת נחלה**. שלא היה בן לאביה: **[יא] מחלה תרצה וגוי**. כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים, (י) ונשאו כסדר תולדותן, ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן, (ש) ומגיד ששקולות זו כזו (בבא בתרא קכ.). חסלת פרשת מסעי: